

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA**

MARTA JAROŠ
CIVILINĖS TEISĖS PROGRAMA

ATSAKOMYBĖ UŽ IKISUTARTINIŲ SANTYKIŲ PAŽEIDIMĄ

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr. Dangutė Ambrasienė

Vilnius, 2012

TURINYS

IVADAS

1. IKISUTARTINĖS ATSAKOMYBĖS KVALIFIKAVIMAS.....	7
1.1. Ikisutartinės atsakomybės genezė, jos prigimties problema bei teisinė reikšmė.....	7
1.2. Sutartinės ir deliktinės atsakomybės konkurencija ikisutartiniuose santykiuose. Teisinė preliminarinių dokumentų reikšmė.....	12
2. IKISUTARTINĖS ATSAKOMYBĖS TAIKYMO YPATUMAI.....	20
2.1. Sąžiningumo principas kaip esminis ikisutartinių santykių elementas. Sąžiningumo principo įgyvendinimo problema.....	20
2.2. Kitos šalių pareigos esant ikisutartiniams santykiams.....	26
2.3. Viešųjų konkursų reglamentavimas. Atsakomybės už viešojo konkurso procedūrų pažeidimą reguliavimas bei tokios atsakomybės nustatymo reikšmė.....	32
2.4. Atsakomybės už ikisutartinių santykių pažeidimą atsiradimo prielaidos (pagrindai)	35
3. PRELIMINARIOS SUTARTIES INSTITUTAS.....	43
3.1. Preliminariosios sutarties samprata, turinys, esminiai bruožai.....	43
3.2. Preliminariosios ir pagrindinės sutarčių santykis. Preliminariosios sutarties pripažinimas pagrindine ir teisė reikalauti įvykdyti sutartį natūra.....	47
3.3. Atsakomybės pažeidus preliminarią sutartį apimties problema.....	51
4. ŽALOS UŽ IKISUTARTINIŲ SANTYKIŲ PAŽEIDIMĄ ATLYGINIMAS.....	55
4.1. Visiško nuostolių atlyginimo problema.....	55
4.2. Esamos ir galimos nuostolių, patirtų ikisutartiniuose santykiuose, atlyginimo priemonės.....	57
4.2.1. Prarastos galimybės pinigine vertės kompensavimas kaip nuostolių atlyginimo būdas.....	57
4.2.2. Netesybos ir jų santykis su ikisutartinių santykių metu patirtais nuostoliais.....	58
4.2.3. Pasitikėjimo nuostoliai.....	59
4.2.4. Restitucijos taikymo bei neturtinės žalos atlyginimo galimybės ikisutartiniuose santykiuose. Ateities perspektyva.....	60
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	63
SANTRAUKA.....	65
SUMMARY.....	66
LITERATŪRA IR ŠALTINIAI.....	67

Priedas

IVADAS

Darbo naujumas ir aktualumas. Naujajame Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau – CK) įtvirtintas ikisutartinių santykių reglamentavimas yra naujovė lyginant su ankstesniu kodeksu, tad ir atsakomybės už ikisutartinių santykių pažeidimą institutas yra pakankamai naujas klausimas Lietuvos teisės sistemoje. Ikisutartinių santykių reglamentavimo būtinybė atsirado dėl civilinių teisinių santykių dinamikos bei ekonominių santykių plėtros, - modernioje visuomenėje vis dažniau sudarant sutartis, neišvengiamai didėja ir nuostolių atsiradimo rizika. Tuo tarpu nuostoliai, be jokios abejonės, gali atsirasti ne tik dėl sutarties pažeidimo, bet ir padarius žalą prieš sutarties sudarymą, t. y. tais atvejais, kai susitarimas tarp šalių nepasiekiamas ar piktnaudžiaujama vedant derybas dėl sutarties sąlygų. Poreikis sureguliuoti teisinio santykio šalių teises ir pareigas esant derybų stadijai kelia vis didesnę teorinę susidomėjimą. Neturėtų kilti abejonų dėl to, kad ikisutartinių santykių reglamentavimas ir atsakomybės už jų pažeidimą nustatymas yra teigiamas žingsnis siekiant apsaugoti sąžiningos šalies teises bei teisėtus interesus. Tačiau, kadangi Lietuvos teisinėje plotmėje ikisutartinės atsakomybės sąvoka yra santykinai nauja, dar vis kyla klausimų tinkamai įgyvendinant šios atsakomybės institutą. Taigi temos svarbą ir aktualumą pagrindžia tas faktas, kad pakankamai neilga ikisutartinės atsakomybės instituto veikimo nacionalinėje teisėje patirtis jau spėjo atskleisti nemažai sudėtingų tiek teorinio, tiek praktinio pobūdžio aspektų.

Dėl vis sudėtingesnių bei intensyvesnių civilinių ir komercinių teisinių santykių gali kilti klausimas, ar atsakomybės už ikisutartinių santykių pažeidimą institutas yra pakankamai išplėtotas, kad galėtų užkirsti kelią galimiems piktnaudžiavimams ir apsaugoti sąžiningą teisinių santykių šalį. Kita vertus, CK 6.156 str. yra įtvirtintas vienas iš pamatinių civilinės teisės principų – sutarties laisvės principas, reiškiantis, kad šalys turi teisę laisvai sudaryti sutartis ir savo nuožiūra nustatyti tarpusavio teises bei pareigas, tačiau draudžiama versti kitą asmenį sudaryti sutartį, išskyrus atvejus, kai pareiga sudaryti sutartį yra nustatyta įstatymuose ar savanoriškame įsipareigojime sudaryti sutartį (CK 6.156 straipsnio 1, 2 d., 6.163 straipsnio 2 d). T.y. tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje pripažįstama, kad sutarties laisvės principo turinys apima ne tik laisvę sudaryti sutartis bei nustatyti jų sąlygas, bet ir teisę atsisakyti sudaryti sutartis. Toks šio principo turinys *inter alia* pripažįstamas ir tarptautinėje praktikoje (Tarptautinės teisės unifikavimo instituto parengtų Tarptautinių komercinių sutarčių principų (*UNIDROIT principles*) 1.1 straipsnis, 2.15 straipsnio 2 dalis; Europos sutarčių teisės principų (*The principles of European contract law*)).

CK 6.163 str. visų pirma akcentuojamas sąžiningumo principas ikisutartiniuose santykiuose. Jame įtvirtinta, kad šalys privalo elgtis sąžiningai ir esant ikisutartiniams

santykiams. Sutarčių laisvės principas, kaip minėta, apima kelis aspektus, - tarp jų ir teisę atsisakyti sudaryti sutartis, tad nekyla abejonių, kad šis aspektas yra esminis derybų stadijoje. Tad galima daryti išvadą, kad vertinant šalių elgesį bei tokio elgesio pasekmes, ikisutartinių santykių metu visų pirma atsižvelgiama į du sutarčių teisei ypač svarbius sutarties laisvės bei sąžiningumo principus. Taigi neišvengiamai kyla konkurencijos tarp šių principų problema. Apie būtinybę derinti teisės principus yra pasisakęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT). Suprantama, kad principų teisingos bei protingos pusiausvyros klausimas kiekvienu atveju priklauso nuo faktinių bylos aplinkybių, t. y. galima kalbėti apie *ad hoc* balansavimą. Visgi derinant sąžiningumo principą su kitais civilinės teisės, *inter alia* - sutarčių teisės principais, kyla nenuoseklios teismų praktikos problema, dėl ko sprendžiamas klausimas, ar balansavimas neturėtų būti principinis, t. y. paremtas tam tikra balansavimo formule.

Sąžiningumo reikalavimas derybų stadijoje apsaugo nuo galimų neigiamų turtinių pasekmių: pagal CK 6.163 str. šalis, kuri pradeda derybas dėl sutarties sudarymo ir derasi netinkamai, privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius. Kadangi principas šis yra vertinamojo pobūdžio, sąžiningos šalies apsaugos poreikis gal net suponuoja būtinybę atsakomybės institutą labiau formalizuoti konkrečias teises ir pareigas *expressis verbis* nustatant įstatyminiu lygmeniu, t. y. kyla atsakomybės pakankamo reglamentavimo problema.

Kita problema, kylanti įgyvendinant ikisutartinės atsakomybės institutą, yra tokios atsakomybės kvalifikavimas, kuri nėra vien teorinio lygmens klausimas. Dviejų civilinės atsakomybės rūšių – sutartinės ir deliktinės atsakomybės – egzistavimas pripažįstamas visose teisės sistemose, tačiau jų atribojimo ir taikymo klausimai sprendžiami nevienodai. Praktinė atsakomybės kvalifikavimo problema atskleidžiama darbo dėstomojoje dalyje.

Preliminariosios sutarties institutas dėl savo specifikos taip pat kelia daug klausimų. Šis ikisutartinis susitarimas dar nėra sutartis, tad ir teisinės apsaugos forma ir apimtis negali būti tokios pačios apimties kaip ir sutartims suteikiama apsauga. Vis dėlto pripažįstama, kad siekiant apsaugoti sąžiningos šalies pagrįstus bei teisėtus lūkesčius, tokie ikisutartiniai teisiniai santykiai turi būti reguliuojami ir ginami teisės.

Dėl vis augančios ikisutartinių santykių reikšmės neišvengiamai kyla būtinybė aptarti ir žalos, padarytos ikisutartinių santykių metu, atlyginimo sistemą bei kritiškai įvertinti, kaip taikant aptariamą institutą yra įgyvendinamas visiško nuostolių atlyginimo principas. Modernioje visuomenėje vis daugėjant sudaromų sutarčių skaičiui, taigi vis dažniau pereinant derybų stadiją, aptartina būtinybė ir galimybė praplėsti ikisutartinės atsakomybės funkcionavimo ribas taip efektyviau ginant sąžiningą teisinių santykių šalį.

Šiame darbe, prieš nagrinėjant tendencijas, vyraujančias Lietuvoje, analizuojami ikisutartinę atsakomybę nagrinėjantys literatūros šaltiniai bei susiklosčiusios ikisutartinės atsakomybės reguliavimo tradicijos užsienio valstybėse. Lyginamoji analizė pasitelkiama kaip pagalbinė priemonė šio instituto suvokimui palengvinti bei reikšmingoms išvadoms pateikti. Taip pat koncentruojamasi ties aktualiaisiais probleminiais ikisutartinės atsakomybės teisinio reguliavimo ir praktinio taikymo aspektais, betarpiškai iškylančiais nacionalinėje civilinėje teisėje, pateikiama nacionalinių teismų praktikos taikant ikisutartinę atsakomybę pavyzdžių, nuodugniai ir visapusiškai sprendžiamos egzistuojančios problemos, ieškoma tinkamiausių ir racionaliausių ikisutartinės atsakomybės taikymo sprendimo būdų. Pastebėtina, kad ikisutartinės atsakomybės instituto taikymo bendra tematika yra pakankamai plati, sudėtinga ir įvairiapusė, talpinanti savyje nemažai aspektų, reikalaujančių aptarimo ir analizės, dėl ko neišvengta ir fragmentiško tam tikrų klausimų aptarimo.

Tyrimo objektas – ikisutartinės atsakomybės norminio reguliavimo ir praktinio taikymo aspektai Lietuvos privatinėje teisėje, jų fragmentinė ir sisteminė analizė, esminės ikisutartinės atsakomybės mechanizmo funkcionavimo problemos bei jų sprendimo būdų paieška.

Tyrimo dalykas – ikisutartinės atsakomybės institutą reguliuojančios Lietuvos teisės normos, šių normų teismo taikymo praktika, fragmentinė bei sisteminė literatūros šaltinių analizė.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti atsakomybės už ikisutartinių santykių pažeidimą institutą nacionalinėje civilinėje teisėje, identifikuoti bendrąsias ikisutartinės atsakomybės instituto funkcionavimo tendencijas: išnagrinėjamos naujos mūsų teisinėje sistemoje normos, reglamentuojančios ikisutartinius santykius bei atsakomybę už jų pažeidimą. Tikslu pasiekimui buvo iškelti tokie **uždaviniai**:

(i) atskleisti atsakomybės už ikisutartinių santykių pažeidimą ištakas, bruožus, reikšmę bei prigimties problemą taip *iškristalizuojant* bei nustatant jos vietą civilinės atsakomybės sistemoje. Išanalizuoti ikisutartinę atsakomybę turininguoju ir lyginamuoju aspektais su civiline atsakomybe kaip viena iš žalos kompensavimo sistemų;

(ii) aptarti atsakomybės už ikisutartinių santykių pažeidimą taikymo ypatumus: atskleisti sąžiningumo, kaip filosofinės – teisinės kategorijos, turinį, aptarti kitas šalių pareigas esant ikisutartiniams santykiams bei tokios atsakomybės atsiradimo pagrindus;

(iii) pateikti preliminariosios sutarties sampratą, esminius bruožus, santykį su pagrindine sutartimi, bei iškelti atsakomybės pažeidus preliminariją sutartį apimties problemą.

(iv) išanalizuoti žalos už ikisutartinių santykių pažeidimą kompensavimo sistemą, aptariant tiek realiai praktikoje taikomas, tiek būtinas ar galimas nuostolių atlyginimo *priemonės*. Įvertinti, kaip ikisutartiniuose santykiuose įgyvendinamas konstitucinis visiško žalos atlyginimo principas.

Iškelti uždaviniai sąlygojo mokslinio darbo dėstomosios dalies struktūrą.

Įgyvendinant iškeltus uždavinius, darbe taikomi dokumentų ir literatūros analizės, lyginamasis, lingvistinis, sisteminis, loginis, teleologinis, kazualinės analizės bei kiti moksliniai **tyrimo metodai**.

Hipotezė: 1) ikisutartinė atsakomybė nėra trečia, šalia deliktinės ir sutartinės, civilinės atsakomybės rūšis, t. y. ikisutartinės atsakomybės prigimtį vertinant per civilinės atsakomybės, kaip žalos kompensavimo sistemos, prizmę, tokia atsakomybė nekvalifikuotina kaip *sui generis* (savos rūšies);

2) ikisutartinę atsakomybę reglamentuojančios teisės normos neįtvirtina efektyvaus sąžiningos ikisutartinių santykių šalies gynimo, šaliai atlyginami ne visi patirti nuostoliai. *Culpa in contrahendo* doktrinos įgyvendinimas Lietuvos teisės sistemoje turi trūkumų.

Darbo struktūra: įvadas, keturi dėstomosios dalies skyriai, išvados bei pasiūlymai, literatūros sąrašas.

1. IKISUTARTINĖS ATSAKOMYBĖS KVALIFIKAVIMAS

1.1. Ikisutartinės atsakomybės genezė, jos prigimties problema bei teisinė reikšmė

Daugumos valstybių pozicija ikisutartinės atsakomybės atžvilgiu yra vieninga – pripažįstama, kad derybose dėl sutarties sudarymo šalys, kaip ir vykdydamos sutartis, privalo elgtis sąžiningai. Šios pareigos pažeidimas įteisinamas kaip pagrindas civilinei atsakomybei taikyti. Ikisutartinės atsakomybės formalizavimo prielaidų yra nemažai, viena iš jų – istoriškai besikeičiantis sutarties laisvės ir sąžiningumo principų turinys.

Sutarčių laisvės principas klasikinėje sutarčių teisėje buvo įgyvendinamas be kliūčių. XIX amžiuje suformuluotas principas atspindi tuo metu vyravusią nuomonę, kad valstybė neturi teisės kištis į privačius asmenų reikalus, o teisinės gynybos priemonės negali būti suteikiamos šaliai vien todėl, kad sutarties sąlygos jai yra per griežtos arba neteisingos. Bet ilgainiui buvo atskleidžiami socialiai žalingi padariniai, kurie galėjo atsirasti dėl neribotos sutarties laisvės.¹ Tad šiuolaikinėje teisės doktrinoje visuotinai pripažįstama, kad absoliučių principų nėra. Taigi ir sutarties laisvės principas nereiškia, kad derybos dėl sutarties sudarymo gali būti nutrauktos bet kada. Tuo tarpu vedant derybas dėl sutarties sąlygų, kaip minėta aukščiau, negalima pažeisti sąžiningumo principo, kurio turinys aiškinamas nevienodai. Bet, jau derybų metu viena arba abi šalys gali prisiimti tam tikrą vienašalių ar dvišalių įsipareigojimų. Tai reiškia, kad atsiranda ikisutartinės prievolės, ir už jų nevykdymą taip pat gali atsirasti civilinė atsakomybė, vadinama, be jokios abejonės, ikisutartinė civiline atsakomybe². Konfidencialumo įsipareigojimo pažeidimas daugelyje šalių taip pat laikomas pagrindu taikyti ikisutartinę atsakomybę. Pažymėtina, kad egzistuoja ir nuomonė, kad ikisutartinės atsakomybės nėra ir neturi būti – yra ir speciali derybų laisvės doktrina, pagal kurią bet kuri šalis iki sutarties sudarymo momento gali laisvai atsisakyti toliau derėtis ir jokios atsakomybės už tai neatsiranda³. Visgi tokia nuomonė yra labai nepopuliari. Prieš nagrinėjant tendencijas, vyraujančias Lietuvoje, verta paanalizuoti literatūros šaltinius bei susiklosčiusias ikisutartinės atsakomybės reguliavimo tradicijas užsienio valstybėse.

Apie ikisutartinę atsakomybę pirmą kartą pradėta kalbėti XIX amžiaus pabaigoje, kuomet žymusis Vokietijos teisininkas R. Jhering išplėtojo *culpa in contrahendo* doktriną,

¹ D. Ambrasienė, E. Baranauskas ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, 110 p.

² Valentinas Mikelėnas. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996., 123 p.

³ Ten pat, 123-124 p.

teigiančią, kad kaltoji šalis privalo atlyginti nekentėjusiai šaliai ikisutartiniuose santykiuose padarytą žalą. XX amžiaus pradžioje šią doktriną pradėjo toliau plėtoti ir kiti teisininkai. Štai, pvz., prancūzų teisininkas R. Saleilles ir italų teisininkas G. Faggella laikėsi pozicijos, kad civilinė atsakomybė turi būti taikoma ir už nepagrįstą derybų nutraukimą. Tačiau jie, skirtingai nei R. Jhering, manė, kad ikisutartinė atsakomybė atsiranda be kaltės⁴.

Pažymėtina, kad *culpa in contrahendo* doktrina nepripažįstama bendrosios teisės tradicijos šalyse⁵. Štai, pvz., Anglijoje teisinę ikisutartinių santykių reikšmę lemia du svarbūs šios šalies sutarčių teisės bruožai, į kuriuos reikia atsižvelgti vertinant ikisutartinius santykius⁶. Pirma, vienašalis pažadas ką nors padaryti nesukuria prievolės. Prievolę gali sukurti tik priešpriešiniu patenkinimu (*consideration*) pagrįstas pažadas. Antra, esminis sutarties elementas yra šalių ketinimas sukurti sutartinius teisinius santykius. Sutartiniams prievoliniams santykiams atsirasti vien šalių susitarimo nepakanka. Būtina, kad šalys šiuo susitarimu iš tikrųjų ketintų sukurti teisinius santykius, t. y. tarpusavio teises ir pareigas⁷. Taigi Anglijoje ikisutartinių santykių stadijoje neįtvirtinta bendro pobūdžio pareiga elgtis sąžiningai. Tai patvirtina ir Anglijos teismų praktika – čia nepripažįstami susitarimai dėl derybų. Dėl šios priežasties nuostoliai, padaryti šaliai nepagrįstai nutraukus derybas, negali būti atlyginami pagal sutartinės civilinės atsakomybės taisyklės⁸. Šalies veiksmai, kuriais derybose padaromas deliktas, sukelia deliktinę civilinę atsakomybę. Tokiais atvejais gali būti pareikštas ieškinys dėl nuostolių, padarytų nutraukiant derybas, atlyginimo pagal deliktinės civilinės atsakomybės taisyklės. Pagrindas taikyti deliktinę atsakomybę gali būti įvairūs deliktai, padaryti derantis dėl sutarties sąlygų: klaidingos informacijos suteikimas, prievarta ar piktnaudžiavimas savo įtaka, derybose parodyto pasitikėjimo pažeidimas ir pan.⁹ Tai susiję su skirtingu sutarties interpretavimu bendrosios ir kontinentinės teisės tradicijos šalyse. Bendrosios teisės sistemos šalyse sutarties sudarymas yra paremtas taip vadinamąja objektyviaja teorija, pagal kurią sutikimo išreiškimas, bet ne pats sutikimas kaip psichologinis aspektas yra pagrindas civilinei atsakomybei taikyti¹⁰. Taigi galima daryti

⁴ Ten pat.

⁵ Julija Kiršienė, Natalija Leonova. Qualification of pre – contractual liability and the value of lost opportunity as a form of losses. *Jurisprudence*, 2009, 1(115). 224 p.

⁶ Valentinas Mikelėnas. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996, 133 p.

⁷ Ten pat.

⁸ Valentinas Mikelėnas. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995, 42 p., Dalia Vasarienė. Civilinė teisė. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002; Mirian Kene Omalu. Legal implications of precontractual agreements in energy and natural resources industries <http://www.dundee.ac.uk/cepmlp/journal/html/vol2/article2-10.html> (žiūrėta 2011-10-01);

⁹ Valentinas Mikelėnas. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996, 122 p.

¹⁰ Julija Kiršienė, Natalija Leonova. Qualification of pre – contractual liability and the value of lost opportunity as a form of losses. *Jurisprudence*, 2009, 1(115). 227 p.

išvada, kad dėl šios priežasties ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo ribos kontinentinėje teisėje yra platesnės.

JAV teisės doktrina ir teismų praktika taip pat pripažįsta, kad šalių pareiga elgtis sąžiningai atsiranda tik sudarius sutartį. Esant ikisutartiniams santykiams ši bendro pobūdžio pareiga šalių nesaisto. Priešingos pozicijos – kad šalių pareiga elgtis sąžiningai egzistuoja ir derybose, o ją pažeidusi šalis privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius, laikomasi tik keliose valstijose¹¹.

Visiškai priešingai pareiga elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose sureguliuota kontinentinės teisės tradicijos šalyse. Šalių pareiga elgtis sąžiningai ir ikisutartinių santykių stadijoje aiškiai suformuluota Italijos civiliniame kodekse: „jeigu šalis žinojo ar turėjo ir galėjo žinoti, kad egzistuoja aplinkybės, darančios sutartį negaliojančią, ir apie šias aplinkybes nepranešė kitai šaliai, tai kaltoji šalis privalo atlyginti kitai šaliai nuostolius, atsiradusius sutartį pripažinus negaliojančia¹².

Vokietijoje, *culpa in contrahendo* doktrinos tėvynėje, šalių pareiga sąžiningai vykdyti savo įsipareigojimus ne tik sutartiniuose, bet ir ikisutartiniuose santykiuose taip pat yra įtvirtinta šalies civiliniame kodekse. Jame nurodyta, kad jei viena iš šalių derybas veda nesažiningai arba jas pradeda iš anksto žinodama, kad sutarties nesudarys, arba padaro kitus kaltus veiksmus, tai dėl to patyrusi nuostolių šalis turi teisę reikalauti jų atlyginimo pagal sutartinės atsakomybės taisykles. Kitaip tariant, jeigu viena šalis nepagrįstai nutraukia derybas dėl sutarties sudarymo, tai kita šalis, kuri tikėjosi sutarties sudarymo, turi teisę reikalauti išlaidų, padarytų derantis, atlyginimo¹³. Taigi galima teigti, kad tokiu reglamentavimu siekiama sąžiningos šalies pagrįstų ir teisėtų lūkesčių apsaugos. Tuo tarpu nuostolių patyrusi šalis turi būti gražinta į tokią padėtį, kurioje ji būtų buvusi, jeigu nebūtų buvę kaltų kitos šalies veiksmų¹⁴.

Prancūzijos civiliniame kodekse nėra normos, tiesiogiai įpareigojančios šalis elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose, tačiau tiek teisės doktrina, tiek teismų praktika pripažįsta galimybę taikyti deliktinę atsakomybę už žalą, padarytą tyčiniu ir nepagrįstu atsisakymu sudaryti sutartį. Tiesiogiai savo civiliniuose kodeksuose *culpa in contrahendo* doktriną įtvirtino nedaug šalių. Tarp jų yra Izraelis, Italija, Graikija, Portugalija, Argentina¹⁵.

¹¹ Mirian Kene Omalu. Legal implications of precontractual agreements in energy and natural resources industries <http://www.dundee.ac.uk/cepmlp/journal/html/vol2/article2-10.html> (žiūrėta 2011-10-01).

¹² Valentinas Mikelėnas. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995, 147 p.

¹³ Ten pat.

¹⁴ Julija Kiršienė, Natalija Leonova. Qualification of pre – contractual liability and the value of lost opportunity as a form of losses. Jurisprudence, 2009, 1(115), 230 p.

¹⁵ Ten pat.

Taigi sėkmingai taikoma Vokietijos teismų praktikoje *culpa in contrahendo* doktrina ilgainiui buvo vienaip ar kitaip pripažinta iš esmės visose kontinentinės teisės tradicijos valstybėse. Lietuvos CK, palyginus su 1964 m. redakcijos kodeksu, praplėtė bei detalizavo civilinių teisinių santykių reglamentavimą, į Lietuvos civilinės teisės sistemą įvesdamas naują ikisutartinių santykių sąvoką. 1964 m. CK nebuvo ir normų, reglamentuojančių preliminarįsias sutartis.

Dauguma CK straipsnių, reglamentuojančių ikisutartinius santykius, parengta pagal Tarptautinio privatinės teisės unifikavimo instituto (UNIDROIT) nustatytus Tarptautinių komercinių sutarčių principus¹⁶. Taigi 2000 m. CK¹⁷ užpildė ikisutartinių santykių reguliavimo srityje buvusias spragas, CK 6.163 – 164 str. aptardamas šalių pareigas ikisutartiniuose santykiuose ir 6.165 str. nustatydamas preliminariosios sutarties sudarymo tvarką, formą, turinį bei teisinę tokios sutarties nevykdymo pasekmes. Minėtas R. Jhering išplėtotas *culpa in contrahendo* principas įtvirtintas CK 6. 163 (3) str.¹⁸ Be to, esant ikisutartiniams santykiams šalys privalo vadovautis taip pat bendraisiais civilinėje teisėje nustatytais teisingumo bei protingumo principais¹⁹. Pažymėtina, kad be šių CK įtvirtintų normų ikisutartinių santykių sąvoka esti ir specialiuose įstatymuose. Štai, pvz., Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo 1 str. 2 d. nurodyta, kad šis įstatymas reglamentuoja draudimo sutarties šalių ikisutartinių santykių, draudimo sutarties sąlygų, santykių, atsirandančių iš draudimo sutarties ir susijusių su ja, ypatumus ir kitus įstatyme nurodytus santykius²⁰. Be to, pačiame CK taip pat yra specialių normų ikisutartinių santykių aspektams reglamentuoti. Prof. Sigitas Mitkus pažymi, kad ikisutartinius santykius galima suskirstyti į tris rūšis: derybos, konkursas ir preliminarioji sutartis²¹. Konkurso ikisutartiniai santykiai reglamentuojami CK 6.947 – 948 str. Organizuodamas konkursą, kai naudojamos privačios lėšos, užsakovas gali savo nuožiūra rengti konkurso dokumentus ir nustatyti konkurso procedūras. Tačiau jei procedūros atliekamos pažeidžiant sąžiningumo ir teisingumo principus, iš užsakovo gali būti priteisiama atlyginti konkurso dalyvių turėtus nuostolius. Vykdamas pirkimą (organizuojant konkursus) už

¹⁶ Valentinas Mikelėnas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Vilnius: Justitia, 2003, 191 p.

¹⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, Valstybės žinios, 2000, Nr. 74 (su pakeitimais ir papildymais).

¹⁸ Julija Kiršienė, Natalija Leonova. Qualification of pre – contractual liability and the value of lost opportunity as a form of losses. Jurisprudence, 2009, 1(115). 232 p.

¹⁹ Sigitas Mitkus. Statybos rangos sutartis. Vilnius: Registrų centras, 2010, 21 p.

²⁰ Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo 1 str. 2 d.: Šis įstatymas nustato asmenis, turinčius teisę vykdyti draudimo ir perdraudimo, draudimo ir perdraudimo tarpininkavimo veiklą Lietuvos Respublikoje, pagrindinius šios veiklos valstybinio bendrovė reglamentavimo principus, reglamentuoja šią veiklą ir ypatumus, kuriuos privalo atitikti akcinė, uždaroji akcinė bendrovė ar Europos bendrovė (*Societas Europaea*), vykdanči draudimo, perdraudimo veiklą ar nepriklausomo draudimo tarpininkavimo veiklą. Be to, šis įstatymas reglamentuoja draudimo sutarties šalių ikisutartinių santykių, draudimo sutarties sąlygų, santykių, atsirandančių iš draudimo sutarties ir susijusių su ja, ypatumus ir kitus įstatyme nurodytus santykius.

²¹ Sigitas Mitkus. Statybos rangos sutartis. Vilnius: Registrų centras, 2010, 21 p.

valstybės lėšas ir joms prilygintas lėšas, būtina vadovautis Viešųjų pirkimų įstatymu (toliau – VPĮ). Šiuo atveju ikisutartiniai santykiai yra griežtai reglamentuojami²². Iš šių pavyzdžių galima daryti išvadą, kad tam tikri teisiniai santykiai detalaus reglamentavimo reikalauja dėl savo specifikos.

Ikisutartinė civilinė atsakomybė dėl savo pakankamai lakoniško reglamentavimo visų pirma suprantama kaip asmens elgesio atsakingumo ir rūpestingumo matas. Tuo tarpu asmens elgesio atsakingumo vertinimas pasireiškia teisės subjekto veiklos susiejimu su teisės normų reikalavimais, nereaguojant, jam elgiantis teisėtai, ir jį pasmerkiant, jei subjektas elgiasi neteisėtai²³. Toks pasmerkimas yra negatyvioji teisinė atsakomybė. Kalbant apie pozityviają atsakomybę, svarbu pabrėžti, kad, remiantis šiuolaikine teisinės atsakomybės samprata, ji negali būti tapatinama su prievarta, t. y. negali būti supriešinta su asmens laisve²⁴. Ikisutartinių teisinių santykių kontekste tokia asmens laisvė, be jokios abejonės, turėtų būti suprantama per sutarties laisvės principo prizmę. Tačiau, vertinant šalių elgesį ir jo pasekmes ikisutartinių santykių metu, atsižvelgiama visų pirma į sąžiningumo principą, bei ieškoma protingo jo santykio su sutarties laisvės principu.

Kaip minėta, ikisutartinių santykių teisinio reguliavimo būdai valstybėse skiriasi. Nepaisant to, iš esmės visose šalyse nesąžiningas šalių elgesys ikisutartiniuose santykiuose yra netoleruojamas ir atsakomybė už pareigos elgtis sąžiningai ir rūpestingai ikisutartiniuose santykiuose pažeidimą yra pripažįstama, tačiau grindžiama skirtingais pagrindais²⁵. Nuostolių atlyginimo ikisutartiniuose santykiuose problematikos sprendimas yra aktualus, nes nuo to, kokios atsakomybės formos taisyklės bus taikomos, priklauso sąlygų, kurioms esant atlyginama žala, nustatymo ypatumai, įrodinėjimo naštos paskirstymas (sutartinėje atsakomybėje kaltė preziumuojama, deliktinėje atsakomybėje kaltę turi įrodyti ieškovas), leidžiantis apibrėžti atlygintinų nuostolių ribas bei ieškinio senaties terminų skaičiavimą, taikytinos teisės²⁶ bei jurisdikcijos²⁷ klausimai. Teisinėje literatūroje nurodomi ir kiti šių atsakomybės rūšių skirtumai, kaip antai: nevienodas atsakomybės dydis bei jo nustatymo principai (sutartinės atsakomybės dydį gali apriboti sutarties šalys, tuo tarpu deliktinės atsakomybės atveju tokie susitarimai nėra

²² Ten pat, 21 p.

²³ Giedrė Lastauskienė. Požiūrio į teisinę atsakomybę paieška. Jurisprudencija, 2001 m., t. 19(11), 169 p.

²⁴ Ten pat, 170 p.

²⁵ Dangutė Ambrasienė, Solveiga Cirtautienė. Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar *sui generis*. Jurisprudencija, 2008 10(112), 57 p.

²⁶ Ten pat, 53 p.

²⁷ „Dauguma autorių mano, kad ikisutartiniams santykiams turi būti taikoma tos valstybės teisė, kuri taikoma sudarytai sutarčiai. Be to, papildomai gali būti taikomi prekybos papročiai ir bendrieji teisės principai. Tad vienais atvejais taikoma teisė gali būti nustatoma pagal *lex contractus* principą (ikisutartinius santykius reguliuotų sutarties sudarymo vietos valstybės teisė, jeigu taikoma nacionalinė teisė ikisutartinę atsakomybę pripažįsta sutartine civiline atsakomybe). Kitais atvejais taikoma teisė bus nustatoma pagal *loci delicti* principą (jeigu taikoma nacionalinė teisė, ikisutartinę atsakomybę laiko deliktine civiline atsakomybe)“. Valentinas Mikelėnas. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995, 168-169 p.

galimi), skirtinga kaltės reikšmė bei jos įrodinėjimas, skirtingos atsakomybės apdraudimo galimybės (deliktinę atsakomybę galima apdrausti, sutartinės – ne)²⁸.

Dėl minėtų priežasčių yra akivaizdu, kad sprendžiant civilinės atsakomybės rūšies problemas klausimą, turi būti nustatyti konkretūs kriterijai, kuriais remiantis taikoma viena ar kita civilinės atsakomybės rūšis. Be to, apibendrinant *culpa in contrahendo* doktriną atlygintinos žalos kontekste, turi būti pažymėta, kad ši doktrina nustato tik *negatyvaus intereso kompensavimą*, kas yra tipiška deliktinei atsakomybei. Tuo tarpu neturi būti paneigta asmens teisėtų lūkesčių apsauga - galimybė kompensuoti ir prarastos galimybės piniginę vertę dėl ikisutartinių santykių pažeidimo, o tam reikia nustatyti, kurios kategorijos (civilinė ar deliktinė) atsakomybė turi būti taikoma²⁹.

1.2. Sutartinės ir deliktinės atsakomybės konkurencija ikisutartiniuose santykiuose. Teisinė preliminarinių dokumentų reikšmė

Dviejų civilinės atsakomybės rūšių – sutartinės ir deliktinės atsakomybės – egzistavimas pripažįstamas visose teisės sistemose. Galimybė taikyti tiek vieną, tiek kitą atsakomybės rūšį vadinama sutartinės ir deliktinės atsakomybės konkurencija. Civilinės atsakomybės dualizmas savo ruožtu sukelia sutartinės ir deliktinės atsakomybės sampratos bei jų atribojimo problemą. Sutartinė ir deliktinė civilinė atsakomybė įvairiose valstybėse skiriasi nevienodai³⁰. Lietuvos CK kontekste sutartinė ir deliktinė atsakomybė skiriasi savo forma. CK 6.258 str. išskiria dvi sutartinės atsakomybės formas – nuostolių atlyginimą ir netesybas. Deliktinė atsakomybė gali pasireikšti tik nuostolių už padarytą žalą atlyginimu³¹. Siekiant aiškiau nubrėžti takoskyrą tarp sutartinės ir deliktinės atsakomybės, vertėtų visų pirma įsigilinti į tam tikrų sąvokų turinį bei reikšmę.

Deliktas apibrėžiamas kaip neteisėtas valinis asmens veiksmas, padaręs žalos (turtinės ar neturtinės) kitam asmeniui, su kuriuo žalą padaręs asmuo iki šiai atsirandant neturėjo jokių santykių. Delikto, arba, tiksliau, žalos padarymo, pagrindu susiklosto prievoliniai teisiniai santykiai, vadinami deliktiniais prievoliniais santykiais. Deliktinių prievolių ypatumas susijęs su jos šalių tarpusavio santykiais – teisiniai šalių santykiai atsiranda tik padarius žalą³². Iki tol šalių jokie teisiniai santykiai nesieja. CK 6.245 str. 4 d. deliktinę civilinę atsakomybę apibrėžia kaip turtinę prievolę, atsirandančią dėl žalos, kuri nesusijusi su sutartiniais santykiais, išskyrus atvejus, kai įstatymai nustato, kad deliktinė

²⁸ Ten pat, 44 p.

²⁹ Julija Kiršienė, Natalija Leonova. Qualification of pre – contractual liability and the value of lost opportunity as a form of losses. Jurisprudence, 2009, 1(115), 229 p.

³⁰ Valentinas Mikelėnas. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995., 51 p.

³¹ Ten pat, 51-52 p.

³² Valentinas Mikelėnas. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002, 62 p.

atsakomybė atsiranda ir dėl žalos, susijusios su sutartiniais santykiais. Tuo tarpu sutartinė civilinė atsakomybė apibrėžiama kaip prievolė atlyginti žalą, kuri atsirado dėl sutarties neįvykdymo ar netinkamo jos įvykdymo.

Lietuvos CK 6.245 str. sutartinė civilinė atsakomybė apibrėžiama kaip turtinė prievolė, kuri atsiranda dėl to, kad neįvykdoma ar netinkamai įvykdoma sutartis, kurios viena šalis turi teisę reikalauti nuostolių atlyginimo ar netesybų (sumokėti baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti dėl sutarties neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo padarytus nuostolius arba sumokėti netesybas (baudą, delspinigius). Šis apibrėžimas reiškia, kad viena iš būtinų sutartinės atsakomybės atsiradimo sąlygų yra sutartinių santykių tarp šalių egzistavimas.

Kaip pabrėžia S. Selelionytė – Drukteinienė, esminis skirtumas tarp deliktinės ir sutartinės civilinės atsakomybės susijęs su ginamų interesų prigimtimi, t. y. sutarčių teisė gina *lūkesčių interesą (expectation interest)*, o deliktinė teisė – tikrumo interesą (*reliance interest*). Lūkesčių interesas reiškia, kad šalis tikisi atsidurti tokioje padėtyje, kurioje būtų tinkamai įvykdžiusi sutartį, todėl sutartinės atsakomybės tikslas – užtikrinti, kad nukentėjusioji šalis tokioje padėtyje atsidurtų. Tikrumo interesas reiškia, kad asmuo tikisi išlikti tokioje padėtyje, kokioje yra, t. y. tikisi, kad padėtis nepablogės. Todėl deliktinės atsakomybės tikslas – grąžinti asmenį į tą padėtį, kurioje jis būtų buvęs, jei nebūtų delikto. Taigi sutartinės atsakomybės tikslas – užtikrinti, kad pažadas bus įgyvendintas, o deliktinės – užtikrinti *status quo*³³. Šios nuomonės kontekste aukščiau minėta pozicija, jog *culpa in contrahendo* doktrina nustato tik *negatyvaus intereso kompensavimą*, turėtų reikšti, kad doktrina šita nepajėgi ginti *lūkesčių intereso* kaip vieno iš sutarčių teisėje pripažįstamos teisės. Tačiau, kaip jau buvo pabrėžiama, neturi būti paneigta ir asmens teisėtų lūkesčių apsauga - galimybė kompensuoti ir netiesioginius nuostolius dėl ikisutartinių santykių pažeidimo. Taigi nors pagal aukščiau pateiktą delikto ir deliktinės prievolės apibrėžimą, taip pat pagal *culpa in contrahendo* reikšmę (*netinkamo elgesio derybų metu taisyklė*) atrodytų, kad ikisutartiniams santykiams taikoma deliktinė atsakomybė, neišvengiamai kyla klausimas, kaip sprendžiama žalos atlyginimo problema dėl tam tikrų *įsipareigojimų* pažeidimo. Juk deliktinė atsakomybė taikoma už bendro pobūdžio rūpestingumo ir sąžiningumo pareigos pažeidimą, kuomet šalys dar neišreiškė konkrečios *valios* dėl sutarties sudarymo ateityje.

Prof. V. Mikelėno nuomone, sprendžiant klausimą apie civilinės atsakomybės rūšį, taikytiną žalos, padarytos ikisutartiniuose santykiuose, atlyginimui, *kriterijumi* reikėtų laikyti požymį, nusakanti, buvo ar nebuvo pažeistos bendro pobūdžio teisės normos, taikomos

³³ Simona Selelionytė - Drukteinienė. Deliktinės ir sutartinės atsakomybės konkurencija. Justitia, 2007 m., Nr. 1(67).

visiems³⁴ teisiniams santykiams. Jeigu pažeidžiama pareiga elgtis sąžiningai ar pareiga nepiktnaudžiauti savo teise ir nedaryti savo veiksmais žalos kitam asmeniui, turėtų būti taikoma *deliktinė* atsakomybė, nes tokios pareigos, būdamos bendro pobūdžio, yra taikomos ir sutartiniams, ir nesutartiniams santykiams. Tačiau jei ikisutartinių santykių metu šalys *įsipareigoja* atlikti tam tikrus veiksmus arba jų neatlikti viena kitos atžvilgiu, tai žala, padaryta pažeidus šiuos įsipareigojimus, turėtų būti atlyginama pagal *sutartinės* atsakomybės taisyklės³⁵. Remiantis tokiu aiškinimu, ikisutartiniams santykiams be išlygų negali būti taikoma nei deliktinė, nei sutartinė civilinė atsakomybė – tam tikros atsakomybės rūšies taikymas priklauso nuo šalių teisinių santykių faktinių aplinkybių.

Pirmu atveju, t. y. deliktinei atsakomybei taikyti, pagal aukščiau pateiktą delikto apibrėžimą bendro pobūdžio pareigos elgtis sąžiningai ir rūpestingai pažeidimas turi pasireikšti žalos padarymu kitam asmeniui, su kuriuo žalą padaręs asmuo iki šiai atsirandant neturėjo jokių santykių. Ikisutartinių teisinių santykių kontekste tas neturėtų būti suprantama tiesiogiai – tarp šalių iki žalos padarymo yra susiklostę tam tikri santykiai – šalys derasi, aptaria sąlygas. Esminis kriterijus deliktinei atsakomybei taikyti tiesiog yra konkretaus *įsipareigojimo* atlikti tam tikrus veiksmus nebuvimas.

Prievoles, kylančias iš deliktų, reglamentuoja CK 6.263 – 6.304 str.³⁶ Šiuose straipsniuose iš esmės atsispindi minėtas deliktinių prievolių ypatumas, kad iki žalos padarymo jokie šalių santykiai nesieja. LAT taip pat pripažįsta, kad pažeidus bendrą rūpestingumo reikalavimą ir sąžiningumo pareigą, atsiradus ikisutartinei atsakomybei, reikia vadovautis deliktinės atsakomybės taisyklėmis³⁷. Taigi ikisutartinė atsakomybė turėtų būti grindžiama deliktinės atsakomybės taisyklėmis, jei per derybas šalis pažeidžia bendro pobūdžio pareigą elgtis sąžiningai. Tačiau, kaip pabrėžiama teisės doktrinoje³⁸, ši atsakomybės rūšis turėtų būti taikoma tik tais atvejais, kai šalys ikisutartinių santykių metu dar *neįsipareigoja* atlikti tam tikrus veiksmus arba jų neatlikti viena kitos atžvilgiu, o tik pažeidžia bendro pobūdžio rūpestingumo ir sąžiningumo pareigą. Pažymėtina, kad net jei žalą vienas asmuo padaro kitam tarp jų jau esant prievoliniams santykiams, tai laikoma, kad

³⁴ *Aut. past.*: ne tik sutartiniams, bet ir ikisutartiniams teisiniams santykiams.

³⁵ Valentinas Mikelėnas. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995., 49-50 p.; Kucher A. N. Pre-contractual liability: protecting the rights of the parties engaged in negotiations // www.nyulawglobal.org.

³⁶ CK 6.263 str. įtvirtina bendrą pareigą atlyginti padarytą žalą. Šio str. 1 d. nurodyta, kad kiekvienas asmuo turi pareigą laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais (veikimu, neveikimu) nepadarytų kitam asmeniui žalos. CK 6.264 – 6.304 str. aptaria atskiras deliktinės atsakomybės rūšis, ieškinio senatį, atsakomybės pagrindus ir pan.

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gruodžio 12 d. nutartis c. b. Ž. *Semenejeva v. 553 GNSB, UAB "Biveka"*, Nr. 3K-7-1156/2002.

³⁸ Valentinas Mikelėnas. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995., 49-50 p.

atsiranda nauja prievolė. Prievolė dėl nuostolių atlyginimo. Jos atsiradimo pagrindas yra pagrindinės, šalis jau siejančios prievolės, pažeidimas. Tad tokiu atveju santykiai, susiję su nuostolių atlyginimu, neišeina iš susiklosčiusių sutartinių santykių ribų ir nėra laikomi deliktiniais prievoliniais santykiais³⁹. Taigi galima daryti išvadą, kad ne tik ikisutartiniuose santykiuose, bet ir tarp šalių susiklosčius sutartiniams santykiams, ne visada yra aišku, kokia atsakomybės rūšis turėtų būti taikoma žalos padarymo atveju.

Sutartinė atsakomybė, kaip minėta, taikoma tais atvejais, kai ikisutartinių santykių metu šalys *įsipareigoja* atlikti tam tikrus veiksmus arba jų neatlikti viena kitos atžvilgiu. Toks požiūris, kai santykiams, kurie dar nėra formalizuoti sutartimi, yra taikoma sutartinė atsakomybė, susijęs su kontinentinę teisę stipriai įtakojančia *valios teorija*, kuomet subjektyvus, psichologinis elementas – *šalių valia* – yra laikomas nematerialiuoju sutarties elementu⁴⁰. Remiantis tokia teorija taip pat bandoma paaiškinti, kodėl sąžiningumo reikalavimas, kuris yra sutartinių santykių imperatyvas, taip pat turi būti įgyvendinamas ir teisinių santykių ikisutartinėje stadijoje – taip siekiama užtikrinti *valios (sutikimo)* įtraukimą kaip būtiną sutartinių santykių elementą⁴¹.

CK 6.163 str. 2 d. taip pat nurodoma, kad laikoma, jog derybos pradedamos ar deramasi nesažiningai, kai derybų šalis neturi tikslo sudaryti sutartį, taip pat atlieka kitus sąžiningumo kriterijų neatitinkančius veiksmus. Taigi derybų tikslas yra sandorio sudarymas. Atkreiptinas dėmesys, kad LAT draudimą derėtis, jeigu šalis apskritai neketina sudaryti sutarties, laiko viena iš pagrindinių pareigų, patenkančių į sąžiningumo turinį⁴². Kaip pabrėžiama mokslinėje literatūroje⁴³, nė viena sutartis neprasideda be sutarties šalies iniciatyvos. Šalių valia gali būti išreiškiama ir taip vadinamaisiais konkludentiniais veiksmais. Nuo šio momento ir prasideda ikisutartiniai santykiai⁴⁴. Teismų praktikoje taip pat nurodoma, kad nustatyti, ar toks tikslas apskritai yra, ar buvo ir išnyko, gali padėti tam tikros faktinės aplinkybės. Štai, pvz., nurodymas ofertoje, kad ji yra neatšaukiama, yra pakankamas pagrindas manyti, kad oferentas turi rimtų ketinimų sudaryti sutartį⁴⁵.

³⁹ Valentinas Mikelėnas. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002, 62 p.

⁴⁰ Julija Kiršienė, Natalija Leonova. Qualification of pre – contractual liability and the value of lost opportunity as a form of losses. Jurisprudence, 2009, 1(115), 228 p.

⁴¹ Ten pat, 229 p.

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c.b. UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“, Nr. 3K-3-38/2005.

⁴³ Romualdas Stanislovaitis. Komercinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 2005, 157 p.

⁴⁴ Ten pat, 157 p.

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c.b. UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“, Nr. 3K-3-38/2005.

Šalių *valios* reikšmė kvalifikuojant šalių teisinius santykius pabrėžiama ir LAT praktikoje⁴⁶. Kasacinis teismas, aiškindamas preliminariosios sutarties institutą reglamentuojančių nuostatų taikymą, nurodė, kad preliminariosios sutarties bruožas yra šalių susitarimas⁴⁷ dėl būsimos pagrindinės sutarties esminių sąlygų. Kai kyla ginčas, kokia sutartis buvo sudaryta (preliminarioji ar pagrindinė – dėl kurios šalys galėjo tartis preliminariojoje sutartyje), lemiamą reikšmę turi sutartį sudariusių šalių *valios prasmė*. Nustačius, kad išreikšta šalių valia rodo jų susitarimą ateityje sudaryti kitą – pagrindinę sutartį, pripažintinas ikisutartinių santykių etapas ir preliminariosios sutarties sudarymo faktas. Taigi susitarimas dėl pagrindinės sutarties sudarymo ateityje būtų lemiamas kriterijus, sąlygojantis atsakomybės rūšį už ikisutartinių santykių pažeidimą.

Teisinėje literatūroje⁴⁸ pabrėžiama, kad nustačius, jog šalis sieja ikisutartiniai santykiai, atsakomybės apimtį lemia tai, kaip toli paženę ikisutartiniai santykiai, t. y. ikisutartinių santykių stadija. Kai preliminarioji sutartis dar nėra sudaryta, šalims taikomas CK 6.163 str. 3 d. įtvirtintas bendras pareigos elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose reikalavimas. Šį reikalavimą pažeidus, atitinkamai taikomos deliktinę civilinę atsakomybę reglamentuojančios CK nuostatos. Tuo tarpu kai preliminarioji sutartis tarp šalių yra sudaryta, taikoma CK 6.165 str. 4 d., kuri įtvirtina, kad jei preliminarįją sutartį sudariusi šalis nepagrįstai vengia ar atsisako sudaryti pagrindinę sutartį, ji privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius. Vien iš lingvistinės apibrėžties galima daryti išvadą, kad preliminarioji sutartis yra tam tikra sutarties rūšis, todėl už jos pažeidimą turėtų kilti ne deliktinė, o sutartinė civilinė atsakomybė. Pagal aukščiau pateiktas delikto ir deliktinės atsakomybės sąvokas taip pat darytina išvada, kad atsakomybei už preliminariosios sutarties pažeidimą minėta atsakomybės rūšis netaikytina.

Taigi takoskyrai tarp sutartinės ir deliktinės atsakomybės nustatyti esminę reikšmę turi ikisutartinių dokumentų pasirašymas. Tokiais dokumentais šalys fiksuoja, dėl ko susitaria, sudaro sutarties projektus ir pan. Trumpai tariant, taip bandoma teisinius santykius bent minimaliai formalizuoti ir suteikti kitokią – santykinai materialią išraiškos formą. Derybose dėl sutarties sudarymo šalys gali pasirašyti įvairių dokumentų: ketinimų protokolus, tarpusavio supratimo protokolą, pagrindinius būsimos sutarties principus, nesutarimų protokolą ir pan.⁴⁹ Kaip pabrėžiama teisės doktrinoje, nors dokumentai (aktai,

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 22 d. nutartis c.b. *S. J. V. T. B., D. B. ir kt.*, Nr. 3K-3-620/2006.

⁴⁷ *Aut. past.*: įsipareigojimas.

⁴⁸ Dangutė Ambrasienė, Solveiga Cirtautienė. Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar *sui generis*. *Jurisprudencija*, 2008 10(112), 57 p.

⁴⁹ Valentinas Mikelėnas. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996, 124 p.

raštai) vadinasi skirtingai, jų esmė yra ta pati: tai yra ikisutartiniai dokumentai, kurie fiksuoja tam tikrus ketinimus bei susitarimus, kurie buvo pasiekti derybų metu dėl sutarties sudarymo⁵⁰. Tačiau LAT yra pažymėjęs, kad ne bet kokie ikisutartiniai dokumentai turi esminės reikšmės kvalifikuojant atsakomybę kaip sutartinę. Apie tai plačiau bus užsiminta darbo trečiame skyriuje analizuojant preliminariosios sutarties institutą.

Vienose valstybėse ikisutartiniai dokumentai neturi teisinės galios ir reikšmės, tuo tarpu kitose valstybėse jie pripažįstami kaip teisinę reikšmę turintys dokumentai, t. y. laikomis teisiškai įpareigojančiais⁵¹. Tačiau iš esmės visi ikisutartiniai dokumentai turi vienokią ar kitokią reikšmę, pvz., jie gali būti svarbus nustatant šalių nesąžiningumą ikisutartiniuose santykiuose⁵². Visgi nagrinėjamo klausimo kontekste aptartina tik ta ikisutartinių dokumentų reikšmė, nustatanti, ar toks dokumentas sukuria prievolinius santykius. Pagal šį kriterijų ikisutartiniai dokumentai skirstomi į teisinius padarinius sukeliančius ir tokių padarinių nesukeliančius dokumentus. Kaip minėta, šiuo aspektu paminėtinas preliminariosios šalies institutas Lietuvos teisės sistemoje. Iki naujojo CK įsigaliojimo preliminariosios sutarties sąvokos Lietuvos pozityviojoje teisėje nebuvo, tačiau LAT tokią sutartį pripažino⁵³. Įsigaliojus naujam CK, preliminariosios sutarties institutas Lietuvos teisėje įtvirtintas ir įstatymo lygmeniu. O tai turėjo esminę reikšmę užpildant deliktinės atsakomybės nepakankamumą ginant iš ikisutartinių santykių kylančius interesus ir sąžiningos šalies teisėtus lūkesčius, bei padėjo nustatyti konkrečius vienos ar kitos civilinės atsakomybės rūšies taikymo kriterijus.

Toliau aiškinant sutartinės ir deliktinės atsakomybės dichotomiją ir taikymo ypatumus ikisutartiniuose santykiuose, pabrėžtina dar kartą, kad sutarčių teisė gina *lūkesčių interesą (expectation interest)*, o deliktinė teisė – tikrumo interesą (*reliance interest*). Lūkesčių interesas reiškia, kad šalis tikisi atsidurti tokioje padėtyje, kurioje būtų tinkamai įvykdžiusi sutartį, todėl sutartinės atsakomybės tikslas – užtikrinti, kad nukentėjusioji šalis tokioje padėtyje atsidurtų. Neturėtų kilti abejonių, jog įstatymo leidėjas, CK įtvirtinęs preliminariosios sutarties institutą kaip labiau formalizuotą ikisutartinių teisinių santykių teisių ir pareigų variantą, taip siekė iš tokių santykių kylančių teisėtų lūkesčių apsaugos, apie kurią užsiminta ir LAT praktikoje⁵⁴. Kasacinis teismas, pasisakydamas dėl nuomos sutarties aiškinimo ir teisinių santykių kvalifikavimo, sutiko su kasacinio skundo argumentu, kad apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai nevertino galimo teisėtų lūkesčių pažeidimo.

⁵⁰ Ten pat, 125 p.

⁵¹ Mindaugas Gedeikis, Sandra Bliuvaitė. Preliminarioji sutartis. *Justitia*, 2005 m. Nr. 3(57), *Pradžia*, 50 p.

⁵² Ten pat, 50 p.

⁵³ Ten pat, 51-52 p.

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 1 d. nutartis c. b. *UAB „Semerta“ v. Vilniaus apskrities viršinininko administracija*, Nr. 3K-3-577/2008.

Kadangi deliktinė atsakomybė, kaip minėta, gina tikrumo interesą, yra akivaizdu, kad šią atsakomybės rūšį reglamentuojančios normos nepajėgios ginti iš preliminariosios sutarties sudarymo sąžiningai šaliai atsiradusias teises. Tai yra dar viena priežastis, pateisinanti sutartinės atsakomybės taikymą ikisutartiniuose santykiuose. Nustatant, kokią reikšmę preliminarioji sutartis turi kuriant sutartinius santykius, būtina įvertinti šalių derybas (jeigu tokios vyko) prieš sudarant preliminariąją sutartį. Tai ypač svarbu, jeigu kyla ginčas dėl tikrosios šalių valios preliminariojoje sutartyje. Tokiu atveju svarbus tampa ir šalių susirašinėjimas, vykęs iki preliminariosios sutarties sudarymo, ir įvairūs dokumentai, ir kitos aplinkybės, padedančios išaiškinant tikruosius šalių ketinimus⁵⁵.

Taigi nustačius konkrečius kriterijus, kuriais remiantis taikoma viena ar kita civilinės atsakomybės už ikisutartinių santykių pažeidimą rūšis, galimai išsprendžiamas ir klausimas dėl ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo. CK 6.245 str. 2 d. civilę atsakomybę klasifikuoja į dvi darbe jau aptartas atsakomybės rūšis – sutartinę ir deliktinę atsakomybę. Nors ikisutartiniams santykiams be išlygų negali būti taikoma nei deliktinė, nei sutartinė civilinė atsakomybė, vargu ar ikisutartinė atsakomybė gali būti laikoma trečia (šalia sutartinės ir deliktinės) atsakomybės rūšimi – ikisutartiniams santykiams, priklausomai nuo tam tikrų teisinių ir faktinių aplinkybių sudėties, taikoma arba sutartinė, arba deliktinė civilinė teisinė atsakomybė. Nors negalima paneigti, kad dėl to atsakomybės už ikisutartinių santykių pažeidimą įgyvendinimas turi tam tikrų ypatumų, tačiau aplinkybė, kad vienais atvejais taikoma sutartinė, kitais – deliktinė atsakomybė, neleidžia ikisutartinę atsakomybę kvalifikuoti kaip trečią atsakomybės rūšį. Taigi sprendžiant ikisutartinės atsakomybės prigimties problemą, atsispirti reikėtų nuo to, kad pati teisinė kategorija „ikisutartinė atsakomybė“ tik pabrėžia derybų stadiją, kurioje būtent buvo padarytas teisės pažeidimas.

Ikisutartinė atsakomybė taip pat nėra viena iš pažeistos teisės gynybos būdų⁵⁶ šalia civilinės atsakomybės instituto kaip vieno iš padarytos žalos kompensavimo būdo. Ikisutartinė atsakomybė neperžengia civilinės atsakomybės, kaip vienos iš žalos kompensavimo sistemų, funkcionavimo ribų ir nepasižymi savarankiškumu, t. y. nelaikoma savarankišku pažeistų teisių gynimo būdu. Kadangi ikisutartinė atsakomybė tik parodo, kaip toli pažengę yra šalių teisiniai santykiai, tačiau iš esmės yra ta pati civilinė atsakomybė, galima teigti, tarp minėtų dviejų kategorijų yra subordinacijos santykis. Tačiau, kadangi naujas Lietuvos CK 6.163 – 164 str. aptarė šalių pareigas ikisutartiniuose santykiuose ir

⁵⁵ D. Ambrasienė, E. Baranauskas ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, 142 p.

⁵⁶ Pvz., įpareigojimas įvykdyti prievolę natūra, teisių pripažinimas, ginčijamo sandorio pripažinimas negaliojančiu, kt., kurie nėra laikomi civiline atsakomybe ir gali būti taikomi kartu su civiline atsakomybe, išskyrus įstatymo numatytas išimtis.

6.165 str. nustatė preliminariosios sutarties sudarymo tvarką, formą, turinį bei teises tokios sutarties nevykdymo pasekmes, neturėtų kilti abejonų, kad ikisutartinių santykių ir atsakomybės už jų pažeidimą sąvokų įtvirtinimas Lietuvos teisės sistemoje yra netikslingas. Pati lingvistinė (gramatinė) ikisutartinės atsakomybės apibrėžtis atspindi teisinių santykių stadiją nurodydama, kad tarp šalių dar nėra susiklostę sutartiniai santykiai, o tai reiškia, kad ir šalių interesai ikisutartiniuose bei sutartiniuose santykiuose negali būti ginami tokia pačia apimtimi – mažiau formalizuotiems santykiams negali būti garantuojama tokia pati teisių bei teisėtų interesų apsauga, o ir fundamentalus sutarties laisvės principas, kaip minėta, apima kelis aspektus – tarp jų ir teisę atsisakyti sudaryti sutartį.

Taigi vertinant ikisutartinės atsakomybės prigimtį per civilinės atsakomybės, kaip žalos kompensavimo sistemos, prizmę, galima kalbėti apie ikisutartinės atsakomybės santykinį turinį ir reikšmę civilinės atsakomybės instituto kontekste. Tai dar labiau sutvirtina poziciją, kad ikisutartinė atsakomybė nėra trečia, šalia CK 6.245 str. 2 d. paminėtų deliktinės ir sutartinės, civilinės atsakomybės rūšis – teisės teorijos kontekste ikisutartinė atsakomybė tiesiog galėtų būti laikoma kitu teisinės būties lygmeniu, dėl ko skiriasi ir suteikiamos apsaugos apimtis.

Atkreiptinas dėmesys, kad Estijoje ikisutartinės atsakomybės prigimties klausimas buvo išspręstas⁵⁷ Estijos Aukščiausiojo teismo, kuris patvirtino Estijos teisės doktrinoje vyravusią poziciją, kad ikisutartinė atsakomybė turėtų būti kvalifikuojama kaip kvazisutartinė atsakomybė. Atsakomybės prigimties klausimo išsprendimas teismų praktikos lygmeniu yra, be jokios abejonės, teigiamas ir sėkmingas pavyzdys, galintis palengvinti šio instituto taikymą.

⁵⁷Martin Kaerdi. The development of the concept of pre-contractual duties in Estonian law, <http://www.juridicainternational.eu/the-development-of-the-concept-of-pre-contractual-duties-in-estonian-law> (žiūrėta 2012 01 13).

2. IKISUTARTINĖS ATSAKOMYBĖS TAIKYMO YPATUMAI

2.1. Sąžiningumas kaip esminis ikisutartinių santykių elementas. Sąžiningumo principo įgyvendinimo problema

CK 6.163 str. reglamentuojamos šalių pareigos esant ikisutartiniams santykiams. Šalis, kuri pradeda ar veda derybas dėl sutarties sudarymo nesąžiningai, privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius. Kaip pabrėžė LAT⁵⁸, ikisutartiniai šalių veiksmai bei susiklostę santykiai tampa reikšmingi tais atvejais, kai tokios derybos nepasibaigia sutarties pasirašymu. Ikisutartiniams santykiams yra svarbus sąžiningumas, nes tik sąžiningai šalims elgiantis ikisutartinių santykių stadijoje galima tikėtis, kad šie santykiai transformuosis į sutartinius⁵⁹. Kitoje byloje⁶⁰ LAT pažymėjo, kad ikisutartinių santykių dalyviams, kaip ir sutarties šalims, taikomi sąžiningumo reikalavimai, o abipusė jų pareiga elgtis sąžiningai nustatyta CK 1.5., 6.4, 6.158 bei 6.163 str. Dėl to, nors ir nėra šalių pareigos sudaryti sutartį, tačiau sąžiningumas reikalauja, kad toli pažengusios derybos nebūtų nutrauktos be pakankamos priežasties, nes tokiose derybose viena ar kita šalis jau turi visiškai pagrįstą pagrindą tikėtis, jog priešingos šalies ketinimai yra rimti ir sutartis tikrai bus sudaryta. Problemu, be jokios abejonės, kyla atskleidžiant sąžiningumo principo turinį – sąžiningumas yra reliatyvi sąvoka, kuri gali būti aiškinama labai skirtingai.

Asmens sąžiningumas yra preziumuojamas. Tai yra visuotinai pripažinta nuostata, kuri, beje, CK *expressis verbis* nėra įtvirtinta. Kadangi civilinėje teisėje galioja bendra sąžiningumo prezumpcija, tai ir šalių sąžiningumas ikisutartiniuose santykiuose turėtų būti preziumuojamas. Praktinė sąžiningumo prezumpcijos ikisutartiniuose santykiuose reikšmė yra ta, jog nesąžiningumu kaltinama šalis neprivalo įrodinėti, kad nepažeidė bendro pobūdžio pareigos elgtis rūpestingai ir apdairiai. T.y. vertinant šalies elgesį ikisutartiniuose santykiuose neturi būti nustatoma, ar įrodytas jos elgesio sąžiningumas, atvirkščiai – nustatoma, ar yra įrodytas jos nesąžiningumas taip paneigiant sąžiningumo prezumpciją. Nesąžiningumas esant ikisutartiniams santykiams gali pasireikšti labai įvairiai. Kaip minėta, CK sąžiningumo principo turinio neatskleidžia, tai palikta teismų praktikai bei teisės doktrinai. Siekiant žinoti sąžiningos šalies galimo teisių bei teisėtų interesų gynimo ribas, būtina aptarti svarbiausius

⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 21 d. nutartis c. b. UAB „Albonita“ v. UAB „Kauno saulėtekis“, Nr. 3K-3-592/2007; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio 26 d. nutartis c. b. Č. S. v. E. M., D. L., A. P., Nr. 3K-3-299/2009;

⁵⁹ Kucher A. N. Prie-contractual liability: protecting the rights of the parties engaged in negotiations // www.nyulawglobal.org (žiūrėta 2011-11-03)

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugpjūčio 11 d. nutartis c. b. A. L. v. A. K., K. L., ir A. L. Nr. 3K-3-366/2008; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 3 d. nutartis c. b. I. R. v. M. K., Nr. 3K-3-87/2009.

sąžiningumo principo aspektus bei, be jokios abejonės, paties sąžiningumo, kaip teisinės – filosofinės kategorijos, prasmę bei turinį. Kadangi sąžiningumas yra labai reliatyvi sąvoka, šio principo turinį taip pat būtina atskleisti siekiant surasti teisingą sutarties laisvės principo ir sąžiningumo esant ikisutartiniams santykiams pusiausvyrą.

Mokslinėje literatūroje⁶¹ nurodoma, kad sąžiningumo, kaip principo, turinys nusakomas pagal *protingumo* ir *teisingumo* principų reikalavimus. Tai reiškia, kad sąžiningas yra tas asmuo, kuris veikia rūpestingai, teisingai, t. y. taip, kaip tokioje pačioje situacijoje elgtųsi *bonus pater familias*. Galima išskirti du elgesio vertinimo kriterijus – objektyvųjį ir subjektyvųjį. Ar objektyviuoju požiūriu asmuo yra sąžiningas, nustatoma pagal tai, ar jis privalėjo ką nors žinoti, daryti ar nedaryti. Šiuo atveju kyla klausimas, kokios yra asmens privalėjimo žinoti ir privalėjimo veikti ribos. Jas nustato atitinkantys asmens situaciją *protingi* ir *teisingi* reikalavimai. Ar asmuo faktiškai yra sąžiningas (subjektyvusis sąžiningumas), sprendina pagal subjektyvius gebėjimus ir galimybes konkrečioje situacijoje – ar asmuo galėjo ką nors žinoti, daryti ar nedaryti. Žinojimas turėtų būti suprantamas kaip asmens turėjimas tam tikrų duomenų⁶². Žinojimas atsiskleidžia per asmens įsitikinimą, susiformuojantį faktiškai turimų duomenų pagrindu. Asmeniui jie gali būti prieinami susiklosčius tam tikroms aplinkybėms arba jam atsidūrus tam tikroje faktinėje situacijoje. Tuo tarpu „turėjimas žinoti“, jeigu jis apibrėžiamas kaip pareiga aktyviai veikti, asmenį įpareigoję pačiam imtis priemonių rinkti informaciją, o ne likti pasyviu informacijos vertintoju. Taigi „turėjimas žinoti“ gali būti apibrėžiamas kaip pareiga išnaudoti galimybes gauti informaciją. Vertinant asmens elgesį sąžiningumo aspektu, manytina, kad neteisėti veiksmai pasireiškia kaip objektyvusis nesąžiningumas, o kaltė – kaip subjektyvusis nesąžiningumas⁶³. Taigi vien objektyvaus nesąžiningumo civilinei atsakomybei taikyti nepakanka – turi būti nustatytas ir subjektyvusis nesąžiningumas. Aiškinant minėtą poziciją per ikisutartinės atsakomybės prizmę, subjektyviai asmuo bus laikomas sąžiningu (nekalto), jei bus nustatyta, jog šis padarė viską, ką tomis aplinkybėmis buvo galima padaryti, kad išvengtų derybų metu padarytų nuostolių. Kaip ši pozicija konkrečiau atsispindi ikisutartinių santykių srityje, darbe aptariama detaliau nagrinėjant šalių pareigas esant ikisutartiniams santykiams.

Sutarčių teisės nuostatose pateikta nesąžiningo asmens elgesio pavyzdžių, kurie paties įstatymo leidėjo vertinami kaip nesąžiningi. Tai aiški nuoroda, kokį asmens elgesį įstatymas laiko neatitinkančiu *protingumo* ir *teisingumo* reikalavimų. Pradėjimas derybų arba

⁶¹ Algis Norkūnas. Sąžiningumo principo įgyvendinimas. *Jurisprudencija*, 2003, t. 42(34), 5 p.

⁶² Ten pat, 7 p.

⁶³ Algis Norkūnas. Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas. *Jurisprudencija*, 2002 m., t. 28(20), 113 p.

derėjimasis, kai derybų metu šalis neturi tikslo sudaryti sutartį, yra vertinama nesąžiningu, neprotingu, o kartu ir teisiškai nepriimtiniu elgesiu⁶⁴. Taigi sąžiningumo aspektai visų pirma siejami su protingumu ir teisingumu. Tai išplaukia iš CK 1.5 str. 4 d. Ši bendra nuostata nepateikia principų derinimo mechanizmo⁶⁵, t. y. balansavimo formulės. Apie būtinybę derinti teisės principus ikisutartiniuose santykiuose yra pasisakęs ir LAT. 2006 m. plenarinės sesijos nutarime⁶⁶ kasacinis teismas pabrėžė, kad ikisutartiniai šalių veiksmai bei susiklostę santykiai tampa ypač reikšmingi tais atvejais, kai derybos nesibaigia sutarties pasirašymu. Pagrindinis civilinių santykių principas – sutarties laisvės principas – lemia, kad derybos dėl sutarties sudarymo gali būti bet kada nutrauktos. Tačiau derybas dėl sutarties sudarymo vedančios šalys turi abipusę pareigą elgtis sąžiningai, tai įtvirtinta CK 1.5, 6.4, 6.158 ir 6.163 str. Suprantama, kad principų teisingos bei protingos pusiausvyros klausimas kiekvienu atveju priklauso nuo faktinių bylos aplinkybių, t. y. galima kalbėti apie *ad hoc* balansavimą. Visgi derinant sąžiningumo principą su kitais civilinės teisės, *inter alia* sutarčių teisės principais, kyla nenuoseklios teismų praktikos problema, dėl ko kyla klausimas, ar balansavimas neturėtų būti principinis, t. y. paremtas tam tikra balansavimo formule.

Grįžtant prie sąžiningumo kaip filosofinės – teisinės kategorijos, paminėtini dar keli esminiai aspektai. Sąžiningumo principas pripažįstamas viena iš UNIDROIT principų pamatinių idėjų, kuria pagrįsta daugelis UNIDROIT principų nuostatų, kuriose šis principas minimas, arba kuriomis siekiama subalansuoti šalių interesus taip, kai tai atitiktų sąžiningumo kriterijus⁶⁷. Tačiau UNIDROIT principuose įtvirtintas sąžiningumo principas pats savaime neturi konkretaus turinio ir kaip bendroji, pamatinė idėja yra įtvirtintas daugelyje kitų UNIDROIT principų straipsnių⁶⁸. Atskleidžiant sąžiningumo principo turinį, visų pirma pabrėžtini du jo elementai – draudimo piktnaudžiauti teise bei nesuderinamo elgesio teisės institutai. Piktnaudžiavimas teise laikomas piktavališkas šalies elgesys, kai šalis įgyvendina savo turimą teisę vien tam, kad sukeltų nuostolių kitai šaliai, siekdama turimos teisės paskirčiai priešingų tikslų, arba kai teisės įgyvendinimas nėra proporcingas siekiamam rezultatui. Draudimas piktnaudžiauti teise taip pat suprantamas kaip draudimas elgtis neprotingai⁶⁹. Taigi matome, kai ir UNIDROIT principai sąžiningumo principą glaudžiai

⁶⁴ Algis Norkūnas. Sąžiningumo principo įgyvendinimas. *Jurisprudencija*, 2003, t. 42(34), 6 p.

⁶⁵ Ten pat, 9 p.

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas c. b. *V. Š. v. A. N. ir A. N.* Nr. 3K-P-382/2006.

⁶⁷ Stasys Drazdauskas. Sąžiningumo principas Lietuvos sutarčių teisėje. *Teisė*, 2007 (65), 43 p.

⁶⁸ Ten pat, 44 p., Alberto M. Musy. The good faith principle in contract law and the precontractual duty to disclose: comparative analysis of new differences in legal cultures, December 2000, 8 p.

⁶⁹ Ten pat.

sieja su protingumo principu. Kita sąžiningumo principu besiremianti teisinė nuostata, taip pat įtvirtinta UNIDROIT principuose, kaip minėta, yra nesuderinamo elgesio draudimas⁷⁰.

Nesuderinamo elgesio doktrina leidžia veiksmingai taikyti vieną iš sąžiningumo principo funkcijų – teisių ribojimo, nes draudimą pažeidžiančios šalies turimos teisės gali būti suspenduojamos, apribojamos ir modifikuojamos. Ikisutartinių teisinių santykių kontekste, matyt, labiau pabrėžtinasis pirmasis sąžiningumo principo elementas, t. y. draudimas piktnaudžiauti teise. Be to, pats nesuderinamo elgesio institutas yra gana savarankiškai UNIDROIT principų rengėjų išplėtotą doktrina, numatanti konkrečius teisinius padarinius, kurie gali kilti esant nesuderinamam elgesiui⁷¹. O ir pats nesuderinamo elgesio draudimas nebuvo nustatytas kaip imperatyvioji taisyklė, nuo kurios šalys negali nukrypti – yra nemažai atvejų, kai šalys gali būti suinteresuotos toleruoti nesuderinamą elgesį. Pvz., sutartyje ar pareiškime gali būti nurodyta, kad ateityje faktai, situacija ar tos pačios šalies elgesys gali keistis, dėl to kitos šalies besąlygiškas pasikliovimas ankstesniu elgesiu būtų paprasčiausiai laikomas neprotingu ir nesudarytų pagrindo taikyti nesuderinamo elgesio padarinius⁷². Taigi atskleidus sąžiningumo principo turinį galima išskirti draudimo piktnaudžiauti savo teise esminę reikšmę tiek sutartiniams, tiek ikisutartiniams santykiams. Draudimas piktnaudžiauti teise, skirtingai nuo nesuderinamo elgesio instituto, neturi santykinio savarankiškumo ir turi būti absoliutus imperatyvas reguliuojant šalių teisinius santykius, *inter alia* – vertinant šalių sąžiningumą ar nesąžiningumą. Ikisutartinių santykių kontekste draudimas piktnaudžiauti teise visų pirma turėtų būti suprantamas kaip draudimas pradėti ir vesti derybas, jei neturima tikslo sudaryti sutartį. Nors ir CK 6.163 str. 2 d. įtvirtinta, kad šalys turi teisę laisvai pradėti derybas bei derėtis ir neatsakyti už tai, jog nepasiekiamas šalių susitarimas, tačiau šia teise negali būti piktnaudžiaujama. Taigi kyla sąžiningumo principo (draudimas piktnaudžiauti teise) bei sutarčių laisvės principo (laisvė pradėti derybas ir derėtis) konkurencijos problema, kuri turi būti išspręsta suradus teisingą bei protingą šių principų pusiausvyrą. Atkreiptinas dėmesys, kad nors draudimas piktnaudžiauti pagal UNIDROIT principus yra laikomas neatskiriamu sąžiningumo principo elementu, tačiau LAT praktikoje⁷³ tas neatsispindi. Štai, pvz., aiškindamas deliktinės atsakomybės taikymo ypatumus, kasacinis teismas pažymėjo, kad ši civilinės atsakomybės rūšis taikoma tais atvejais, kai yra pažeidžiama pareiga elgtis sąžiningai ar pareiga nepiktnaudžiauti savo teise ir taip nedaryti savo veiksmais žalos kitam asmeniui.

⁷⁰ Ten pat, 45 p. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts // www.unidroit.org (2011-10-09).

⁷¹ Alberto M. Musy. The good faith principle in contract law and the precontractual duty to disclose: comparative analysis of new differences in legal cultures, December 2000, 10 p.

⁷² Ten pat, 46-47 p.

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gruodžio 12 d. nutartis c. b. *Ž. Semenejeva v. 553 GNSB, UAB "Biveka"*, Nr. 3K-7-1156/2002.

Sąžiningumą, kaip esminį ikisutartinių santykių elementą, LAT 2009 m. birželio 26 d. nutartyje c. b. *Č. S. v. E. M., D. L., A. P.* dėl nuostolių atlyginimo. Kasatoriui (ieškovui) byloje pareiškus ieškinio reikalavimą dėl nuostolių, ieškovo grindžiamu nesudaryta ir neįvykdyta sutartimi, atlyginimo, kasacinis teismas pažymėjo, kad civilinė atsakomybė nuostolių atlyginimo forma atsakovams taikytina tik įrodžius jų nesąžiningus veiksmus derybų dėl sutarties sudarymo metu⁷⁴.

Remiantis LAT praktika, sąžiningumas ikisutartiniuose santykiuose apima keletą svarbių pareigų. Pirma, šalis neturėtų vesti derybų, jeigu ji apskritai neketina sudaryti sutarties. Antra, nors ir nėra šalių pareigos sudaryti sutartį, tačiau sąžiningumas reikalauja, kad toli pažengusios derybos nebūtų nutrauktos be pakankamos priežasties, nes tokiose derybose viena ar kita šalis jau turi visiškai pagrįstą pagrindą tikėtis, jog priešingos šalies ketinimai yra rimti ir sutartis tikrai bus sudaryta⁷⁵. Kaip pabrėžė kasacinis teismas, derybose šalys gali prisiimti tam tikrų vienašalių ar dvišalių įsipareigojimų, reiškiančių ikisutartinių prievolių, už kurių nevykdymą gali atsirasti ikisutartinė civilinė atsakomybė, atsiradimą. Taigi CK norma nustato civilinę atsakomybę nuostolių atlyginimo forma už pagrįsto pasitikėjimo sugriovimą. Todėl net ir pripažinus, kad sutartis nebuvo sudaryta, būtina įvertinti derybas nutraukusios šalies elgesį sąžiningumo principo požiūriu ir atsakyti į klausimą, derybas be pakankamo pagrindo nutraukusi šalis savo elgesiu sukūrė ar ne kitai šaliai pagrįstą pasitikėjimą ir įsitikinimą, jog sutartis tikrai bus sudaryta. Jeigu atsakymas į šį klausimą būtų teigiamas, tai nesąžininga šalis privalėtų kitai šaliai atlyginti nuostolius, kuriuos sudaro derybų metu turėtos išlaidos bei prarastos galimybės pinigine verte⁷⁶. UNIDROIT principų 2.1.15 str. 3 d. nesąžiningu elgesiu laiko ne tik derybų pradėjimą neturint tikslo sudaryti sutarties, bet ir tokių derybų tęsimą be minėto tikslo⁷⁷. Taigi net jeigu šalis pradėjo derybas turėdama tikslą sudaryti sutartį, tačiau vėliau dėl tam tikrų priežasčių sutarties sudaryti jau nebenori, ši privalanti tokias derybas iškart nutraukti, priešingu atveju bus laikoma nesąžininga šalimi, ir kitai šaliai privalės atlyginti dėl tokio elgesio padarytus nuostolius. Lietuvos CK kontekste šios normos atspindys, manytina, yra CK 6. 163 str. 3 d. nuostata, kad šalis, kuri pradeda derybas dėl sutarties sudarymo ar derasi nesąžiningai, privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius. Būtent nesąžiningas derėjimasis gali būti laikomas atveju, kai šalis, pradėjusi derybas sąžiningai, t. y. su tikslu sudaryti sutartį, bet jau

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio 26 d. nutartis c. b. *Č. S. v. E. M., D. L., A. P.*

⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c.b. *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“*, Nr. 3K-3-38/2005.

⁷⁶ Ten pat. *Aut past.*: prarastos galimybės pinigine verte preliminarosios sutarties pažeidimo atveju.

⁷⁷ Alberto M. Musy. The good faith principle in contract law and the precontractual duty to disclose: comparative analysis of new differences in legal cultures, December 2000, 12 p.

įvykusių derybų metu tokio tikslo netekusi, toliau veda derybas jų nenutraukdama dėl tik jai žinomų asmeninių motyvų. Toks elgesys, neabejotinai, turėtų būti kvalifikuojamas kaip piktnaudžiavimas savo teise laisvai pradėti derybas ir derėtis. Taigi kyla sąžiningumo principo (draudimas piktnaudžiauti teise) bei sutarčių laisvės principo (laisvė pradėti derybas ir derėtis) konkurencijos problema, kuri turi būti išspręsta suradus teisingą bei protingą šių principų pusiausvyrą.

Principų derinimo mechanizmo Lietuvos CK, kaip minėta, nėra. Tačiau vargu ar tai laikytina teisinio reguliavimo spraga – teisės principų, kaip pamatinių teisinių idėjų, kreipiančių teisinį reguliavimą tam tikra linkme, taikymas ir vertinimas pernelyg priklauso nuo faktinių aplinkybių. Tad nuo faktinių aplinkybių automatiškai priklauso teisinga bei protinga principų pusiausvyra. Nors sutarčių laisvės principas sutarčių teisėje yra kertinis, vargu ar galimas vertikalus⁷⁸ šio fundamentalaus ir kitų principų balansavimas. Nors sutarčių laisvės principas teisės doktrinoje⁷⁹ pripažįstamas svarbiausiu sutarčių teisės principu, tačiau sąžiningumas, šalia teisingumo ir protingumo, yra pamatinė teisinė vertybė, kurios taikymo būtinumas specialiai pabrėžiamas ir konkrečiuose sutartinius santykius reglamentuojančiuose straipsniuose⁸⁰. Be to, kartu yra pabrėžiama, kad specifiniai sutarčių teisės principai, *inter alia* – sutarties laisvės principas, gali būti taikomi tik įgyvendinant teisingumo, protingumo bei sąžiningumo principus, nes priešingu atveju sutarties laisvės ir kiti specifiniai sutarčių teisės principai būtų tik fikcija⁸¹.

Principų teisingos bei protingos pusiausvyros klausimas kiekvienu atveju priklauso nuo faktinių bylos aplinkybių, t. y. galima kalbėti apie *ad hoc* balansavimą. Visgi *ad hoc* derinant sąžiningumo principą su sutarties laisvės principu kyla nenuoseklios teismų praktikos problema, dėl ko kyla klausimas, ar balansavimas neturėtų būti principinis⁸², t. y. paremtas tam tikra balansavimo formule. Aptartinos tokios formulės taikymo galimybės. Atsižvelgiant į darbe jau aptartus sąžiningumo ir sutarties laisvės principų turinį, protinga ir teisinga pusiausvyra turėtų būti laikomas toks balansavimas, kai sutarties laisvės principas (šalys turi teisę laisvai pradėti derybas bei derėtis ir neatsako už tai, jog susitarimas

⁷⁸ *Aut past.*: dviejų konkuruojančių vertybių balansavimo formulė, kai vienos vertybės santykinė reikšmė yra didesnė nei kitos. Kai susiduria dvi tokios vertybės, pirmenybė teikiama pirmajai. Ši balansavimo formulė išreiškia įvairių vertybių santykinę svarbą, aiškiai nustatydamas būtiną panašumą, pagal kurį svarbesnei vertybei suteikiamas prioritetas, arba žalos, pateisinančios mažiau svarbios vertybės apribojimą, rimtumą.

⁷⁹ D. Ambrasienė, E. Baranauskas ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, 112 p.

⁸⁰ Ten pat, 109 p.

⁸¹ Ten pat.

⁸² *Aut past.*: sąvoka „principinis balansavimas“ neturi nieko bendro su teisės principais, principinis balansavimas kitaip vadinamas balansavimo mechanizmu. Balansavimas yra principinis, jeigu jis remiasi balansavimo formule, kurią galima taikyti visiems atvejams. *Ad hoc* balansavimas nėra paremtas jokiais bendromis formulėmis.

nepasiekiamas) įgyvendinamas be kliūčių tol, kol dėl vienos šalies elgesio kita šalis nepatiria nuostolių ir nuostoliai atsirado dėl to, kad kaltoji šalis sutarties laisvės principą įgyvendino iš tikrųjų piktnaudžiaudama savo teisėmis. Kitaip tariant, šalis turėjo ir privalėjo žinoti, kad dėl jos elgesio kita šalis patirs nuostolių. Tuo tarpu, kaip darbe jau minėta, „turėjimas žinoti“, jeigu jis apibrėžiamas kaip pareiga aktyviai veikti, asmenį įpareigoję pačiam imtis priemonių rinkti informaciją, o ne likti pasyviu informacijos vertintoju. Taigi „turėjimas žinoti“ gali būti apibrėžiamas kaip pareiga išnaudoti galimybes gauti informaciją, o tokios pareigos nevykdymas laikytinas subjektyviu nesąžiningumu. Žinojimas apima tai, ką turi žinoti kiekvienas rūpestingas ir atidus asmuo⁸³. Nuostolių atsiradimas *per se* nereiškia asmens nesąžiningumo, *inter alia* – ikisutartinės atsakomybės taikymo. Vadinasi, šalies elgesys nebus kvalifikuojamas kaip piktnaudžiavimas teise, jei ši yra *protinga*⁸⁴, t. y. išnaudojo visas galimybes numatyti tam tikras aplinkybes. Taigi atskleidus sąžiningumo, kaip filosofinės – teisinės kategorijos, turinį, darytina išvada, kad principinis balansavimas tarp sutarčių laisvės ir sąžiningumo principų turėtų būti paremtas būtent subjektyviu sąžiningumu.

2.2. Kitos šalių pareigos esant ikisutartiniams santykiams

Kaip jau minėta, sąžiningumo principas reikalauja, kad šalys, sueidamos į ikisutartinius santykius ir derėdamosi dėl sutarties sudarymo, turėtų tikslą sudaryti sutartį (CK 6.163 str. 3 d.). Pradėjusi derybas dėl sutarties sudarymo šalis taip pat neturėtų jų nutraukti be pateisinamos priežasties, kai kita šalis turi rimtą pagrindą manyti, kad sutartis bus sudaryta. Draudimas nutraukti toli pažengusias derybas itin pabrėžiamas teismų praktikoje⁸⁵. Galima teigti, kad šie reikalavimai yra esminiai derybų stadijoje, tačiau nesąžiningumas esant ikisutartiniams santykiams gali pasireikšti įvairiai. CK sąžiningumo principo turinio neatskleidžia – tai palikta teisės doktrinai bei teismų praktikai.

Sąžiningas elgesys esant ikisutartiniams santykiams taip pat reikalauja nesiderėti lygiagrečiai su kitais asmenimis, t. y. kai šalis vienu metu derasi su keliais kontrahentais ir apie tai jų neinformuoja⁸⁶. Visgi tinkamai suteikus kitiems kontrahentams teisingą informaciją, t.y. pranešus apie lygiagrečių derybų vedimą, derėjimasis su keliais asmenimis nelaikomas nesąžiningu elgesiu⁸⁷.

⁸³ Algis Norkūnas. Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas. *Jurisprudencija*, 2002 m., t. 28(20), 113 p.

⁸⁴ *Aut past.*: toks požiūris darbe jau aptartas atskleidžiant sąžiningumo principo turinį.

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c.b. *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“*, Nr. 3K-3-38/2005.

⁸⁶ Valentinas Mikelėnas. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996, 165 p.

⁸⁷ Ten pat.

Kitas reikalavimas esant ikisutartiniams santykiams yra pareiga atskleisti informaciją, reikšmingą sutarties sudarymui. Šis reikalavimas įtvirtintas CK 6.163 str. 4 d., kuri numato, kad šalys privalo atskleisti viena kitai joms žinomą informaciją, turinčią esminės reikšmės sutarčiai sudaryti. Ar informacija yra svarbi, nustatoma atsižvelgiant į sutarties prigimtį⁸⁸, sutarties rūšį bei šalių teisinį statusą⁸⁹. Pvz., vienokia informacija yra svarbi sudarant draudimo sutartį, kitokia – medicinos paslaugų sutartį, dar kitokia – akcijų pirkimo – pardavimo sutartį⁹⁰. Šalių teisinis statusas yra reikšmingas tuo, kad bet kuriuo atveju, jei sutarties šalis yra vartotojas, kitos šalies pareiga atskleisti informaciją vartotojui yra didesnė⁹¹. Tuo tarpu pareiga atskleisti informaciją savaime yra mažesnė, jei abi šalys yra verslininkai⁹². Tai turėtų būti paaiškinta tuo, kad verslininkai yra profesionalūs rinkos dalyviai, kurie savaime, t.y. dėl savo vykdomos ekonominės veiklos, privalo būti iniciatyvūs bei aktyviai domėtis svarbiomis sutarčiai sudaryti detalėmis.

Taigi šalis laikoma nesąžininga, jeigu derybų metu iškreipia faktus (suteikia pagrindo skirtingai juos interpretuoti) arba apskritai jų nepateikia, nors tokia informacija privalo būti atskleista, atsižvelgiant į sutarties pobūdį, šalių teisinį statusą ar kitas sutarčiai sudaryti reikšmingas aplinkybes.

Pareiga iki sutarties sudarymo pateikti tinkamą informaciją taip pat įtvirtinta CK 6.185, 6.366, 6.369, 6.719, 6.727, 6.674, 6.748, 6.993 str. ir kt. Šių straipsnių analizė leidžia išskirti tam tikrus reikalavimus, kuriuos turi atitikti atskleidžiama informacija: ši turi būti teisinga, išsami, tiksli, aiški bei neturi klaidinti kitos šalies.

Atkreiptinas dėmesys, kad CK 1.91 str., reglamentuojantis dėl apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo ar realaus grasinimo, taip pat dėl šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja šalimi ar dėl susidėjusių sunkių aplinkybių sudaryto sandorio pripažinimo negaliojančiu, 5 d. numato, kad apgaule taip pat gali būti laikomas sandorio šalies tylėjimas. Tylėjimu laikomas aplinkybių, kurias žinodama kita šalis nebūtų sudariusi sandorio, nuslėpimas, jeigu, vadovaujantis protingumo, teisingumo ir sąžiningumo principais, tos aplinkybės turėjo būti atskleistos kitai šaliai. Tokiu elgesiu taip pat gali būti aktyvūs veiksmai, kuriais siekiama suklaidinti kitą sandorio šalį dėl sandorio efekto, jo esminių sąlygų, sandorį sudarančio asmens civilinio teisinio subjektiškumo bei kitų esminių

⁸⁸ D. Ambrasienė, E. Baranauskas ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, 139 p.

⁸⁹ Valentinas Mikelėnas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Vilnius: Justitia, 2003, 208 p.

⁹⁰ Ten pat.

⁹¹ D. Ambrasienė, E. Baranauskas ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, 139 p.

⁹² Valentinas Mikelėnas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Vilnius: Justitia, 2003, 208 p.

aplinkybių. Jeigu šalis sąmoningai nuslėpė svarbią informaciją arba pateikė kitai šaliai iš anksto žinomą neteisingą informaciją, kita šalis gali reikalauti pripažinti sutartį negaliojančia arba pakeisti jos sąlygas (1.90-1.91 str.) ir atlyginti nuostolius.

Pareiga teikti teisingą informaciją nėra naujas dalykas Lietuvos teisėje⁹³. Ši pareiga įtvirtinta ir specialiuose įstatymuose, pavyzdžiui, Draudimo įstatyme, Vartotojų teisių gynimo įstatyme, įtvirtinančiame vartotojo teisę gauti informaciją apie prekes, paslaugas ir savo, kaip vartotojo, teisių įgyvendinimo ir atkūrimo tvarką. Įstatymas detalizuoja pardavėjo ir paslaugų teikėjo pareigą teikti informaciją vartotojui. Ši pareiga reiškia, kad vartotojui valstybine kalba turi būti teikiama išsami informacija apie prekių ir paslaugų įsigijimo sąlygas, jų kokybę, saugumą, vartojimo būdą, garantijos ir keitimo laiką bei kitą jam, kaip vartotojui, reikalingą informaciją. Prekių ar paslaugų reklamoje taip pat turi būti teisinga ir išsami informacija apie reklamuojamas prekes ar paslaugas, o parduodamos prekės turi būti atitinkamai ženklinamos ir prie jų pridėtos vartoti būtinos instrukcijos valstybine kalba. Paaškęjus parduotą prekę galint sukelti grėsmę vartotojų saugumui, pardavėjas ar gamintojas privalo nedelsdami pranešti apie tai vartotojams, priežiūros įstaigoms ir tarnyboms ir imtis priemonių tokiam pavojui pašalinti⁹⁴. Pardavėjas ar paslaugų teikėjas, pažeidęs savo pareigą informuoti vartotoją, privalo atlyginti vartotojui padarytą turtinę ir neturtinę žalą. Tačiau kyla klausimas, kokia tokiu atveju turi būti taikoma civilinė atsakomybė – sutartinė ar deliktinė? Kadangi ši pareiga atsiranda įstatymo, o ne sutarties pagrindu ir egzistuoja dar iki šalims pradėdant derybas, reikėtų laikyti jos pažeidimą sukeltant deliktinę civilinę atsakomybę⁹⁵.

Lietuvos teisės doktrinoje⁹⁶ esti nuomonė, kad pareigos suteikti vartotojui informaciją reglamentavimas Lietuvoje nėra pakankamas, nes apima ne visas įmanomas vartojimo sritis. Kita vertus, įstatymai negali sureguliuoti kiekvienos situacijos ir nurodyti, kokią informaciją konkrečiu atveju reikia pateikti, dėl ko kyla klausimas, kiek galima apsiriboti bendro pobūdžio pareiga esant ikisutartiniams santykiams atskleisti šalims žinomą informaciją, svarbią sutarčiai sudaryti. Problemų apsaugant sąžiningą šalį ikisutartiniuose santykiuose gali kilti dėl to, kad bendroji pareiga, reikalaujanti pateikti esminę reikšmę sutarties sudarymui turinčią informaciją, nenurodo, kada tokia informacija turi būti pateikiama ir kokia būtent informacija turi esminę reikšmę sutarties sudarymui. Taigi šios aplinkybės gali sudaryti prielaidų nesąžiningai šaliai piktnaudžiauti dominuojančia padėtimi bei teisinio reglamentavimo nepakankamumu. Be to, net ir neturint nesąžiningų ketinimų

⁹³ Valentinas Mikelėnas. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996, 165 p.

⁹⁴ Ten pat.

⁹⁵ Valentinas Mikelėnas. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996, 167 p.

⁹⁶ Ten pat.

informacija kitai ikisutartinių santykių šaliai gali būti nesuteikta dėl to, kad sąvoka „esminė reikšmė“ yra reliatyvaus pobūdžio ir gali būti interpretuojama bei suvokiama skirtingai. Tokiu atveju kyla informacijos nepateikusiai šaliai atsakomybės atsiradimo klausimas. Tačiau, kaip jau minėta, faktas, ar informacija yra svarbi, nustatoma atsižvelgiant į sutarties rūšį ir pobūdį, taip pat šalių teisinį statusą⁹⁷. Be jokios abejonės, šalys ir ikisutartiniuose santykiuose privalo vadovautis bendrais protingumo, teisingumo bei sąžiningumo principais.

Taigi kiekvienu atveju šalis turi pareigą, atsižvelgiant į sutarties pobūdį, šalių teisinį statusą, kitas sutarčiai sudaryti svarbias aplinkybes bei vadovaujantis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais pati nuspręsti, kokia būtent informacija turi būti atskleista⁹⁸. Tarp šalių kilus ginčui, šios pareigos turinį turėtų vertinti teismas. Pvz., vienos iš šalių, sudarančių akcijų pirkimo-pardavimo sutartį (abiems šalims esant juridiniams asmenims), žinojimas, kad akcijų kaina po vieno mėnesio padidės, nelaikytinas svarbios informacijos nuslėpimu, nes antroji šalis turėjo galimybių pasidomėti rinkos pokyčiais, tačiau to nepadarė (abi šalys verslininkai, yra profesionalai, tad veikia rizikuodami)⁹⁹.

Atsakant į klausimą, kaip turėtų būti sprendžiamas atsakomybės atsiradimo klausimas tais atvejais, kai informacija nesuteikta ne dėl nesąžiningo jos nuslėpimo, reikėtų pažymėti, kad bendrosios pareigos atskleisti svarbią informaciją sutarčiai sudaryti pažeidimas gali pasireikšti dvejopai. Pirma, melagingos informacijos pateikimu. Toks pažeidimas, kaip minėta, pagal CK 1.91 str. turėtų būti laikomas apgaule. Antra, reikšmingos informacijos nutylėjimu arba tiesiog aplaidžiu tokios informacijos nepateikimu. Teismų praktikoje¹⁰⁰ laikomasi pozicijos, kad jei apgaulės nebūtų buvę, šalis, nukentėjusi nuo apgaulės, arba apskritai sutarties nebūtų sudariusi, arba būtų ją sudariusi visiškai kitomis aplinkybėmis. Apgaulė, formuojanti šalies valią, pasireiškia tuo, kad viena iš sandorio šalių tyčia suklaidino kitą šalį tam, kad pastaroji šį sandorį sudarytų¹⁰¹.

Kaip darbe jau minėta, nustatant, ar asmuo yra sąžiningas, turi būti vertinama, ar asmuo turėjo ką nors žinoti, daryti ar nedaryti (objektyvusis kriterijus), taip pat ar asmuo galėjo ką nors žinoti, daryti ar nedaryti (subjektyvusis kriterijus). Tad vertinant, ar buvo pažeista pareiga atskleisti sutarčiai sudaryti reikšmingą informaciją, reikia nustatyti, ar šalis žinojo ir ar galėjo žinoti, kad pateikia melagingą informaciją ar kad informaciją nutyli.

⁹⁷ Valentinas Mikelėnas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Vilnius: Justitia, 2003, 208 p.

⁹⁸ Erika Jovsa. Derybų principai ir dokumentai. UAB verslo konsultacijų spektras, http://www.verslobanga.lt/lt/patark_full/3df1292f8895d.2 (žiūrėta 2011 10 11)

⁹⁹ D. Ambrasienė, E. Baranauskas ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, 139 p.

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. spalio 24 d. nutartis c. b. *O. M. Kabišaitienė ir J. Kabišaitis v. S. Kalininas ir kt.*, Nr. 3K-3-1008/2001.

¹⁰¹ Ten pat.

Derybose dalyvaujanti šalis gali patirti neigiamų pasekmių pažeidusi dar vieną – konfidencialumo – įsipareigojimą, įtvirtintą CK 6.164 str. Derybų metu šalys yra priverstos atskleisti daug viešai neatskleistinos dėl savo esamos ar potencialios vertės informacijos, kuri laikoma konfidencialia, dėl ko jai ir yra suteikiamas išskirtinis apsaugos režimas.

Taigi dar vienas iš derybų šalių sąžiningumo elementų yra konfidencialumo įsipareigojimas. CK 6.164 str. nurodyta, kad jeigu viena šalis derybų metu suteikia kitai šaliai konfidencialią informaciją, tai kita šalis, sužinojusi ar gavusi tokią informaciją, privalo jos neatskleisti arba nenaudoti savo tikslams neteisėtu būdu nepaisydama to, ar sutartis yra sudaryta, ar ne. Kad atitinkamai informacija yra konfidenciali, gali būti nurodyta. Tuo tarpu jei tai tiesiogiai nenurodyta, galioja prezumpcija, kad informacija nėra konfidenciali¹⁰². Visgi informacijos konfidencialumas gali būti aiškus ir akivaizdus net ir tiesiogiai nenurodžius, kad ši yra konfidenciali. Apie informacijos konfidencialumą galima spręsti iš sutarties pobūdžio arba vienos iš šalių (gydytojo, advokato, auditoriaus ir pan.) profesinės veiklos ypatumų, t.y. iš pareigos saugoti profesinę paslaptį¹⁰³.

Taigi CK 6.164 str. 1 d. nurodo du būdus, kaip gali būti pažeista konfidencialumo pareiga. Pirma, derybų metu gauta konfidenciali informacija atskleidžiama tretiesiems asmenims. Antra, ši informacija naudojama savo tikslams neteisėtu būdu. Šią pareigą pažeidusi šalis privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius. Tokia nuostata yra visiškai suprantama – informacija pagal CK 1.97 str. 1 d. pripažįstama civilinių teisių objektu, dėl ko gali turėti ir didelę ekonominę vertę. Atkreiptinas dėmesys, kad CK nenurodo, kiek gauta iš kitos šalies konfidenciali informacija privalo būti saugoma nuo trečiųjų asmenų arba nenaudojama savo tikslams. Taigi terminą gali nustatyti pačios teisių santykių šalys arba šalis, suteikianti informaciją¹⁰⁴. Jeigu šalis to nepadaro, reikėtų laikyti, kad pareiga saugoti ir neatskleisti konfidencialią informaciją yra neterminuota¹⁰⁵.

CK 6.164 str. 2 d. numato, kad pažeidus konfidencialumo pareigą minimalūs nuostoliai tokiais atvejais yra tokio dydžio, kokia yra gauta nauda, išreikšta pinigais. Taigi šiame straipsnyje yra numatytas vienas iš galimų nuostolių, padarytų neteisėtai atskleidus ar neteisėtai naudojus konfidencialią informaciją, apskaičiavimo metodų. Net nepatyrusi realių nuostolių, kaip nuostolius šalis gali išieškoti iš kitos šalies šios neteisėtai naudojant konfidencialią informaciją negautą naudą. Be to, šalys gali susitarti, pvz., sudarydamos

¹⁰² D. Ambrasienė, E. Baranauskas ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, 139 p.

¹⁰³ Ten pat.

¹⁰⁴ Valentinas Mikelėnas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Vilnius: Justitia, 2003, 209 p.

¹⁰⁵ Ten pat.

preliminarią sutartį, dėl netesybų už tokį pažeidimą. Skaičiuojant nuostolius, padarytus tokiais neteisėtais veiksmais, pagal analogiją taip pat galima taikyti CK 1.116 str. 3 d¹⁰⁶.

Sąžiningumas esant ikisutartiniams santykiams taip pat draudžia neteisėtai veikti kitos šalies laisvą valią bei dėl to versti derėtis dėl sutarties sudarymo jai nepalankiomis sąlygomis. Sutarties laisvės principas yra logiška valios doktrinos išvada. Valios doktrina aiškina, kad sutartis yra dviejų ar daugiau asmenų valios sutapimas. Jei šalis yra verčiama sudaryti sutartį, pažeidžiamas sutarties laisvės principas¹⁰⁷. Taigi sąžiningumo principas taip pat gali būti pažeidžiamas naudojant smurtą, ekonominį spaudimą, grasinant ar pasinaudojus susidėjusiomis sunkiomis aplinkybėmis, taip pat naudojant kitas neteisėtas priemones. Tokiu atveju šalis gali reikalauti pripažinti sudarytą sutartį negaliojančia ir reikalauti atlyginti tiek turtinę, tiek neturtinę žalą (CK 1.91 str.). Atkreiptinas dėmesys, kad daugelio valstybių sutarčių teisė ir teismų praktika išplėtė grasinimo sampratą: grasinimu laikomas ne tik fizinis ar psichinis poveikis, bet ir ekonominis spaudimas, kai ekonomiškai stipresnė šalis nesąžiningais veiksmais sukuria tokią situaciją, kad kita šalis yra priversta sudaryti sutartį¹⁰⁸.

Preliminariosios sutarties pažeidimas taip pat laikytinas nesąžiningu elgesiu. CK 6.164 str. 4 d. nurodyti du pagrindai atlyginti nuostolius dėl preliminariosios sutarties pažeidimo. Pirma, ikisutartinių santykių šalis privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius, kai pirmoji nepagrįstai vengusi sudaryti sutartį. Antra, šalis laikoma nesąžininga, kai ne tik nepagrįstai vengia, bet ir nepagrįstai atsisako sudaryti sutartį. Kadangi atsisakiusios arba vengiančios sudaryti sutartį šalies negalima priversti sudaryti pagrindinę sutartį, šaliai, pažeidusiai prievolę sudaryti pagrindinę sutartį, atsiranda civilinė atsakomybė. Tačiau nuostolius galima išieškoti tik kai vengta ar nepagrįstai atsisakyta sudaryti pagrindinę sutartį. Nukentėjusios šalies interesas atlyginamas taikant nuostolių atlyginimo institutą. Nuostolius šiuo atveju sudaro šalies turėtos derybų išlaidos ar kitos išlaidos. Į nuostolius neįskaitomos negautos pajamos, t.y. tos, kurias nukentėjusi šalis būtų gavusi, jei sutartis būtų sudaryta. Preliminariosios sutarties institutas savo esme kelia nemažai probleminių klausimų, tad šį institutą reglamentuojančios teisės normos ir jų taikymo problemos išsamiai bus aptartos kitame skyriuje.

¹⁰⁶ Ten pat.

¹⁰⁷ Valentinas Mikelėnas. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996, 34 p.

¹⁰⁸ Valentinas Mikelėnas. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996, 35 p.

2.3. Viešųjų konkursų reglamentavimas. Atsakomybės už viešojo konkurso procedūrų pažeidimą reguliavimas bei tokios atsakomybės nustatymo reikšmė

Darbe jau buvo minėta, kad ikisutartinius santykius galima suskirstyti į tris rūšis: derybos, konkursas ir preliminarioji sutartis. Konkurso ikisutartiniai santykiai reglamentuojami CK 6.947 – 948 str. Organizuodamas konkursą, kai naudojamos privačios lėšos, užsakovas gali savo nuožiūra rengti konkurso dokumentus ir nustatyti konkurso procedūras. Tačiau jei procedūros atliekamos pažeidžiant sąžiningumo ir teisingumo principus, iš užsakovo gali būti priteisiama atlyginti konkurso dalyvių turėtus nuostolius. Vykdamas pirkimą (organizuojant konkursus) už valstybės lėšas ir joms prilygintas lėšas, būtina vadovautis VPI. Šiuo atveju ikisutartiniai santykiai yra griežtai reglamentuojami.

Perkančioji organizacija yra subjektas, inicijuojantis viešąjį pirkimą, privalantis tinkamai įvykdyti viešojo pirkimo procedūras, taip pat nagrinėjantis tiekėjų skundus dėl jos priimtų sprendimų, sudarantis preliminarią eilę ir išrenkantis laimėtoją, su kuriuo sudaro viešojo pirkimo sutartį. Tik subjektai, turintys perkančiosios organizacijos statusą, privalo laikytis nacionalinių ir Europos Bendrijos viešųjų pirkimų teisės normų, ir atitinkamai – pirkimai, vykdomi ne perkančiųjų organizacijų, nėra laikomi viešaisiais ir jiems turėtų būti taikomos kitos teisės normos. Tačiau Bendrijos teisė nereguliuoja visų viešųjų pirkimų teisinio reguliavimo aspektų, juos palikdama nacionalinei teisei¹⁰⁹. VPI yra *lex specialis*. CK 6.382 str. įtvirtinta taisyklė, kad viešojo pirkimo-pardavimo sutartims CK normos taikomos tiek, kiek kiti įstatymai nenustato ko kita. Atsižvelgiant į tai, viešųjų pirkimų teisiniai santykiai reguliuojami specialaus įstatymo, CK, Civilinio proceso kodekso, kitų teisės aktų nuostatos turi būti taikomos subsidiariai specialiųjų viešųjų pirkimų teisės normų atžvilgiu. CK, CPK ir kitų teisės aktų nuostatų subsidiarus taikymas VPI pirmumo naudai pasireiškia tuo, kad pirmiausia reikia taikyti galiojančias VPI nuostatas, o visos kitos teisės normos taikomos tais atvejais, kai VPI nereguliuoja atitinkamo klausimo. Štai, pvz., VPI nereguliuoja žalos atlyginimo mechanizmo.

Nors viešųjų pirkimų ir viešojo konkurso institutai (CK XXII skyriaus šeštasis skirsnis ir XLIX skyrius) panašūs savo tikslais, tačiau skiriasi jų teisinių santykių subjektai ir objektas – šiems institutams taikomos panašaus pobūdžio, tačiau ne visai tapačios procedūros ir pan. Viešojo konkurso institutas atribotinas nuo viešųjų pirkimų instituto, todėl viešiesiems pirkimams *mutatis mutandis* netaikytinos CK XLIX skyriaus nuostatos.

Viešojo pirkimo procedūrų pažeidimai paprastai pažeidžia ne tik privačius, bet ir viešuosius interesus. Teismams nustačius tokio pobūdžio veiksmų neteisėtumą, jau sudaryta

¹⁰⁹ Liertuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2009 m. rugsėjo mėn. 3 d. Viešųjų pirkimo reglamentavimo ir teismų praktikos apžvalga Nr. 31, 11 p.

viešojo pirkimo sutartis turėtų būti pripažinta niekine (CK 1.80 str.). Panaikinus sprendimą dėl imperatyviųjų teisės normų pažeidimo, perkančiosios organizacijos sprendimo pagrindu sudarytos viešojo pirkimo sutarties galiojimas negali būti pateisinamas. Tokia pozicija grindžiama ne tik viešojo intereso apsauga, bet ir teisinės valstybės principo turinio sudėtine dalimi – principu *ex injuria jus non oritur*¹¹⁰.

LAT, pasisakydamas dėl neteisėtų perkančiosios organizacijos veiksmų padarinių, nurodė¹¹¹, kad nustačius perkančiosios organizacijos veiksmų neteisėtumą, ginčo šalys, dėl kurių perkančioji organizacija netinkamai vykdė jai priklausančias funkcijas, gražinamos į prieš pažeidimą buvusią padėtį, tačiau perkančioji organizacija privalo atkurti konkurso procedūrų vykdymo teisėtumą teismo sprendime nagrinėtais pagrindais dėl visų dalyvių, įskaitant pareigą iš naujo atlikti bendrojo pobūdžio veiksmus. Be to, tokiai pozicijai įtakos neturi tai, kad perkančioji organizacija galbūt priims kai kuriuos tapačius sprendimus. Taigi *neteisėtų perkančiosios organizacijos veiksmų padariniai yra restitucijos instituto taikymas, kuris turi užtikrinti perkančiosios organizacijos ir tiekėjų gražinimą į prieš pažeidimą buvusią teisinę padėtį*. Tačiau pažymėtina, kad bendrosios restitucijos taisyklės nustato teismui teisę *išimtiniais* atvejais keisti restitucijos būdą ar netgi iš viso jo netaikyti, jeigu pagal susiklosčiusią teisinę situaciją niekinio sandorio konstatavimo metu šalių gražinimas į ankstesnę padėtį prieštarautų viešajam interesui, sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principams (CK 6.145, 6.146 str.). Dėl to teismai, sprenddami dėl niekinio sandorio padarinių, turi tirti sutarties vykdymo eigą, jos vykdymo specifiką, įvykdymo laipsnį, galimus nuostolius dėl restitucijos taikymo, kitas reikšmingas aplinkybes ir taip parinkti restitucijos būdą, arba, esant išskirtinėms aplinkybėms, restitucijos netaikyti apskritai¹¹². Išskirtinėmis aplinkybėmis laikomi svarbios bendro intereso priežastys¹¹³. Akivaizdu, kad šis kriterijus yra itin reliatyvus pobūdžio, kas, žinoma, suteikia teismams plačią diskrecijos teisę sprendžiant dėl restitucijos instituto taikymo.

Kitas svarbus ginčų sprendimo aspektas, užtikrinantis veiksmingą tiekėjų pažeistų interesų apsaugą, yra žalos atlyginimas. VPIĮ 96 str. nurodyta, kad jeigu perkančioji organizacija ar tiekėjas neįvykdo VPIĮ ar kituose teisės aktuose nustatytų pareigų arba jas vykdo netinkamai, arba atlieka veiksmus, kuriuos draudžia atlikti VPIĮ, nukentėjusi šalis gali kreiptis į teismą dėl žalos atlyginimo. Asmuo, reikšdamas reikalavimą dėl žalos atlyginimo, privalo įrodyti žalos padarymo faktą ir dydį. Negautos pajamos yra lėšos, kurias buvo

¹¹⁰ Ten pat, 14 p.

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 9 d. nutartis c.b. *UAB „Pireka“ v. UAB „Neringos vanduo“*, Nr. 3K-3-425/2010;

¹¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2009 m. rugsėjo mėn. 3 d. Viešųjų pirkimo reglamentavimo ir teismų praktikos apžvalga Nr. 31, 14 p.

¹¹³ Ten pat.

planuojama gauti, jei nebūtų pažeidimo, tad viešojo konkurso nepaskelbimas dar nereiškia, kad konkrečiam potencialiam pirkimo konkurso dalyviui, net jei jų yra tiksliai apibrėžtas skaičius, daroma žala¹¹⁴. Iš tikrųjų, juk pajamos būtų gaunamos ne dėl konkurso paskelbimo – būtina įgyti teisę vykdyti tiekimus, t.y. laimėti konkursą. Potencialus tiekėjas turi įrodyti, kad perkančiosios organizacijos veiksmais jam yra užkertamas kelias pajamoms gauti, neskelbiant viešo konkurso, pagal kurio rezultatus jis turėtų vykdyti tiekimus¹¹⁵. Tik konkurso nepaskelbimas, kai jame gali dalyvauti keli asmenys ir tiekėjas nėra aiškus, potencialaus tiekėjo galimybes daro hipotetines, spėjamas, bet ne realiai numatomas.

Taigi kalbant apie atsakomybės už viešųjų pirkimų procedūrų pažeidimą, pažymėtina, kad taikytinos bendrosios žalos atlyginimą reglamentuojančios teisės normos ir teismų praktika, o asmuo, reikšdamas reikalavimą dėl žalos atlyginimo, privalo įrodyti šios žalos padarymo faktą ir dydį, t.y. pats formalus procedūrų pažeidimas per se nereiškia perkančiosios organizacijos veiksmų neteisėtumo. Tuo tarpu teismai, konstatavę viešųjų pirkimų principų ar imperatyviųjų nuostatų pažeidimą, nagrinėjamosiose bylose turėtų pasisakyti ir dėl to, kokius padarinius sukelia toks pažeidimas: sandorio negaliojimą, žalos atlyginimą, restitucijos taikymą ar jos taikymo negalimumą¹¹⁶.

CK 6. 947 str. 1 d., reglamentuojant viešojo konkurso paskelbimą, įtvirtinta, kad asmens viešas pažadėjimas sumokėti specialų atlyginimą (premiją) už geriausią tam tikro darbo atlikimą ar kitokį rezultatą (konkurso paskelbimas) įpareigoja šį asmenį sumokėti pažadėtą atlyginimą asmeniui, kurio darbas ar kitoks rezultatas pagal konkurso sąlygas pripažintas konkurso nugalėtoju. Konkursu taip pat yra pripažįstamas asmens viešas pažadėjimas suteikti specialią teisę už geriausią tam tikros teisės įgyvendinimo projektą. Štai, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos koncesijų įstatymo 6 str. yra įtvirtinta, kad koncesijos suteikiamos atviro viešojo konkurso būdu, išskyrus atvejus, kai koncesijos gali būti suteikiamos be konkurso. Koncesija, remiantis minėto įstatymo 2 str., yra suteikiamas leidimas vykdyti ūkinę komercinę veiklą, susijusią su infrastuktūros objektų projektavimu, statyba, plėtra, atnaujinimu, pakeitimu, remontu, valdymu, naudojimu, priežiūra, teikti viešąsias paslaugas (...), kai koncesininkas pagal koncesijos sutartį prisiima visa ar didžiąją dalį su tokia veikla susijusios rizikos (...). Pažymėtina, kad viešas konkursas gali būti skelbiamas tik norint pasiekti tam tikrą viešą ar privatų tikslą, neprieštaraujantį gerai moralei ir viešajai tvarkai.

¹¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2009 m. rugsėjo mėn. 3 d. Viešųjų pirkimų reglamentavimo ir teismų praktikos apžvalga Nr. 31, 15 p.

¹¹⁵ Ten pat.

¹¹⁶ Ten pat, 2 p.

Taigi organizuojamas konkursą, kai naudojamos privačios lėšos, užsakovas gali savo nuožiūra rengti konkurso dokumentus ir nustatyti konkurso procedūras. Tačiau jei procedūros atliekamos pažeidžiant sąžiningumo ir teisingumo principus, iš užsakovo gali būti priteisiama atlyginti konkurso dalyvių turėtus nuostolius¹¹⁷.

CK 6.952 str. reglamentuoja nuostolių atlyginimą konkurso dalyviams, kai konkursą paskelbęs asmuo nesilaiko konkurso taisyklių. Šio straipsnio 1 d. yra įtvirtinta, kad jeigu paskelbęs konkursą asmuo nesilaiko paskelbtos darbų ar projektų įvertinimo tvarkos ar terminų, pateikto ir atitinkančio kitus konkurso reikalavimus darbo ar projekto autorius igyja teisę gauti jam padarytų nuostolių atlyginimą. Nuostoliai taip pat turi būti atlyginti, jei konkurso nugalėtojui nesuteikiama speciali teisė (teisės), pvz., koncesija. Manytina, kad atsakomybės už viešųjų konkursų procedūrų pažeidimą klausimas turėtų būti sprendžiamas taip pat, kaip ir atsakomybės už viešųjų pirkimų procedūrų pažeidimą, t.y. taikytinos bendrosios žalos atlyginimą reglamentuojančios teisės normos ir teismų praktika. Tuo tarpu asmuo, reikšdamas reikalavimą dėl žalos atlyginimo, privalo įrodyti šios žalos padarymo faktą ir dydį.

Panaikinus perkančiosios organizacijos ar asmens, organizavusio viešąjį konkursą, sprendimą ar veiksmus dėl imperatyviųjų teisės normų pažeidimo, bylą nagrinėjantis teismas *ex officio* privalo sandorį pripažinti niekiniu, pirkimą ar konkursą vykdančių subjektų veiksmus neteisėtais bei taikyti sandorio negaliojimo ir veiksnių neteisėtumo padarinius. Tik tokiu atveju užbaigiamas ginčo sprendimas ir atkuriamą teisinė taika bei ginamas viešasis interesas¹¹⁸.

2.4. Atsakomybės už ikisutartinių santykių pažeidimą atsiradimo prielaidos (pagrindai)

Civilinė atsakomybė, kaip ir bet kuri kita prievolė, atsiranda tik esant tam tikriems juridiniams faktams, jų visetui¹¹⁹. Jos atsiradimo ypatumas yra tai, kad vienas juridinis faktas paprastai dar nėra pakankamas pagrindas atsakomybei atsirasti ir taikyti¹²⁰. Tik esant būtinų juridinių faktų visumai, t.y. vadinamajai juridinių faktų sudėčiai, galima kalbėti apie civilinę atsakomybę kaip egzistuojančią prievolę.

Kontinentinės teisės sistemos šalyse juridiniai faktai, kurių pagrindu atsiranda civilinė atsakomybė, yra vadinami civilinės atsakomybės sąlygomis. Įvairių civilinės

¹¹⁷ Sigitas Mitkus. Statybos rangos sutartis. Vilnius: Registrų centras, 2010, 21 p.

¹¹⁸ Liertuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2009 m. rugsėjo mėn. 3 d. Viešųjų pirkimo reglamentavimo ir teismų praktikos apžvalga Nr. 31, 16 p.

¹¹⁹ D. Ambrasienė, E. Baranauskas ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, 181 p.

¹²⁰ Valentinas Mikelėnas. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995., 98 p.

atsakomybės sąlygų reikšmė jos atsiradimui nėra vienoda. Įstatymas civilinės atsakomybės atsiradimą gali sieti ne su visų jos sąlygų buvimu, bet tik su kai kuriomis. Pagal šį kriterijų skiriami įvairūs civilinės atsakomybės modeliai. Štai, pvz., kai įstatymas, kaip civilinės atsakomybės sąlygos, nereikalauja kaltės buvimu, turimas omenyje vadinamasis objektyviosios civilinės atsakomybės modelis – atsakomybė be kaltės¹²¹. Tačiau paprastai civilinei atsakomybei taikyti reikia keturių atsakomybės sąlygų: kaltės, neteisėto veiksmo, žalos bei priežastinio ryšio.

Žala yra būtinas civilinės atsakomybės pagrindas, nes nesant žalos arba nuostolių civilinės atsakomybės teisinis santykis neįmanomas. Neteisėti veiksmai ne visada yra būtinas civilinės atsakomybės pagrindas. Įstatymas gali numatyti, kad žala yra atlyginama, jei ji padaryta teisėtais veiksmais. Atsakomybė dėl kaltės yra bendroji civilinės atsakomybės taisyklė, tačiau, kai minėta, civilinė atsakomybė gali kilti ir be kaltės. Priežastinis ryšys tarp žalos (nuostolių) taip pat ne visada yra būtinas – netiesioginės civilinės atsakomybės atveju žalą atlygina asmuo, kuris yra atsakingas už žalą padariusio asmens veiksmus¹²².

Nepaisant tam tikrų ikisutartinės atsakomybės taikymo ypatumų, ikisutartinės atsakomybės taikymo pagrindai yra bendrosios civilinės atsakomybės sąlygos. Analizuojant kontinentinės ir bendrosios teisės tradicijų skirtumus, paminėtina ir sutartinės civilinės atsakomybės esmė: skirtingai aiškinamos netgi tos pačios sąlygos, tarkim, kaltė ar veiksmų neteisėtumas – vienoje teisės sistemoje vyrauja bendra teisės pažeidimo (delikto) samprata, kitoje – nusistovėjusi atskirų deliktų rūšių sistema, taip pat egzistuoja skirtingos priežastinio ryšio teorijos¹²³. Civilinės atsakomybės sąlygoms taip pat turį įtakos ir dviejų civilinės atsakomybės rūšių egzistavimas, taigi tas ypač pabrėžtina analizuojant ikisutartinės atsakomybės instituto taikymą, kuriam aktuali tiek sutartinės, tiek deliktinė civilinė atsakomybė. Štai, pvz., kaltės reikšmė deliktinėje atsakomybėje skiriasi nuo kaltės reikšmės sutartinėje atsakomybėje¹²⁴. Taigi dėl visų šių priežasčių tikslinga kiekvieną civilinės atsakomybės sąlygą aptarti atskirai.

CK 6.246 str. 1 d. įtvirtinta, kad civilinė atsakomybė atsiranda neįvykdžius įstatymuose ar sutartyje nustatytos pareigos (neteisėtas neveikimas) arba atlikus veiksmus, kuriuos įstatymai ar sutartis draudžia atlikti (neteisėtas veikimas), arba pažeidus bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai. Taigi čia nurodyta bendroji civilinės atsakomybės prielaida – civilinė atsakomybė atsiranda tik jeigu skolininko elgesys yra

¹²¹ Ten pat, 100 p.

¹²² D. Ambrasienė, E. Baranauskas ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, 180 p.

¹²³ Valentinas Mikelėnas. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995., 100-101 p.

¹²⁴ Ten pat, 101 p.

neteisėtas. Ši sąlyga būtina tiek sutartinės, tiek deliktinės atsakomybės atvejais¹²⁵. Neteisėtumas civilinėje teisėje yra suprantamas labai plačiai - tai tiek sutarties pažeidimas, tiek konkrečios teisės normos, tiek bendro pobūdžio elgtis atsargiai ir rūpestingai pažeidimas¹²⁶, t.y. jei šalių elgesio nenustato nei įstatymas, nei sutartis, jų elgesys turi atitikti bendražmogiškus, t.y. sąžiningumo, teisingumo, protingumo kriterijus, gerus papročius, visuomenės moralės principus. Jeigu asmuo šią pareigą pažeidžia, jis privalo atlyginti kitam asmeniui padarytą žalą. Taigi bendro pobūdžio reikalavimų nesilaikymas taip pat yra neteisėtas ir, padarius žalą, sukelia civilinę atsakomybę¹²⁷. Tokiu būdu pagal civilinę teisę neteisėtumas apima ne tik teisinės pareigos pažeidimą, bet ir bendro pobūdžio reikalavimų pažeidimą¹²⁸.

Toks neteisėtumo aiškinimas ypač pabrėžtinai kalbant apie ikisutartinę civilinę atsakomybę. Kaip darbe jau minėta, prof. V. Mikelėno nuomone, sprendžiant klausimą apie civilinės atsakomybės rūšį, taikytiną žalos, padarytos ikisutartiniuose santykiuose atlyginimui, kriterijumi reikėtų laikyti požymį, nusakanti, buvo ar nebuvo pažeistos **bendro pobūdžio teisės normos**, taikomos visiems¹²⁹ teisiniams santykiams. Jeigu pažeidžiama pareiga elgtis sąžiningai ar pareiga nepiktnaudžiauti savo teise ir nedaryti savo veiksmais žalos kitam asmeniui, turėtų būti taikoma deliktinė atsakomybė, nes tokios pareigos, būdamos **bendro pobūdžio**, yra taikomos ir sutartiniams, ir nesutartiniams santykiams. Kai ikisutartinių santykių metu šalys įsipareigoja atlikti tam tikrus veiksmus arba jų neatlikti viena kitos atžvilgiu, tai žala, padaryta pažeidus šiuos įsipareigojimus, turėtų būti atlyginama pagal sutartinės atsakomybės taisyklę¹³⁰. Remiantis tokiu aiškinimu, t. y. pabrėžiant tiek sutartinės, tiek deliktinės atsakomybės egzistavimą ir taikymą ikisutartiniuose santykiuose, ikisutartinės atsakomybės kontekste neteisėtumo samprata taip pat aiškinama dvejopai.

Sutartiniuose teisiniuose santykiuose konkrečias šalių teises ir pareigas nustato įstatymai bei pati sutartis¹³¹. Prievolės neįvykdymas, jos netinkamas įvykdymas ar prievolės įvykdymo termino praleidimas kontinentinės teisės sistemos šalyse laikomi pagrindiniais sutarties pažeidimo būdais ir drauge vienomis iš galimų sutartinės civilinės atsakomybės atsiradimo sąlygų, tačiau konkrečiose sutarčių rūšyse šie pažeidimai pasireiškia nevienodai ir

¹²⁵ Valentinas Mikelėnas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Vilnius: Justitia, 2003, 336 p.

¹²⁶ Ten pat.

¹²⁷ Valentinas Mikelėnas. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995., 104 p.

¹²⁸ Ten pat.

¹²⁹ *Aut. past.*: ne tik sutartiniams, bet ir ikisutartiniams teisiniams santykiams.

¹³⁰ Valentinas Mikelėnas. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995., 49-50 p.

¹³¹ Ten pat, 114 p.

savitai¹³². Sutartinę civilinę atsakomybę ikisutartinių santykių kontekste analizuotina per preliminariosios sutarties institutą, nes, kai darbe jau minėta, susitarimas dėl pagrindinės sutarties sudarymo ateityje būtų lemiamas kriterijus, sąlygojantis atsakomybės rūšį už ikisutartinių santykių pažeidimą, nes nustačius, jog šalis sieja ikisutartiniai santykiai, atsakomybės apimtį lemia tai, kaip toli paženęę ikisutartiniai santykiai, t. y. ikisutartinių santykių stadija. Kai preliminarioji sutartis tarp šalių yra sudaryta, taikoma CK 6. 165 str. 4 d., kuri įtvirtina, kad jei preliminarįją sutartį sudariusi šalis nepagrįstai vengia ar atsisako sudaryti pagrindinę sutartį, ji privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius. Neteisėtumas ikisutartinių santykių kontekste, kai preliminarioji sutartis sudaryta, gali pasireikšti dviem atvejais. Pirma, kai preliminarįją sutartį sudariusi šalis nepagrįstai vengia sudaryti pagrindinę sutartį. Antra, kai šalis pagrindinę sutartį sudaryti atsisako. Apibendrinant, prievolės sudaryti pagrindinę sutartį yra pagrindas taikyti civilinę atsakomybę. Tuo tarpu nurodant konkretų prievolės pažeidimo būdą¹³³, galima teigti, kad neteisėti veiksmai pasireiškia per įstatymo numatytų pareigų (t.y. per nustatytą terminą, o jei toks nenustatytas – per vienerius metus nuo preliminariosios sutarties sudarymo, sudaryti pagrindinę sutartį) neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą. Taigi tam, kad būtų galima reikaluti nuostolių atlyginimo, reikia nustatyti pasitikėjimą sugriovusios šalies neteisėtus veiksmus.

Esant deliktinei atsakomybei, šalių nesieja sutartiniai santykiai. Deliktinė civilinė atsakomybė atsiranda, kai, egzistuojant tam tikrai teisinei pareigai, įpareigotas asmuo jos neįvykdo ar įvykdo netinkamai ir tokiu pažeidimu padaro žalą kitam asmeniui¹³⁴. Aiškinantis asmens elgesio teisėtumo ir neteisėtumo problemą ikisutartinių santykių kontekste, kai taikytina deliktinė civilinė atsakomybė, gali būti naudinga Vokietijos teisės doktrina, kurią, kaip ir *culpa in contrahendo* doktriną, plėtojo R. Ihering. Ši doktrina skiria objektyvų ir subjektyvų neteisėtumą. Objektyvus elgesio neteisėtumas pasireiškia pačiu žalos padarymo faktu. Subjektyvus elgesio neteisėtumas yra padariusio žalą asmens nesugebėjimas laikytis įstatymo nustatytų elgesio standartų, kurių privalo laikytis *bonus pater familias*, t.y. rūpestinga šeimos galva. Ši doktrina leidžia teismui pripažinti, kad atsakovas, kurio elgesys *objektyviai* yra neteisėtas, neturi atsakyti už savo veiksmais padarytą žalą, jeigu jo veiksmai atitiko konkrečiai situacijai taikomus standartus¹³⁵, t.y. atsakomybė atsiranda tik tada, kai iš tikrųjų piktnaudžiaujama savo teisėmis. Kitaip tariant, šalis turėjo ir privalėjo žinoti, kad dėl

¹³² Ten pat, 119 p.

¹³³ Apibendrinant aptartus sutarties pažeidimo būdus, galima teigti, jog esant ikisutartinei atsakomybei, kontinentinėje teisės sistemoje neteisėtais veiksmais yra laikomas kaltas sutarties neįvykdymas ar netinkamas jos įvykdymas bei įstatymo numatytų pareigų neįvykdymas ar netinkamas įvykdymas.

¹³⁴ Valentinas Mikelėnas. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995., 123-124 p.

¹³⁵ Ten pat, 135 p.

jos elgesio kita šalis patirs nuostolių. „Turėjimas žinoti“ gali būti apibrėžiamas kaip pareiga išnaudoti galimybes gauti informaciją, o tokios pareigos nevykdymas laikytinas subjektyviu nesąžiningumu. Žinojimas apima tai, ką turi žinoti kiekvienas *rūpestingas* ir *atidus* asmuo¹³⁶. Nuostolių atsiradimas *per se* nereiškia asmens nesąžiningumo, *inter alia* – ikisutartinės atsakomybės taikymo. Pažymėtina, kad ši teorija taip pat gali patvirtinti šiame moksliniame darbe padarytą išvadą, kad principinis balansavimas tarp sutarčių laisvės ir sąžiningumo principų turėtų būti paremtas būtent subjektyviu sąžiningumu. Toks požiūris taip turi lemiama įtakos aiškinat kalte, kaip vieną iš civilinės atsakomybės sąlygų, nes kaltė šiuolaikinėje teisės doktrinoje ir teismų praktikoje vertinama labai įvairiai¹³⁷.

Kaltė teisine prasme nėra tapati kaltei moralės požiūriu. Kaltė filosofijoje apibrėžiama kaip tam tikras asmens moralinis statusas, savo elgesio vertinimas blogio ir gėrio prasme. Teisėje kaltė suprantama šiek tiek kitaip¹³⁸. Asmens kaltė nustatoma jo elgesį konkrečioje situacijoje vertinant *protingo žmogaus akimis* arba žalą padariusiam asmeniui taikant *bonus pater familias* standartą¹³⁹. Ar konkretaus asmens elgesys konkrečioje situacijoje atitinka šiuos standartus, nustatoma taikant to asmens elgesiui *protingo* asmens elgesio standartus. Kalte laikomas asmens nesugebėjimas elgtis taip, kaip galima *protingai* iš jo tikėtis¹⁴⁰. Mokslinėje literatūroje¹⁴¹ taip pat nurodoma, kad sąžiningumo, kaip principo, turinys nusakomas pagal *protingumo* ir *teisingumo* principų reikalavimus. Tai reiškia, kad sąžiningas yra tas asmuo, kuris veikia rūpestingai, teisingai bei *protingai*, o kaltė, galima teigti, turi būti suvokiama kaip nesąžiningumas¹⁴². CK 6. 248 str. 3 d. nurodyta, kad asmuo yra laikomas kaltas, jeigu atsižvelgiant į prievolės esmę bei kitas aplinkybes jis nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina. Atsižvelgiant į darbe pateiktą sąžiningumo principo turinio aiškinimą bei neteisėtų veiksmų sąvoką, matome, kad tiek neteisėti veiksmai, tiek kaltė, kaip civilinės atsakomybės sąlygos, yra vertinamos per sąžiningumo principo prizmę. Taigi vertinant asmens elgesį sąžiningumo aspektu, manytina, kad neteisėti veiksmai pasireiškia kaip objektyvusis sąžiningumas, o kaltė – kaip subjektyvusis sąžiningumas¹⁴³ - asmens nesugebėjimas konkrečioje situacijoje būti reikiamai rūpestingam, apdairiam ir atidžiam, t.y. *protingam*.

¹³⁶ Algis Norkūnas. Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas. Jurisprudencija, 2002 m., t. 28(20), 113 p.

¹³⁷ Valentinas Mikelėnas. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995., 218 p.

¹³⁸ Ten pat, 220 p.

¹³⁹ Ten pat.

¹⁴⁰ Ten pat, 221 p.

¹⁴¹ Algis Norkūnas. Sąžiningumo principo įgyvendinimas. Jurisprudencija, 2003, t. 42(34), 5 p.

¹⁴² Algis Norkūnas. Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas. Jurisprudencija, 2002 m., t. 28(20), 114 p.

¹⁴³ Ten pat, 113 p.

Vienu pagrindinių skirtumų tarp kaltės sutartinėje ir deliktinėje civilinėje atsakomybėje yra nevienodas kaltės įrodinėjimo pareigos nustatymas¹⁴⁴. Kaip jau buvo minėta pirmame darbo skyriuje, tai gali būti viena iš priežasčių, dėl ko svarbu atriboti sutartinę ir deliktinę atsakomybę ikisutartiniuose santykiuose. Deliktinėje civilinėje atsakomybėje kaltė tam tikrais aspektais yra žymiai svarbesnė atsakomybės sąlyga. Daugumoje valstybių teisėje esant deliktinei atsakomybei kaltė nėra preziumuojama. Ieškovas privalo įrodyti, kad atsakovo elgesys, pastarajam realizuojant savo teises ir pareigas, neatitiko atsargaus, *protingo žmogaus* elgesio standartų¹⁴⁵. Visgi tiek sutartinės, tiek deliktinės civilinės atsakomybės atveju atsakovo veiksmai yra lyginami su *protingo žmogaus* elgesio tokiomis pat aplinkybėmis standartu. Tačiau pažymėtina, kad Lietuvai būdingas bruožas – kaltės prezumpcija ir sutartinėje, ir deliktinėje atsakomybėje¹⁴⁶, taigi šiuo aspektu sutartinės ir deliktinės civilinės atsakomybės dichotomija tiek sutartiniuose, tiek ikisutartiniuose santykiuose nėra aktuali.

Nėra ginčijama, kad padaryta žala turi būti asmens neteisėtų veiksmų ar neveikimo rezultatas. Vieningai sutariama, kad civilinė atsakomybė atsiranda tik esant tam tikram ryšiui tarp asmens veikos ir atsiradusios žalos¹⁴⁷. CK 6.247 str. įtvirtinta, kad atlyginami tik tie nuostoliai, kurie susiję su veiksmais (veikimu, neveikimu), nulėmusiais skolininko civilinę atsakomybę tokiu būdu, kad nuostoliai pagal jų ir civilinės atsakomybės prigimtį gali būti laikomi skolininko veiksmų (veikimo, neveikimo) rezultatu. Ši civilinės atsakomybės prielaida būtina, kai civilinė atsakomybė pasireiškia nuostolių atlyginimu¹⁴⁸. Tiek CK 6.163 str. (šalių pareigos esant ikisutartiniams santykiams) 3 d., tiek CK 6.164 str. (konfidencialumo pareiga) 1 d., tiek CK 6.165 str. (preliminarioji sutartis) 4 d. kalbama apie nuostolių atlyginimą, tad nekyla abejonės, kad ir ikisutartiniuose santykiuose priežastinis ryšys yra būtina civilinės atsakomybės sąlyga. Priežastinio ryšio nustatymas niekada nebūna lengvas, tad ikisutartiniuose santykiuose, atsižvelgiant į mažiau formalizuotą jų pobūdį, ši užduotis turėtų būti dar sudėtingesnė.

Toliau aiškinant sutartinės ir deliktinės civilinės atsakomybės dichotomiją ikisutartiniuose santykiuose, paminėtinas ir skirtingas priežastinio ryšio aiškinimas. Deliktinėje atsakomybėje priežastinio ryšio reikšmės vertinimas iš pagrindų skiriasi nuo

¹⁴⁴ Valentinas Mikelėnas. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995., 237 p.

¹⁴⁵ Valentinas Mikelėnas. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995., 241 p.

¹⁴⁶ Ten pat, 245 p.

¹⁴⁷ Ten pat, 196 p.

¹⁴⁸ Valentinas Mikelėnas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Vilnius: Justitia, 2003, 337 p.

vertinimo sutartinėje civilinėje atsakomybėje¹⁴⁹. Priežastinio ryšio nustatymo būtinumas sutartinėje atsakomybėje labiau yra akcentuojamas kontinentinės teisės sistemos šalyse¹⁵⁰ bei turi būti nustatomas tiek kompensuojant tiesioginius, tiek netiesioginius nuostolius¹⁵¹, o tas aktualu kalbant apie galimybę kompensuoti prarastos galimybės piniginę vertę preliminariosios sutarties pažeidimo atveju. Nustatant priežastinį ryšį deliktinėje civilinėje atsakomybėje, stengiamasi išsiaiškinti, ar tos pačios pasekmės *tikrai* būtų atsiradusios, jei atsakovas savo veiksmų nebūtų atlikęs – teismai pripažįsta priežastinį ryšį neabejotinai egzistuojant, kai yra pateikiami įrodymai, patvirtinantys žalą esant tiesiogine atsakovo veiksmų pasekme¹⁵². Suprantama, kad tie patys reikalavimai taikomi ir sutartinėje civilinėje atsakomybėje, tačiau pažymėtina, kad deliktinėje atsakomybėje tiesioginių įrodymų pateikimo būtinumas turėtų būti griežtesnis - būtina nustatyti, ar tikrai nebuvo pašalinių jėgų, nutraukusių ryšį tarp atsakovo veiksmų ir žalos. Ikisutartinės atsakomybės kontekste toks reikalavimas, žinoma, taip pat turi atspindį. Nustatant priežastinį ryšį tarp neteisėtų veiksmų ir žalos, kai pažeidžiama preliminarioji sutartis, nuostolių įrodinėjimas dėl iš dalies formalizuotų teisinių santykių yra lengvesnis. Tuo tarpu deliktinės atsakomybės taikymo atveju (kai pažeidžiamos šalių bendros pareigos esant ikisutartiniam santykiams), santykiai tarp šalių praktiškai nėra apibrėžti, tad priežastinio ryšio įrodinėjimas yra natūraliai sudėtingesnis – jam įrodyti turėtų būti taikomi griežtesni reikalavimai, kadangi visuotinai pripažįstama, kad žala negali būti pernelyg nutolęs tam tikrų veiksmų padarinys.

LAT, vienoje iš savo nutarčių¹⁵³ aiškindamas preliminariosios sutarties bruožus, kartu pažymėjo, kad kiekvienu atveju, kai civilinė atsakomybė reiškia nuostolių atlyginimą, ypač svarbią reikšmę turi teisingas vienos iš atsakomybės sąlygų, t.y. priežastinio ryšio, nustatymas. Teismas pabrėžė, kad gali būti atlyginami tik tie nuostoliai, kurie pagal tų nuostolių, taip pat civilinės atsakomybės prigimtį yra prievolę pažeidusio asmens veiksmų ar neveikimo padarinys, t.y. kurių atsiradimo konkrečiu atveju pakankama priežastis buvo būtent šio asmens elgesys. Taigi turi būti nustatyti kaltė bei priežastinis ryšys tarp asmens veiksmų ir tokių veiksmų padarinių. Be to, turi būti įvertinami ir nuostolius patiriančio asmens veiksmai, t. y. ar jis buvo pakankamai atidus, rūpestingas, ar galėjo numatyti galimas pasekmes, jei nebūtų sudaryta pagrindinė sutartis. Kaip pažymėjo teismas, dažnai nuostolius lemia ir objektyvūs, t.y. nepriklausantys nuo šalių valios, veiksniai – valstybėje vykstantys ekonominiai procesai, pvz., sparti ir ne visada prognozuojama kainų kaita, ypač nekilnojamojo

¹⁴⁹ Valentinas Mikelėnas. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995., 207 p.

¹⁵⁰ Ten pat, 208 p.

¹⁵¹ Ten pat, 209 p.

¹⁵² V. Mikelėnas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Vilnius: Justitia, 2003, 338 p.

¹⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas c. b. V. Š. v. A. N. ir A. N. Nr. 3K-P-382/2006.

turto rinkoje). Tačiau vien tik šie veiksniai neturėtų būti pagrindas reikalauti piniginio atlygio už prarastą galimybę, taip pat vieninteliai kriterijai, nustatant piniginę prarastos galimybės vertę. Teismas toliau dėstė, kad kiekvienu atveju labai svarbu įvertinti konkrečios preliminariosios sutarties šalių sąžiningumą, jų apdairumą ir rūpestingumą. Taigi teisinės preliminariosios sutarties nevykdymo pasekmės visada priklauso nuo konkrečių individualios preliminariosios sutarties ypatumų, jos sudarymo aplinkybių, tikslų, objekto, dėl ko tariamasi, specifikos, taip pat teisingumo, sąžiningumo, sąžiningos dalykinės praktikos ir protingumo kriterijų.

Teismas pažymėjo, kad įrodyti netiesioginių nuostolių faktą ir dydį dažnai yra sudėtinga, t.y. kyla priežastinio ryšio įrodinėjimo problema. Tačiau Civilių bylų skyriaus plenarinė sesija pažymėjo, kad ikisutartinių prievolių pažeidimo atveju teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principai reikalauja, kad nukentėjusiai sąžiningai šaliai būtų kompensuotos ne tik tiesioginėse derybose patirtos išlaidos, bet ir prarastos *konkrečios* galimybės piniginė vertė, kurios *realumą* ši šalis sugebėtų *pagrįsti*. Taigi LAT taip pat pabrėžė, kad netiesioginiai nuostoliai įrodinėjami daug sudėtingiau, tačiau visgi tai nereiškia, kad įrodyti jų neįmanoma – jų *realumą* tereikia tinkamai *pagrįsti*.

CK 6.249 str. žala ir nuostoliai įtvirtinti kaip ketvirtoji civilinės atsakomybės sąlyga. Neteisėtais veiksmais ir neveikimu visada padaromas neigiamas poveikis įvairiems objektams. Žala ir nuostoliai sutartinėje ir deliktinėje atsakomybėje taip pat skiriasi. Žalos ir nuostolių atlyginimo tema tiek bendrai, tiek ikisutartinės atsakomybės kontekste kelia nemažai problemų, tad šis klausimas išsamiau bus aptartas ketvirtame šio mokslinio darbo skyriuje.

PRELIMINARIOS SUTARTIES INSTITUTAS

3.1. Preliminariosios sutarties samprata, turinys, esminiai bruožai

Naujajame CK pirmą kartą vartojama preliminariosios sutarties sąvoka. Tačiau tai nereiškia, kad civilinių teisinių santykių dalyviams nebuvo žinoma tokio pobūdžio sutartis ar nebuvo galimybės jos sudarinėti. Tai, kad anksčiau galiojusiame CK ar specialiaame įstatyme nebuvo teisės normos – konkretaus straipsnio, nereiškia, kad ikisutartinių santykių nebuvo įmanoma reguliuoti sutartimi¹⁵⁴. Ta galimybė buvo ir vadovaujantis 1964 m LR CK 4 str. – jame buvo nurodyta, kad civilinės teisės ir pareigos atsiranda iš Lietuvos Respublikos įstatymuose numatytų pagrindų, taip pat iš fizinių ir juridinių asmenų veiksmų, kurie, nors ir nėra įstatymuose numatyti, bet pagal civilinių įstatymų bendruosius pradmenis bei prasmę sukuria civilines teises ir pareigas¹⁵⁵. Taigi įstatymų leidėjas, šalindamas šį reglamentavimo nepakankamumą, naujajame CK gana detalai reglamentavo sutartinius ir ikisutartinius santykius – suteikė civilinių teisinių santykių dalyviams naudoti įstatymu formalizuotą ir pakankamai detalai apibrėžtą preliminarąją sutartį.

CK 6.165 str. preliminarioji sutartis apibrėžiama kaip susitarimas, pagal kurį jame aptartomis sąlygomis šalys įsipareigoja ateityje sudaryti kitą – pagrindinę sutartį. Taigi preliminarioji sutartis – tai sutartis dėl kitos, pagrindinės sutarties sudarymo. Ją sudariusios šalys įsipareigoja ateityje sudaryti kitą sutartį. Kitos, pagrindinės sutarties esminės sąlygos turi būti nurodytos preliminariojoje sutartyje, kad būtų aiškus šalių ketinimas, kokią būtent sutartį jos įsipareigojo sudaryti ateityje¹⁵⁶. Sutarties turinys teisės literatūroje apibrėžiamas kaip sudarytos sutarties sąlygų sistema. Preliminariosios sutarties turinys reikšmingas tuo, kad yra svarbus nustatant pačios sutarties teisinę galią ir reikšmę. Nuo sutarties turinio priklauso, ar ji bus pripažinta preliminarąja sutartimi. Svarbu tiksliai nustatyti sutarties turinį, nes nuo jo priklauso iš prievolės atsiradusių teisių ir pareigų ypatumai ir tinkamas jų įvykdymas¹⁵⁷.

Nustatant, ką reiškia sąvoka „aptartos sąlygos, reikėtų remtis sisteminiu požiūriu į preliminariosios sutarties institutą ir jo vietą sutartinių santykių sistemoje. Nors preliminariosios sutarties sampratoje tas neatsispindi, tarp aptariamų preliminariosios sutarties sąlygų neabejotinai turėtų būti sutarties dalykas, nes būtent dėl jo (daikto perdavimo, darbų atlikimo, paslaugų teikimo ir pan.) vyksta derybos ir yra sudaromos

¹⁵⁴ Leonas Virginijus Papirtis. Preliminarioji sutartis. Jurisprudencija, 2002 m., t. 28(20), 106 p.

¹⁵⁵ Ten pat.

¹⁵⁶ V. Mikelėnas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Vilnius: Justitia, 2003, 2010 p.

¹⁵⁷ Mindaugas Gedeikis, Sandra Bliuvaitė. Preliminarioji sutartis. Justitia, 2005 m. Nr. 3(57), Pradžia, 55 p.

sutartys¹⁵⁸. Paprastai preliminariosios sutarties šalys pačios nurodo jų požiūriu svarbiausias aplinkybes¹⁵⁹, tačiau tam tikrais atvejais tos sąlygos imperatyviai nurodytos įstatyme. Štai, pvz., CK 6.401 str., reglamentuojančio gyvenamojo namo arba buto pirkimo – pardavimo sutartis, 2 d. nurodoma, kokios sąlygos privalo būti nurodytos preliminariojoje sutartyje¹⁶⁰. Taigi galima daryti išvadą, kad tam tikri teisiniai santykiai dėl savo specifikos reikalauja detalesnio reglamentavimo. Bet kokiu atveju, kaip ir sudarant kitas sutartis, preliminariojoje sutartyje turi būti susitariama dėl visų esminių sutarties sąlygų. Jei bent viena sutartyje nėra nurodyta, kita šalis praranda teisę reikalauti iš antrosios šalies, atsisakiusios ar vengiančios sudaryti pagrindinę sutartį, atlyginti nuostolius¹⁶¹.

LAT vadovaujasi nuostata, kad būtent pagrindinės sutarties esminės sąlygos turi būti aptartos preliminariojoje sutartyje, nes turi būti aiškus šalių ketinimas, kokią sutartį jos įsipareigojo sudaryti ateityje. Kadangi preliminarioji sutartis yra sutartis dėl kitos, pagrindinės, sutarties sudarymo ateityje, teisės doktrinoje taip pat pritariama šiai pozicijai¹⁶². Atsižvelgiant į tai, kad CK nenurodo, jog preliminariojoje sutartyje „aptariamoms sąlygoms“ reiškia esmines pagrindinės sutarties sąlygas, galima teigti, kad LAT ir doktrina siaurinamai aiškina sąvoką „aptartos sąlygos“. Šį teiginį patvirtina tai, kad preliminariosios sutarties samprata buvo suformuluota teismų praktikos ir perkelta į pozityviają teisę, o LAT iki preliminariosios sutarties instituto įtvirtinimo pozityviojoje teisėje nereikalavo, kad šalys susitartų dėl visų pagrindinės sutarties esminių sąlygų¹⁶³. Tačiau teisės doktrinoje¹⁶⁴ egzistuoja nuomonė, kad reikalavimas, jog preliminariojoje sutartyje turi būti visos esminės pagrindinės sutarties sąlygos, mažina preliminarinių sutarčių potencialą komercinėje apyvartoje, todėl turi būti leista preliminariosios sutarties dalyviams tam tikru būdu įforminti savo būsimus santykius, suplanuoti savo verslą, bet privalomumo lygis turi būti mažesnis, kadangi visi procesai versle vyksta labai greitai.

Pažymėtina, kad ne bet kokie ikisutartiniai dokumentai pripažįstami preliminariosiomis sutartimis¹⁶⁵. Pvz., ikisutartinis protokolas, fiksuojantis tik derybų eigą ir tarpinius susitarimus, nelaikomas preliminarinąją sutartimi ir jokių teisinių padarinių

¹⁵⁸ D. Ambrasienė, E. Baranauskas ir kt. *Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis.* – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, 140 p.

¹⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 8 d. nutartis c. b. V. Č. v. „Ilgalaikių investicijų kompanija“, Nr. 3K-3-435/2010.

¹⁶⁰ Ten pat, 140-141 p.

¹⁶¹ D. Ambrasienė, E. Baranauskas ir kt. *Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis.* – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, 141 p.

¹⁶² Mindaugas Gedeikis, Sandra Bliuvaitė. Preliminarioji sutartis. *Justitia*, 2005 m. Nr. 3(57), *Pradžia*, 55 p.

¹⁶³ Ten pat.

¹⁶⁴ Mindaugas Gedeikis, Sandra Bliuvaitė. Preliminarioji sutartis. *Justitia*, 2005 m. Nr. 3(57), *Pradžia*, 57 p.

¹⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 28 d. nutartis c. b. UAB „Trevena“ v. Ž. V., Nr. 3K-3-129/2011.

nesukuria¹⁶⁶. Tačiau bet koku atveju teisinė ikisutartinių dokumentų reikšmė yra didelė – kadangi tinkamai įformintos sutarties dar nėra, tai siekiant apginti derybų metu pažeistas subjektines teises labai svarbūs yra derybų dokumentai, kuriuose atsispindi šalių elgesys derybų metu ir pasiekti susitarimai. Tokie dokumentai kaip ketinimų ar derybų protokolai yra itin reikšminga įrodinėjimo priemonė teisme, kurioje atsispindi šalių sąžiningumas ar nesąžiningumas esant ikisutartinių santykių stadijai.

LAT taip pat pažymėjo¹⁶⁷, kad civilinių santykių dalyviai, vykstant deryboms dėl tam tikros sutarties sudarymo, fiksuoja per derybas pasiektus susitarimus ir pasirašo įvairius ikisutartinius dokumentus. Tokių dokumentų teisinė reikšmė gali būti skirtinga. Kai ikisutartinių santykių šalys raštu užfiksuoja tam tikrą vienašalių ar dvišalių įsipareigojimų, vieni iš tokių dokumentų šalis teisiškai įpareigoja, taigi už juose nurodytą įsipareigojimų nevykdymą gali atsirasti civilinė (ikisutartinė) atsakomybė, tuo tarpu kiti gali reikšti tam tikrus moralinius, bet ne teisinius šalių įsipareigojimus, taigi tokie dokumentai nelaikomi sukeliančiais jokių teisinių padarinių ir prievarta negalima reikalauti jų laikytis. Kaip jau buvo minėta, šalys, įformindamos ikisutartinius susitarimus, įvairiai pavadina pasirašomus dokumentus: derybų protokolai, ketinimų protokolai, sutarties projektai, preliminarioji sutartis ar paprasčiausiai – susitarimas. Kilus ikisutartinių santykių dalyvių ginčui, apie kiekvieno jų pasirašyto dokumento esmę ir teisinę reikšmę būtina spręsti ne pagal šio dokumento pavadinimą, bet pagal jo turinį, aiškinant jį vadovaujantis sutarčių aiškinimo taisyklėmis.

Preliminarioji sutartis paprastai laikoma atskira sutarties rūšimi. Teismų praktika taip pat laikosi šios pozicijos. Štai, pvz., LAT konstatavo, kad aiškinantis šalių ikisutartinius santykius bei jų metu sudaromas preliminariąsias ir kitas sutartis, reikia vadovautis sutarčių aiškinimo taisyklėmis, suformuluotomis CK¹⁶⁸. Preliminarioji sutartis, galima sakyti, yra panaši į sutartis su atidedamuoju terminu arba su atidedamąja sąlyga. Sudarius preliminariąją sutartį atsiranda tik prievolė ateityje sudaryti pagrindinę sutartį. Tuo tarpu sudarius sutartį su atidedamuoju terminu, sutartyje numatyta prievolė yra egzistuojanti, bet nevykdytina tol, kol nesuėjo tam tikras terminas ar nebuvo tam tikros aplinkybės. Skirtumas yra tas, kad atidedamasis terminas suspenduoja, nukelia vėlesniam laikui prievolės vykdymą, bet ne jos galiojimą¹⁶⁹. Taigi preliminarioji sutartis gali būti pripažinta įprasta sutartimi, jei šalys numato, kad preliminariojoje sutartyje aptartas sutarties įsigaliojimo momentu laikomas tam

¹⁶⁶ Valentinas Mikelėnas. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996, 136 p.

¹⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas c. b. V. Š. v. A. N. ir A. N. Nr. 3K-P-382/2006.

¹⁶⁸ Mindaugas Gedeikis, Sandra Bliuvaitė. Preliminarioji sutartis. Justitia, 2005 m. Nr. 3(57), Pradžia, 52 p.

¹⁶⁹ Ten pat.

tikras terminas, tam tikra aplinkybė ar įvykis, kuriam suėjus ar įvykus, sutartis įsigalioja preliminariojoje sutartyje numatytais sąlygomis¹⁷⁰.

Grįžtant prie preliminariosios sutarties instituto, paminėtini ir kiti šios sutarties esminiai bruožai. Pagal CK 6. 165 str. 2 d. preliminarioji sutartis turi būti rašytinė. Formos reikalavimų nesilaikymas preliminariąją sutartį daro negaliojančią. Nors gali būti nustatyta pagrindinės sutarties sudarymo notarinė forma, tokia preliminariosios sutarties forma CK nėra numatyta. Manytina, kad preliminariajai sutarčiai galioja ir CK 6.180 str. numatytas rašytinio patvirtinimo taikymas. Kai šalies rašytiniame pranešime, kuris pasiūstas per protingą terminą po sutarties sudarymo ir kuriuo patvirtinamas sutarties sudarymo faktas, nurodoma papildomų arba pakeistų sąlygų, šios sąlygos tampa sutarties dalimi, jeigu jos iš esmės nekeičia sutarties sąlygų, arba pranešimo gavėjas nedelsdamas nepareiškia nesutinkamų su tokiais papildymais ar pakeitimais. Ši rašytinio patvirtinimo naudojimo galimybė turėtų būti vertinama kaip įtvirtinta sutarties koregavimo ir tobulinimo galimybė, naudinga sutartį sudariusiems šalims¹⁷¹. Būsimo gyvenamojo namo ar buto pirkimo – pardavimo sutarties speciali forma nenustatyta, todėl, vadovaujantis bendrosiomis nuostatomis dėl preliminariosios sutarties formos, būsimo gyvenamojo namo ar buto pirkimo – pardavimo sutartis turi būti sudaroma raštu. Teisės doktrinoje taip pat laikomasi pozicijos, kad šios rūšies preliminariajai sutarčiai taikomi bendrieji reikalavimai, nurodyti CK 6.165 str., įskaitant ir sutarties formą¹⁷².

Preliminariojoje sutartyje taip pat turi būti nurodomas pagrindinės sutarties sudarymo terminas. Šį terminą gali nustatyti pačios šalys. CK 6.165 str. 3 d. nurodyta, kad jei toks terminas pagrindinei sutarčiai sudaryti yra nenurodytas, pagrindinė sutartis turi būti sudaryta per vienerius metus nuo preliminariosios sutarties sudarymo. Tuo tarpu jei šalys per preliminariojoje sutartyje nustatytą terminą pagrindinės sutarties nesudaro, tai prievolė sudaryti šią sutartį pasibaigia¹⁷³ (CK 6.165 str. 5 d.). Šalių ir įstatymo nustatytas terminas pagrindinei sutarčiai sudaryti yra naikinamasis – pagrindinės sutarties per šį terminą nesudarius, prievolė baigiasi, o šalis, dėl kurios kaltės sutartis nesudaryta, privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius¹⁷⁴.

¹⁷⁰ Ten pat, 53 p.

¹⁷¹ Leonas Virginijus Papirtis. Preliminarioji sutartis. *Jurisprudencija*, 2002 m., t. 28(20), 109 p.

¹⁷² Mindaugas Gedeikis, Sandra Bliuvaitė. Preliminarioji sutartis. *Justitia*, 2005 m. Nr. 3(57), *Pradžia*, 54 p.

¹⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. sausio 31 d. nutartis c. b. *UAB „Otega“ v. „Ekranas“*, Nr. 3K-3-81/2011.

¹⁷⁴ Valentinas Mikelėnas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Vilnius: Justitia, 2003, 211 p.

Kaip pažymėjo LAT¹⁷⁵, priežastys, dėl kurių civilinių santykių dalyviai gali nuspręsti sudaryti preliminariąją sutartį, t.y. nesudaryti pagrindinės sutarties iš karto, bet susitarti, kad ją sudarys ateityje, gali būti įvairios: tam tikro reikalingo leidimo ar subjektinės teisės į daiktą neturėjimas, esantys daiktinių teisių apsunkinimai (hipoteka, kt.), nepakankamas daikto parengimas ar kt.

Šalių susitarimas sukurti teisinius santykius, t.y. susitarimas ateityje sudaryti pagrindinę sutartį, yra būtinas preliminariosios sutarties elementas. Taigi preliminariojoje sutartyje šalys turi išreikšti savo valią ateityje sudaryti pagrindinę sutartį. LAT vienoje iš nutarčių, remdamasis sutarties turinio nuostatomis, padarė išvadą, kad šalys sutartyje išreiškė tik ketinimą ateityje sudaryti pirkimo-pardavimo sutartį, todėl tokią sutartį pripažino preliminariąją, o ne pagrindinę¹⁷⁶.

Taigi apibendrintai galima teigti, kad pagal CK 6.165 str. įtvirtintą preliminariosios sutarties sampratą galima išskirti tokius šios sutarties bruožus: pirma, aiškus šalių *susitarimas* ateityje sudaryti kitą – pagrindinę – sutartį; antra, šalių susitarimas dėl būsimos pagrindinės sutarties dalyko ir esminių pagrindinės sutarties sąlygų aptarimas; trečia, terminas, per kurį turi būti sudaryta pagrindinė sutartis; ketvirta, šio susitarimo įforminimas rašytine forma. Taip pat išskirtini šie būtini preliminariosios sutarties elementai: suderinta šalių valia pasiektas susitarimas sukurti teisinius santykius, t. y. įsipareigojimas ateityje sudaryti pagrindinę sutartį; pagrindinės sutarties esminių sąlygų aptarimas; susitarimo išreiškimas rašytine forma¹⁷⁷.

3.2. Preliminariosios ir pagrindinės sutarčių santykis. Preliminariosios sutarties pripažinimas pagrindine ir teisė reikalauti įvykdyti sutartį natūra

Praktikoje taikant preliminariosios sutarties institutą, neretai kyla preliminariosios sutarties kvalifikavimo problema. LAT Civilinių bylų skyriaus plenarinė sesija vienoje iš nutarčių¹⁷⁸, atsižvelgdama į tai, kad 2000 m. CK įtvirtinti civilinių santykių dalyvių elgesio ikisutartiniuose santykiuose principai ir įvestas nuo 2000 m. CK įsigaliojimo Lietuvos teisės sistemoje naujas preliminariosios sutarties institutas, dėl kurio aiškinimo ir taikymo kyla neaiškumų, pasisakė dėl esminių šį institutą reglamentuojančių teisės normų aiškinimo ir taikymo klausimų.

¹⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugpjūčio 11 d. nutartis c. b. *A. L. v. A. K., K. L., ir A. L.* Nr. 3K-3-366/2008.

¹⁷⁶ Mindaugas Gedeikis, Sandra Bliuvaitė. Preliminarioji sutartis. *Justitia*, 2005 m. Nr. 3(57), *Pradžią*, 53 p.

¹⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas c. b. *V. Š. v. A. N. ir A. N.* Nr. 3K-P-382/2006.

¹⁷⁸ Ten pat.

Kaip jau buvo minėta, kilus ikisutartinių santykių dalyvių ginčui, apie kiekvieno jų pasirašyto dokumento esmę ir reikšmę būtina spręsti ne pagal šio dokumento pavadinimą, bet pagal jo turinį, t.y. atsižvelgiant į šalių **valios prasmę**. Šalių **valios** reikšmę kvalifikuojant šalių teisinius santykius pabrėžiama ir LAT praktikoje¹⁷⁹. Kasacinis teismas, aiškindamas preliminariosios sutarties institutą reglamentuojančių nuostatų taikymą, nurodė, kad preliminariosios sutarties bruožai yra šalių susitarimas¹⁸⁰ dėl būsimos pagrindinės sutarties esminių sąlygų. Kai kyla ginčas, kokia sutartis buvo sudaryta (preliminarioji ar pagrindinė – dėl kurios šalys galėjo tartis preliminariojoje sutartyje), lemiamą reikšmę turi sutartį sudariusių šalių **valios prasmę**. Nustačius, kad išreikšta šalių valia rodo jų susitarimą ateityje sudaryti kitą – pagrindinę sutartį, pripažintinas ikisutartinių santykių etapas ir preliminariosios sutarties sudarymo faktas. Taigi susitarimas dėl pagrindinės sutarties sudarymo ateityje būtų lemiamas kriterijus, sąlygojantis atsakomybės rūšį už ikisutartinių santykių pažeidimą. Teisinėje literatūroje¹⁸¹ pabrėžiama, kad nustačius, jog šalis sieja ikisutartiniai santykiai, atsakomybės apimtį lemia tai, kaip toli pažengę ikisutartiniai santykiai, t. y. ikisutartinių santykių stadija. Kai preliminarioji sutartis dar nėra sudaryta, šalims taikomas CK 6.163 str. 3 d. įtvirtintas bendras pareigos elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose reikalavimas. Tuo tarpu kai preliminarioji sutartis tarp šalių yra sudaryta, taikoma CK 6.165 str. 4 d., kuri įtvirtina, kad jei preliminarįją sutartį sudariusi šalis nepagrįstai vengia ar atsisako sudaryti pagrindinę sutartį, ji privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius.

Kitoje nutartyje¹⁸², aiškindamas ikisutartinių santykių kvalifikavimą, LAT pažymėjo, kad vienas iš kriterijų kvalifikuojant šalių santykius kaip preliminarįją sutartį – šalių susitarimas dėl būsimos pagrindinės sutarties dalyko ir esminių pagrindinės sutarties sąlygų aptarimas. Esminėmis sutarties sąlygomis yra laikomos sąlygos, kurių nesant sutartis laikoma nesudaryta. Kurios sąlygos yra esminės, o kurios – ne, priklauso nuo sutarties rūšies, jos pobūdžio, šalių valios ir įstatymo. Minėtos sutarties atveju šalių ikisutartinių derybų metu pasirašyti dokumentai patvirtino, kad šalys išreiškė suderintą valią dėl būsimos pirkimo-pardavimo sutarties esminių sąlygų: pirkimo-pardavimo dalyko (konkreto buto) ir parduodamo daikto kainos. Teismas pabrėžė, kad, pvz., tokios aplinkybės kaip buto kainos sumokėjimo tvarka arba hipotekos pabaigos klausimai nėra esminės pirkimo - pardavimo

¹⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 22 d. nutartis c.b. *S. J. V. T. B., D. B. ir kt.*, Nr. 3K-3-620/2006.

¹⁸⁰ *Aut. past.*: įsipareigojimas.

¹⁸¹ Dangutė Ambrasienė, Solveiga Cirtautienė. Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar *sui generis*. *Jurisprudencija*, 2008 10(112), 57 p.

¹⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 28 d. nutartis c. b. *UAB „Trevena“ v. Ž. V.*, Nr. 3K-3-129/2011.

sutarties sąlygos, nes, net ir nesant pirkimo – pardavimo sutartyje aptartų šių sąlygų, tokia sutartis galios. Pažymėtina, kad suderinti esmines sąlygas svarbu tik preliminariosios sutarties atžvilgiu¹⁸³. Sudarant pagrindinę sutartį, bet koks vienos iš šalių pasiūlymas, kuris pakeičia ar papildo sąlygas, įtvirtintas preliminarinioje sutartyje, nėra laikytinas nauja preliminariosios sutarties esmine sąlyga¹⁸⁴. Todėl galimi yra sąlygų papildymai, jei, žinoma, atroji šalis su tuo sutinka. Jei visgi nesutinka, pagrindinė sutartis turi būti sudaroma preliminarinioje sutartyje aptartomis sąlygomis. Tad pagrindinės sutarties sąlygos, aptartos preliminarinioje sutartyje, yra ne tik privalomos, bet ir pakankamos transformuoti preliminariją sutartį į pagrindinę¹⁸⁵.

Taigi tais atvejais¹⁸⁶, kai būtina atskirti preliminariją sutartį nuo pagrindinės, dėl kurios šalys galėjo tartis preliminarinioje sutartyje, lemiamą reikšmę turi susitarimą sudariusių šalių valia¹⁸⁷. Civilinių santykių dalyviai dėl kokių nors priežasčių gali nuspręsti pagrindinės sutarties nesudaryti iš karto, o numatyti, kad ją sudarys ateityje (tokiomis priežastimis gali būti, pvz., tam tikro reikalingo leidimo neturėjimas, subjektinės teisės į daiktą neturėjimas, nepakankamai daikto parengimas parduoti ir pan.). Nustačius, kad išreikšta šalių valia aiškiai rodo jų susitarimą ateityje sudaryti kitą, t.y. pagrindinę, sutartį, konstatuotinas ikisutartinių santykių etapas ir preliminariosios sutarties sudarymo faktas.

Preliminarioji sutartis nuo pagrindinės skiriasi savo turiniu. Sutarties turinys yra šalių *consensus ad idem*, t. y. šalių surastas sutarimas, bendra nuomonė. Dar kartą pabrėžtina, kad nustatant tikrąją tam tikros sutarties šalių valią, taikytinos sutarčių aiškinimo taisyklės, nurodytos CK 6.193 str. Kilus šalių ginčui, teismas turi nustatyti tikruosius šalių ketinimus ir pagal juos kvalifikuoti šalių susitarimą teisės taikymo požiūriu: yra tai preliminarioji ar pagrindinė sutartis. Nustačius, kad šalys susitarimu siekė tik susitarti dėl tokios sutarties sudarymo ateityje, nėra pagrindo tokio susitarimo kvalifikuoti kaip pagrindinės sutarties ir reikalauti įvykdyti jį natūra¹⁸⁸, nes toks tvirtinimas prieštarautų šalių valiai ir pažeistų sutarties laisvės principą. LAT taip pat pažymėjo¹⁸⁹, kad kiekvienu konkrečiu atveju, sprendžiant šalių ginčą dėl jų sudarytos sutarties kvalifikavimo preliminariją ar pagrindine

¹⁸³ D. Ambrasienė, E. Baranauskas ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, 141 p.

¹⁸⁴ Ten pat.

¹⁸⁵ Ten pat, 142 p.

¹⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 22 d. nutartis c.b. S. J. V. T. B., D. B. ir kt., Nr. 3K-3-620/2006.

¹⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis c. b. J. K. v. T. R., Nr. 3K-3-489/2009.

¹⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugpjūčio 11 d. nutartis c. b. A. L. v. A. K., K. L., ir A. L. Nr. 3K-3-366/2008.

¹⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 22 d. nutartis c.b. S. J. V. T. B., D. B. ir kt., Nr. 3K-3-620/2006.

sutartimi, ypač svarbu įvertinti šalių elgesį sąžiningumo aspektu. Sutarties aiškinimo taisyklių, ypač objektyviųjų kriterijų – protingumo ir sąžiningumo (CK 6.193 str. 1 d.) – taikymas leidžia išvengti nesąžiningos šalies piktnaudžiavimo pasinaudojant gana neryškius preliminariosios ir pagrindinės sutarties skirtumus. LAT pažymėjo¹⁹⁰, kad sąžiningumo reikalavimas sudarius preliminarąją sutartį gali būti pažeistas ne tik piktnaudžiaujant savo teisėmis, bet ir vengiant bendradarbiauti – konstatavus vengimą bendradarbiauti esant ikisutartiniais santykiams, yra pagrindas šalį pripažinti kalta dėl to, kad nebuvo sudaryta pagrindinė sutartis bei šalies elgesį vertinti kaip nesąžiningą.

Taigi paminėtas preliminariosios ir pagrindinės sutarties skirtumas – preliminariosios sutarties atveju nėra prievolės objekto kaip tos turtinės vertybės, dėl kurios šalys sudaro pagrindinę sutartį. Preliminarioji sutartis, kaip pabrėžė LAT, yra organizacinė sutartis. Tokia sutartimi nėra viena iš šalių neįgyja turtinės naudos, kas yra būdinga pagrindinėms sutartims. Preliminariosios sutarties objektas yra būsima pagrindinė sutartis, tačiau toks objektas negali būti pripažintas civilinių teisių objektu turtinių teisių požiūriu. Tai pagrindinis preliminariosios sutarties skiriamasis požymis nuo pagrindinės sutarties, nes pagrindinėje sutartyje objektas – turtinė vertybė, dėl kurios šalys sudaro sutartį, visuomet egzistuoja. Pagrindinėje sutartyje jos šalys arba viena iš šalių visuomet turi ir subjektinę teisę į tokį objektą arba ši teisė sukuriama fikcijos (ateities vizijos)¹⁹¹ būdu, pvz., būsimo daikto pirkimo – pardavimo sutarties atveju.

Taigi būtų galima daryti išvadą, kad pagrindinė preliminariosios sutarties sąlyga, skirianti ją nuo pagrindinės sutarties, - aiškiai išreikštas ar akivaizdžiai (aiškiai) numanomas šalių įsipareigojimas ateityje sudaryti pagrindinę sutartį. Tuo tarpu, kaip buvo minėta, sprendžiant dėl konkrečios civilinių santykių dalyvių valia sudarytos sutarties esmės ir teisinės reikšmės, svarbiausias šaltinis yra sutarties turinys. Būtent pagal konkrečios sutarties turinį galima spręsti, pripažinti šią sutartį preliminarąją sutartimi ar kvalifikuoti joje įtvirtintą susitarimą kaip pagrindinę sutartį.

Kaip minėta, vienas iš esminių preliminariosios sutarties bruožų yra tai, kad ši sutartis negali būti priverstinai įgyvendinta. Lietuvoje tiek teisės doktrina, tiek teismų praktika¹⁹² pripažįsta, kad šalių, savanoriškai nevykdančių iš preliminariosios sutarties kylančių prievolių, negalima priversti sudaryti pagrindinės sutarties. Toks preliminariosios

¹⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio 22 d. nutartis c. b. *Lietuvos ir Vokietijos UAB „Autopunktas“ v. UAB „Daivera“*, Nr. 3K-3-288/2010;

¹⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 22 d. nutartis c.b. *S. J. V. T. B., D. B. ir kt.*, Nr. 3K-3-620/2006.

¹⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugpjūčio 11 d. nutartis c. b. *A. L. v. A. K., K. L., ir A. L.* Nr. 3K-3-366/2008.

sutarties esmės aiškinimas grindžiamas sutarties laisvės principu, reiškiančiu laisvę sudaryti sutartį ar jos nesudaryti, taip pat draudimą versti asmenį sutartį sudaryti¹⁹³.

Kaip pabrėžiama teisės doktrinoje¹⁹⁴, draudimas priverstinai įgyvendinti preliminariąją sutartį natūra turi būti grindžiamas sutarties laisvės principu. Su tokia nuomone negalima nesutikti – sutarties laisvės principas, reiškiantis ir teisę atsisakyti sudaryti sutartį, būtų paneigtas, jei teismas įpareigotų šalis įvykdyti preliminariąją sutartį natūrą bei sudaryti pagrindinę sutartį. Be to, taip būtų paneigta ir pati ikisutartinių santykių esmė – ikisutartiniai, skirtingai nuo sutartinių, santykiai nėra tokie formalizuoti, kurių metu tesiekama suderinti kuo palankiausias abiem šalims būsimos sutarties sąlygas, tad ir atsakomybės apimtis pažeidus ikisutartinius santykius neabejotinai turi būti siauresnė. Tačiau, kaip ne kartą minėta, už ikisutartinių prievolių pažeidimą kaltoji šalis privalo atlyginti nukentėjusiajai šaliai padarytą žalą, tuo tarpu kitos šalies atsakomybės apimtį lemia tai, ar ši tikrai buvusi nesąžininga ir piktnaudžiavo savo teisėmis.

Be to, vargu ar galima priversti sudaryti sutartį, kai iš jos kylanti prievolė bet kada gali pasibaigti vienašaliu pareiškimu¹⁹⁵. Įstatymų leidėjas taip pat numato galimybę šalims atsisakyti vykdyti preliminariąją sutartį: prievolės, numatytos preliminarinioje sutartyje, pasibaigia, jei per nustatytą terminą sudaryti pagrindinę sutartį ši sudaryta nebuvo. Taigi aptarta preliminariosios sutarties specifika bei jos skirtumai nuo pagrindinės sutarties leidžia daryti pagrįstas išvadas, kad priverstinis preliminariosios sutarties įvykdymas natūra, kaip pažeistų preliminariosios sutarties šalies teisių gynimo būdas, ne tik prieštarautų sutarties laisvės principui, bet ir pačiai preliminariosios sutarties prigimčiai.

3.3. Atsakomybės pažeidus preliminariąją sutartį apimties problema

Neteisėtais veiksmais arba neveikimu visada padaromas tam tikras neigiamas poveikis įvairiems objektams. Neigiamas poveikis gali pasireikšti objekto ekonominės vertės sumažėjimu, jo kokybinių savybių praradimu, visišku objekto sunaikinimu ir pan., t.y. tokias atvejais sakoma, kad neteisėti veiksmai ar neveikimas sukėlė žalą, t.y. neigiamą žalingą poveikį¹⁹⁶. Žala, įvertinta pinigais, yra nuostoliai.

Pagal CK 6.165 str. 4 d., jei preliminariąją sutartį sudariusi šalis nepagrįstai vengia ar atsisako sudaryti pagrindinę sutartį, ji privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius. Taigi neįvykdžius preliminariosios sutarties, t. y. nesudarius pagrindinės sutarties,

¹⁹³ Mindaugas Gedeikis, Sandra Bliuvaitė. Preliminarioji sutartis. *Justitia*, 2005 m. Nr. 3(57), *Pabaiga*, 61 p.

¹⁹⁴ Valentinas Mikelėnas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Vilnius: Justitia, 2003, 210 p.

¹⁹⁵ Mindaugas Gedeikis, Sandra Bliuvaitė. Preliminarioji sutartis. *Justitia*, 2005 m. Nr. 3(57), *Pabaiga*, 62 p.

¹⁹⁶ Valentinas Mikelėnas. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995, 141 p.

atsakomybė *nuostolių atlyginimo forma* gali kilti tik tuo atveju, kai atsisakyta sudaryti pagrindinę sutartį nepagrįstai, ir ši atsakomybė gali būti taikoma tai šaliai, kuri kalta dėl atsisakymo ją sudaryti.

Aptariant preliminariosios sutarties nevykdymo teisinius padarinius, reikėtų išspręsti klausimą, kas gi šiuo atveju galėtų sudaryti nuostolius, atlygintinus nepagrįstai atsisakius įvykdyti preliminarąją sutartį, ir ar šie nuostoliai gali būti aiškinami taip pat kaip nuostoliai, išieškomi dėl pagrindinės sutarties nevykdymo¹⁹⁷.

Kaip pažymėjo¹⁹⁸ LAT, pagal neteisėto veikimo ir žalos santykį skiriama *tiesioginė* ir *netiesioginė* žala (nuostoliai). Nekvestionuotina, kad preliminariosios sutarties nevykdymo atveju turi būti atlyginama tiesioginė žala (nuostoliai), t.y. derybų išlaidos (pvz., kelionės išlaidos, advokato honoraras, dokumentų parengimo išlaidos ir pan.), nebent šalys būtų susitarusios kitaip. Tuo tarpu netiesioginė žala (nuostoliai) teisės doktrinoje apibrėžiama kaip dėl neteisėtų veiksmų patiriamos išlaidos arba turto sumažėjimas. Turto sumažėjimas ar negautos pajamos yra kreditoriaus numatytos ir realiai tikėtinos gauti sumos, kurių jis negavo dėl neteisėtų skolininko veiksmų, arba dėl tokių veiksmų prarasta nauda. Teisės doktrinoje ir teismų praktikoje yra nurodoma, kad apie tai, ar patirti nuostoliai gali būti vertinami kaip negautos pajamos arba patirtos išlaidos (turto sumažėjimas), sprendina pagal tokius kriterijus: 1) ar pajamos buvo numatytos gauti iš anksto; 2) ar pagrįstai tikėtasi jas gauti esant normaliai veiklai; 3) ar šių pajamų negauta dėl neteisėtų skolininkų veiksmų¹⁹⁹. Tačiau, kaip pažymėjo LAT, ikisutartiniai santykiai yra specifiniai. Minėta, kad pagal CK 6.163 str. 2 d. šalys yra laisvos derėtis ir neatsako už tai, kad nepasiekiamas susitarimas. Taigi ir baigiamajame ikisutartinių santykių etape – sudarant preliminarąją sutartį – dar nėra visiško tikrumo dėl to, ar bus sudaryta ir vykdoma pagrindinė sutartis, nes tai gali lemti įvairios aplinkybės. Be to, nustatyti ir juolab įrodyti netiesioginių nuostolių dydį dažnai yra sudėtinga.

Teisės doktrinoje yra nuomonė, kad ikisutartinių prievolių pažeidimo atveju gali būti palyginami tik tiesioginiai nuostoliai²⁰⁰. Tačiau LAT pažymėjo, kad ikisutartinių prievolių pažeidimo atveju galimos tokios faktinės ir teisinės situacijos, kai teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principai reikalautų, kad nukentėjusiai sąžiningai ikisutartinių santykių šaliai būtų kompensuotos ne tik tiesioginėse derybose dėl sutarties sudarymo turėtos išlaidos, tačiau taip pat prarastos konkrečios galimybės pinigine verte, kurios realumą ši šalis

¹⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 22 d. nutartis c.b. *S. J. V. T. B., D. B. ir kt.*, Nr. 3K-3-620/2006.

¹⁹⁸ Ten pat.

¹⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugpjūčio 11 d. nutartis c. b. *A. L. v. A. K., K. L., ir A. L.* Nr. 3K-3-366/2008.

²⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 22 d. nutartis c.b. *S. J. V. T. B., D. B. ir kt.*, Nr. 3K-3-620/2006.

galėtų pagrįsti. Sprendžiant dėl nukentėjusiosios ikisutartinių santykių šalies teisės reikalauti piniginio atlyginimo už prarastą galimybę, esminę reikšmę turėtų šalies, atsisakiusios sudaryti pagrindinę sutartį, veiksmai sąžiningumo požiūriu: jei derybas be pakankamo pagrindo nutraukys šalis savo elgesiu sukūrė kitai šaliai pagrįstą pasitikėjimą ir įsitikinimą, kad sutartis tikrai bus sudaryta, tai ji, kaip nesąžininga šalis, privalėtų atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius už pagrįsto pasitikėjimo sugriovimą – ne tik derybų metu turėtas išlaidas, bet ir prarastos galimybės piniginę vertę²⁰¹.

Prarastos galimybės piniginė vertė galėtų būti nustatoma taikant CK 6.258 str. 5 d. nurodytą kainų skirtumo principą, o taikant šį skirtumo principą, kiekvienu individualiu atveju reikia įvertinti ir nukentėjusiosios šalies elgesį²⁰². Nustačius, kad šalis pati elgėsi nesąžiningai ir savo veiksmais prisidėjo prie nuostolių atsiradimo ar jų padidėjimo, kitos šalies atsakomybė dėl prarastos galimybės piniginės vertės atlyginimo, remiantis CK 6. 259 str., gali būti sumažinta arba ji gali būti visiškai atleista nuo šios nuostolių dalies atlyginimo²⁰³. Tačiau sąžiningos preliminariosios sutarties šalies pradimai dėl prarastos galimybės nėra preziumuojami – asmuo, teigiantis patyręs tokių pradimų, turi juos įrodyti²⁰⁴. Kiekvienu atveju labai svarbu įvertinti konkrečios preliminariosios sutarties šalių sąžiningumą, jų apdairumą ir rūpestingumą. Taigi teisinės preliminariosios sutarties nevykdymo pasekmės (tarp jų ir prarastos galimybės piniginės vertės atlyginimas) visada priklauso nuo konkrečių individualios preliminariosios sutarties ypatumų, jos sudarymo aplinkybių, tikslų, objekto, dėl kurio tariamasi, specifikos, taip pat teisingumo, sąžiningumo, sąžiningos dalykinės praktikos ir protingumo kriterijų²⁰⁵.

Taigi tam tikrais ikisutartinių prievolių pažeidimo atvejais gali būti pagrindas spresti ne tik dėl tiesioginių išlaidų, bet ir dėl prarastos galimybės piniginės vertės, pagrįstos realiomis, įrodytomis, neišvengiamomis, o ne tikėtinomis (hipotetinėmis) pajamomis ar išlaidomis, priteisimo nukentėjusiai sąžiningai preliminariosios sutarties šaliai. Be to, kai nesąžininga ikisutartinių santykių šalis iš savo neteisėto elgesio gauna naudos, sąžininga šių santykių šalis galėtų reikalauti pripažinti šią naudą jos nuostoliais, nes faktiškai nesąžiningos

²⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c.b. *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“*, Nr. 3K-3-38/2005; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 22 d. nutartis c.b. *S. J. V. T. B., D. B. ir kt.*, Nr. 3K-3-620/2006.

²⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 22 d. nutartis c.b. *S. J. V. T. B., D. B. ir kt.*, Nr. 3K-3-620/2006.

²⁰³ Ten pat.

²⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio 22 d. nutartis c. b. *UAB „Autovygređa“ v. UAB „Baltik vairas“*, 3K-3-279/2010.

²⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 22 d. nutartis c.b. *S. J. V. T. B., D. B. ir kt.*, Nr. 3K-3-620/2006.

šalies gauta nauda ir yra sąžiningos šalies patirti nuostoliai²⁰⁶. Taigi galima teigti, kad teismų praktikoje yra akivaizdus polinkis pripažinti prarastos galimybės piniginę vertę negautomis pajamomis.

Tokia teismų praktikos pozicija gali kelti abejonių. Minėtas kainų skirtumo metodas paprastai naudojamas tik sutartiniuose teisiniuose santykiuose, teismui įvertinus kainų skirtumą tarp nutrauktos sutarties ir ją pakeitusios alternatyvios sutarties. Tačiau derybų metu pasirašyti preliminarūs dokumentai, *inter alia* - preliminarioji sutartis, neturi realios kainos, nes tai tėra susitarimas dėl pagrindinės sutarties pasirašymo, kuri, žinoma, gali būti ir nepasirašyta. Todėl neaišku, kokias kainas teismas turėtų lyginti, įvertindamas prarastos galimybės piniginę vertę. Dėl to natūraliai kyla prarastos galimybės piniginės vertės įrodinėjimo problema – kaip minėta, sąžiningos preliminariosios sutarties šalies praradimai dėl prarastos galimybės nėra preziumuojami. Be to, kaip pažymėjo LAT, teisėti ir pagrįsti lūkesčiai, *inter alia* – ikisutartiniuose santykiuose, turi būti ginami teisės²⁰⁷. Tuo tarpu nepavykus įrodyti praradimų, natūraliai kyla visiško žalos atlyginimo principo bei sąžiningos šalies teisėtų ir pagrįstų lūkesčių apsaugos problema.

Tai, kad nukentėjusiajai šaliai turi būti atlyginamos ne tik tiesioginės derybų išlaidos, nekelia jokių abejonių - civilinės atsakomybės kompensacinė paskirtis reikalauja nukentėjusiųjų grąžinti ir padėti, kokia būtų buvusi nepadarius žalos²⁰⁸. Atsakomybės už ikisutartinių santykių, *inter alia* – preliminariosios sutarties, pažeidimo reglamentavimo pakankamumo problema išsamiau bus patarta paskutiniame šio darbo skyriuje.

²⁰⁶ Ten pat.

²⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 1 d. nutartis c. b. UAB „Semerta“ v. Vilniaus apskrities viršinininko administracija, Nr. 3K-3-577/2008.

²⁰⁸ Valentinas Mikelėnas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Vilnius: Justitia, 2003, 343 p.

4. ŽALOS UŽ IKISUTARTINIŲ SANTYKIŲ PAŽEIDIMĄ ATLYGINIMAS

4.1. Visiško žalos atlyginimo problema

Siekiant realizuoti konstitucinį visiško žalos atlyginimo principą, nuostoliai turi būti tiksliai apskaičiuojami. Nukentėjusioji šalis negali atsidurti nei geresnėje, nei blogesnėje padėtyje negu ta, kurioje ji būtų buvusi, jeigu žala jai nebūtų padaryta. Tačiau šio principo kartais neįmanoma įgyvendinti dėl įvairių priežasčių²⁰⁹. Štai, pvz., galimi atvejai, kai atlygintinų nuostolių dydį riboja pats įstatymas nustatant maksimalią atlygintinų nuostolių sumą, neleidžiant išieškoti negautų pajamų ir pan. Taigi kalbant apie visišką žalos atlyginimą, dažnai susiduriama su visiško žalos atlyginimo ir teisingo žalos atlyginimo konfliktu²¹⁰. Štai, pvz., CK 6.251 str. įtvirtintas visiško nuostolių atlyginimo principas numato ribotos atsakomybės galimybę, be to, šis straipsnis netaikomas neturtinės žalos atlyginimui.

Taigi remiantis CK 6.251 str., padaryti nuostoliai, kurie yra žalos pinigine išraiška, turi būti atlyginti visiškai, išskyrus atvejus, kai specialūs įstatymai ar sutartis nustato ribotą atsakomybę. Žalą reikia tiksliai įvertinti, kad nukentėjusiajam būtų atlyginta tiek, kiek jis iš tikrųjų prarado. Jeigu atlyginama daugiau, nei iš tikrųjų padaryta žalos, šis principas pažeidžiamas, nes civilinės atsakomybė tokiu atveju atlieka ne tik kompensavimo, bet ir baudimo funkciją²¹¹. Tai, ką nukentėjusysis gavo daugiau, nes jam padaryta nuostolių, gali būti kvalifikuojama kaip nepagrįstas praturtėjimas. Ir atvirkščiai, ne visiškas žalos atlyginimas taip pat pažeistų aptariamą principą, nes civilinė atsakomybė ne visišškai atliktų kompensavimo funkciją²¹².

Nuostata, kad žalą, padarytą asmeniui, turtui privalo atlyginti visiškai, yra įtvirtinta ir CK 6.263 str. 2 d. Šiame straipsnyje įtvirtinta, kad kiekvienas asmuo turi pareigą laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais (veikimu, neveikimu) nepadarytų kitam asmeniui žalos, t. y. šiame straipsnyje yra įtvirtintas generalinio delikto principas. CK 6.263 str. 2 d. atitinkamai įtvirtinta, kad žalą, padarytą asmeniui, turtui, o įstatymų numatytais atvejais – ir neturtinę žalą privalo *visiškai* atlyginti atsakingas asmuo. Taigi visiško nuostolių (žalos) atlyginimo principas taikytinas tiek sutartinės, tiek deliktinės atsakomybės atveju, o tai itin aktualu ir ikisutartinės atsakomybės taikymo atveju. Generalinio delikto doktrina reiškia, kad bet koks žalos padarymas laikomas deliktu, jeigu žalos padaręs asmuo neįrodo esant

²⁰⁹Valentinas Mikelėnas. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995, 145 p.

²¹⁰Ten pat., 146 p.

²¹¹Valentinas Mikelėnas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Vilnius: Justitia, 2003, 346 p.

²¹²Ten pat.

aplinkybių, dėl kurio jo civilinė atsakomybė negalima. Taigi šiame straipsnyje įtvirtinta kiekvieno asmens bendrą pareigą elgtis atsargiai. Ji vadinama rūpestingumo pareiga. Apie bendrą pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai šiame darbe minėta aptariant ikisutartinės civilinės atsakomybės esmę.

Kaip nurodoma teisės doktrinoje²¹³, visiškai atlyginti nuostolius – tai gražinti nukentėjusį į tokia turtinę padėtį, kokioje jis būtų buvęs, jei nebūtų padaryta žalos. Taigi principas šis reiškia *status quo* atstatymą, tai yra nukentėjusiojo gražinimą į tokia turtinę padėtį, kokia būtų buvusi nepadarius žalos. Siekiant tinkamo visiško nuostolių atlyginimo principo įgyvendinimo civiliniuose santykiuose, žalą patyręs asmuo privalo tiksliai įrodyti jam padarytos žalos dydį. Dėl to ikisutartinės civilinės atsakomybės kontekste šis principas įgyvendinamas kiek sudėtingiau, šalių teisiniai santykiai nėra formalizuoti, dėl ko sunkiau įrodyti patirtų nuostolių dydį ir pan. Be to, visiškai atlyginti patirtus nuostolius už ikisutartinių prievolių pažeidimą galimai neįmanoma dėl esamo ikisutartinių teisinių santykių reglamentavimo – tam tikros žalos atlyginimo *priemonės, inter alia* – neturtinės žalos atlyginimas, įgyvendinamos sudėtingiau.

Visiško nuostolių atlyginimo principas taikomas tik turtinei žalai. Neturtinei žalai jis nėra taikomas, nes jos neįmanoma tiksliai įvertinti pinigais, dėl ko neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais²¹⁴. Ilgą laiką, matyt, dėl tokio reglamentavimo teisingumo nekildavo didelių abejonių, tačiau šiuolaikinėje teisės doktrinoje²¹⁵ jau pasirodo nuomonių, kad neturtinės žalos atlyginimas tik įstatymų nustatytais atvejais pernelyg susiaurina teisingo žalos kompensavimo galimybę bei civilinės atsakomybės kompensacinės funkcijos įgyvendinimą. Klausimų kyla ir dėl netiesioginių išlaidų atlyginimo preliminariosios sutarties pažeidimo atveju. Taigi siekiant įvertinti, ar tinkamai įgyvendinamas visiško žalos atlyginimo principas ikisutartiniuose santykiuose, vertėtų aptarti esamas ir galimas nuostolių, patirtų už ikisutartinių prievolių pažeidimą, atlyginimo *priemones*.

²¹³ Ten pat, 367 p.

²¹⁴ Ten pat.

²¹⁵ Žr., pvz., Renata Volodko. Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje. Vilnius: Registrų centras, 2010; Antanas Rudzinskas. Neturtinės žalos samprata bei jos kompensavimo problemos civilinėje ir baudžiamojo proceso teisėje. Jurisprudencija, 2001 m., t. 21 (13).

4.2. Esamos ir galimos nuostolių, patirtų ikisutartiniuose santykiuose, atlyginimo priemonės

Sekančių potemių tikslas yra nustatyti, ar ikisutartinių santykių pažeidimo atvejais sąžiningai ikisutartinių santykių šaliai yra visiškai atlyginami jos patirti nuostoliai, o tuo pačiu įvertinti, kaip Lietuvos teisės sistemoje praktiškai įgyvendinamas *culpa in contrahendo* principas.

4.2.1. Prarastos galimybės pinigine vertės kompensavimas kaip nuostolių atlyginimo būdas

Kaip minėta, Lietuvoje visai neseniai atsiradęs prarastos galimybės pinigines vertės instituto aiškinamas ir taikymas ikisutartinių nuostolių apskaičiavimo atvejais gana sudėtingas. CK 6.165 str., reglamentuojančiame preliminariosios šalies institutą, *expressis verbis* nėra nurodyta, kad į nuostolius neįskaitomos negautos pajamos – tos, kurias nukentėjusi šalis būtų gavusi, jei nebūtų padarytas pažeidimas. Tačiau teismų praktikoje negautos pajamos kaip netiesioginių nuostolių forma nėra taikomos, jos yra sutapatinamos su prarastos galimybės²¹⁶ atlyginimu.

Minėta, kad LAT, aiškindamas²¹⁷ CK 6.165 str. 4 d., yra nurodęs, kad sąžiningos preliminariosios sutarties šalies nuostoliais gali būti pripažinta prarastos konkrečios galimybės pinigine vertė, kurios *realumą* ši šalis sugebėtų pagrįsti. Prarastai galimybei apskaičiuoti paprastai taikomas kainų skirtumo principas, įtvirtintas CK 6.258 str. 5 d. Šiame straipsnyje nustatyta, kad jeigu šalis nutraukė sutartį dėl to, kad kita šalis ją pažeidė, ir per protingą terminą sudarė nutrauktą sutartį pakeičiančią sutartį, tai ji turi teisę reikalauti iš sutartį pažeidusios šalies kainų skirtumo. Taigi sąžininga preliminariosios sutarties šalis, besiremianti šiuo principu, turi įrodyti, kad dėl derybų su nesąžininga preliminariosios sutarties šalimi ji prarado galimybę sudaryti pagrindinę sutartį su kitais asmenimis palankesnėmis sąlygomis ir turėjo sudaryti sutartį su trečiuoju asmeniu blogesnėmis sąlygomis. Kainų skirtumas (t.y. prarastos konkrečios galimybės pinigine vertė) nustatoma palyginant kainą, kurią pagrindinė sutartis būtų buvusi sudaryta su trečiaisiais asmenimis, jei nebūtų vykusios derybos su nesąžininga preliminariosios sutarties šalimi, ir sudarytos pagrindinės sutarties kainą.

Problema atlyginant prarastos galimybės pinigine vertę taikant minėtą kainų skirtumo principą gali kilti dėl to, kad derybų metu pasirašyti preliminarūs dokumentai, *inter alia* - preliminarioji sutartis, neturi realios kainos, nes tėra susitarimas dėl pagrindinės

²¹⁶ *Aut past:* vadinama lūkesčių nuostoliais.

²¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 3 d. nutartis c. b. A. S. v. UAB „Pajūrio viešbučiai“, 3K-3-126/2009.

sutarties pasirašymo, kuri, žinoma, gali būti ir nepasirašyta. Todėl neaišku, kokias kainas teismas turėtų lyginti, įvertindamas prarastos galimybės piniginę vertę. Kainų skirtumo metodas turėtų būti labai atsargiai taikomas, nebent iš bylos aplinkybių aišku, kad nesažiningai šaliai turėtų būti taikoma sutartinė atsakomybė, priešingu atveju, nukentėjusioji šalis iš nuostolių atlyginimo neteisėtai praturtėtų. Tačiau, kaip buvo minėta, kainų skirtumo principas yra dažniausiai taikomas, bet ne vienintelis galimų prarastos galimybės piniginės vertės apskaičiavimo būdų²¹⁸. Kaip pažymėjo LAT, tai ypač akivaizdu tais atvejais, kai sąžininga preliminariosios sutarties šalis nesudaro pagrindinės sutarties su trečiuoju asmeniu – tokiu atveju kainų skirtumo principas objektyviai negalėtų būti taikomas. Taigi prarasta galimybė, priklausomai nuo situacijos, galėtų būti apskaičiuojama kitais būdais, pvz., palūkanų netekimu. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad kainų skirtumo principas taikytinas tais atvejais, kai derybose dalyvaujančių šalių santykiai yra pakankamai apibrėžti. Tuo tarpu santykiams esant neapibrėžtiems, taikytini kiti prarastos galimybės kompensavimo būdai, o tai leidžia daryti išvadą, kad prarastos galimybės instituto taikymas netiesioginiams nuostoliams atlyginti, *inter alia* – žalai kompensuoti neturi trūkumų.

Kita vertus, derybose dalyvaujančios šalys, suvokdamos ikisutartinės atsakomybės neapibrėžtumą, turėtų siekti iš anksto susitarti dėl nuostolių dydžio, patirto kuriai nors iš šalių pažeidus ikisutartinę pareigą elgtis sąžiningai.

4.2.2. Netesybos ir jų santykis su ikisutartinių santykių metu patirtais nuostoliais

Remiantis CK 6.98 str. 2 d., preliminarioji sutartis negali būti užtikrinama rankpinigiais, dėl ko kyla klausimas, ar galima preliminariajai sutarčiai taikyti kitus CK nurodytus sutartinių prievolių užtikrinimo būdus²¹⁹. Visgi remiantis tuo, kad preliminariajai sutarčiai taikytinos tokios pat taisyklės kaip ir sudarant pagrindinę sutartį, darytina išvadą, kad preliminariąją sutartį galima užtikrinti tais sutarčių užtikrinimo būdais, kurių nedraudžia įstatymas. Be to, tokia pačia linkme yra formuojama teismų praktika²²⁰ - LAT yra suformavęs teisės taikymo ir aiškinimo taisykles, kad preliminariosios sutarties šalys gali susitarti dėl netesybų. Tačiau, kaip pažymėjo²²¹ LAT, ikisutartinių santykių metu taikant

²¹⁸ Ten pat.

²¹⁹ D. Ambrasienė, E. Baranauskas ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, 143 p.

²²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 28 d. nutartis c. b. *UAB „ACDC“ v. V. V. ir kt.*, bylos Nr. 3K-3-122/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 3 d. nutartis c. b. *I. R. v. M. K.*, Nr. 3K-3-87/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo 15 d. nutartis c. b. *E. Ž. v. R. J.*, Nr. 3K-3-106/2010.

²²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 3 d. nutartis c. b. *I. R. v. M. K.*, Nr. 3K-3-87/2009.

netesybas svarbu nustatyti netesybų, sutartų preliminariojoje sutartyje, bei nuostolių atlyginimo santykį.

Šalių susitarimu nustatytų netesybų tikslas – kompensuoti kreditoriaus galimus praradimus neįvykdžius ar netinkamai įvykdžius sutartinius arba ikisutartinius įsipareigojimus. Šalių teisė iš anksto susitarti dėl netesybų reiškia tai, kad kreditoriui nereikia įrodinėti savo patirtų nuostolių dydžio, nes sulygtos netesybos laikomos iš anksto nustatytais būsimais kreditoriaus nuostoliais, kurie gali būti pripažinti minimaliais nuostoliais. Nustatydamas netesybų dydį, šalis gali susitarti dėl nuostolių ir netesybų santykio bei tokiu būdu konkretizuoti sutartinės civilinės atsakomybės ir prievolės įvykdymo užtikrinimo ypatumus.

Tačiau, kaip pažymėjo LAT, netesybos negali būti priemonė vienai iš šalių piktnaudžiauti savo teise ir nepagrįstai praturtėti kitos šalies sąskaita. Jeigu netesybos yra aiškiai per didelės arba neprotingai didelės, teismas turi teisę savo nuožiūra jas sumažinti tiek, kad jos netaptų mažesnės už nuostolius, patirtus dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo. Apibendrinant galima pažymėti, kad netesybų taikymo galimybė preliminariosios sutarties sudarymo atveju turį didelį įnašą įgyvendinat civilinės atsakomybės kompensacinę funkciją. Be to, netesybų taikymas labai palengvina nuostolių įrodinėjimą.

4.2.3. Pasitikėjimo nuostoliai

Kaip pabrėžia S. Selelionytė – Drukteitienė, esminis skirtumas tarp deliktinės ir sutartinės civilinės atsakomybės susijęs su ginamų interesų prigimtimi, t. y. sutarčių teisė gina *lūkesčių interesą (expectation interest)*, o deliktinė teisė – tikrumo interesą (*reliance interest*). Lūkesčių interesas reiškia, kad šalis tikisi atsidurti tokioje padėtyje, kurioje būtų tinkamai įvykdžiusi sutartį, todėl sutartinės atsakomybės tikslas – užtikrinti, kad nukentėjusioji šalis tokioje padėtyje atsidurtų. Tikrumo interesas reiškia, kad asmuo tikisi išlikti tokioje padėtyje, kokioje yra, t. y. tikisi, kad padėtis nepablogės. Todėl deliktinės atsakomybės tikslas – grąžinti asmenį į tą padėtį, kurioje jis būtų buvęs, jei nebūtų delikto, t.y. atlyginti nukentėjusios šalies negatyvius nuostolius.

Tose šalyse, kuriose pareiga elgtis sąžiningai kyla iš įstatymo, pažeidus šią pareigą atlyginami pasitikėjimo nuostoliai, patenkantys į deliktinės atsakomybės interesų apsaugą.²²² Taigi pasitikėjimo nuostoliai gina asmens *status quo* interesą, t.y. užtikrina, kas šalis po teisės pažeidimo atsidurtų padėtyje, kurioje ji būtų buvusi nesant pažeidimo. Kaip minėta, nukentėjusiai šaliai pasitikėjimo nuostoliai atlyginami tais atvejais, kai pažeidžiama įstatyme

²²² Dangutė Ambrasienė, Solveiga Cirtautienė. Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar *sui generis*. Jurisprudencija, 2008 10(112), 60 p.

numatyta pareiga elgtis sąžiningai ir rūpestingai bei tokiais veiksmais sąžiningai ikisutartinių santykių šaliai padaroma žalos. Lietuvos CK tokia pareiga visų pirma įtvirtinta 6.163 str. Šio straipsnio turinys, taip pat kiti teisės aktų nustatyti sąžiningumo reikalavimai esant ikisutartiniams santykiams, ankstesniuose skyriuose pakankamai išsamiai aptartas. Lietuvos CK 6.163 str. 3 d. įtvirtinta nuostolių atlyginimo galimybė už minėtų reikalavimų pažeidimą. Šie nuostoliai ir yra laikomi pasitikėjimo (negatyviais nuostoliais).

Apibendrinus ankstesniuose skyriuose aptartą teisinį reglamentavimą už įstatymo numatyto sąžiningumo reikalavimo pažeidimą, galima būtų daryti išvadą, kad pasitikėjimo nuostoliams atlyginti Lietuvos teisės sistemoje nustatytas tinkamai šalių interesų balansą užtikrinantis teisinis reglamentavimas – šalių pareigos elgtis esant ikisutartiniuose santykiuose pakankamai apibrėžtos, tačiau teisiniai santykiai nėra formalizuoti taip, kad kiltų grėsmę kertiniam sutarties laisvės principui. Juk tol, kol šalių santykiai nėra tinkamai formalizuoti, jie neturi tokios teisinės galios ir teisinės reikšmės²²³. Problemų gali kilti nebent aiškinant sąžiningumo principo turinį ir jo santykį su sutarties laisvės principu. Tuo tarpu tinkamai pusiausvyrai minėtiems principams užtikrinti, kaip minėta antrame darbo skyriuje, atspirties tašku turėtų būti subjektyvusis sąžiningumas, kuris tuo pačiu metu nustato griežtesnius kaltės įrodinėjimo reikalavimus. Ikisutartiniuose santykiuose, kurie grindžiami rizikos teorija, sudėtingesnis šios civilinės atsakomybės sąlygos įrodinėjimas taip pat turėtų būti natūraliai pateisinamas.

4.2.4. Restitucijos taikymo bei neturtinės žalos atlyginimo galimybės ikisutartiniuose santykiuose. Ateities perspektyva

Restitucijos sąvoka pagal naująjį CK išsiplėtė – restitucija taikoma ne tik pripažinus sandorius negaliojančiais, bet ir nutraukus sutartį, taip pat tais atvejais, kai asmuo privalo gražinti kitam asmeniui turtą, kurį jis gavo neteisėtai ar per klaidą arba kai prievolės negalima įvykdyti dėl nenugalimos jėgos²²⁴. Atsižvelgiant į restitucijos instituto platesnio taikymo tendencijas, matytina, kad šis institutas galėtų būti taikomas taip konstatavus viešųjų konkursų procedūrų pažeidimus. Kaip išaiškinta LAT²²⁵, restitucijos taikymas turi užtikrinti, kad perkančiajai organizacijai, *inter alia* – viešojo konkurso organizatoriui²²⁶, ir tiekėjams bus sugrąžinta teisinė padėtis, buvusi prieš pažeidimą. Kadangi pati pirkimo sutartis konkurso organizavimo kontekste yra formalumas, kurio teisėtumas labiau priklauso nuo konkurso

²²³ Ten pat., 53 p.

²²⁴ Asta Dambrauskaitė. Restitucijos taikymo sandorių pripažinimo negaliojančiais bylose problemos, // <http://www3.mruni.eu/padaliniai/leidyba/jurisprudencija/juris29.doc> (žiūrėta 2012 03 13).

²²⁵ Teismų praktikos apžvalga dėl viešojo pirkimo-pardavimo sutarties sudarymo, vykdymo ir pasibaigimo, 2011 m.// <http://www.esf.lt/uploads/documents/74.pdf> (žiūrėta 2012 03 13).

²²⁶ *Aut past.*

procedūrų teisėtumo, manytina, kad pirkimo sutartis galėtų būti pripažinta negaliojančia ir dėl konkurso procedūrų pažeidimo.

Restitucija taip pat galėtų būti taikoma ikisutartinių nuostolių atlyginimui konfidencialumo pareigos pažeidimo atveju. LR civilinio kodekso 6.164 str. 1 dalis nurodo du būdus, kaip gali būti pažeista konfidencialumo pareiga: pirma, derybų metu gauta konfidenciali informacija atskleidžiama tretiesiems asmenims; antra, ši informacija naudojama savo tikslams neteisėtu būdu. Kadangi informacija pripažįstama civilinių teisių objektu (CK 1.97 str. 1 d.), ji gali turėti didelę ekonominę vertę, todėl konfidencialumo pareigos pažeidimas gali lemti didelių nuostolių atsiradimą²²⁷.

Aptariant neturtinės žalos atlyginimo ikisutartiniuose santykiuose institutą, pažymėtina, kad dėl to pasisakęs ir LAT²²⁸. Skųsdama teismo sprendimą kasatorė nesutiko su apeliacinio teismo sprendimu dėl atsisakymo priteisti ieškovei neturtinę žalą, teigdama, kad teismas, darydamas išvadą, jog įstatymas nenumato neturtinės žalos atlyginimo galimybės už preliminariosios sutarties sąlygų neįvykdymą, netinkamai taikė ir aiškino materialinės teisės normas, nes, kasatorės teigimu, nuostatos, nustatančios teisę į neturtinės žalos atlyginimą (CK 6.250 str.), taikomos ir preliminariosioms sutartims. Kasacinis teismas pažymėjo, kad neturtinės žalos atlyginimą reglamentuojančiose normose *nenustatyta ribojimo priteisti neturtinę žalą*, atsižvelgiant į tai, ar neturtinė žala padaryta sutarties, delikto ar ikisutartinių santykių pažeidimo atvejais. Neturtinės žalos atlyginimas, kaip pažymėjo teismas, yra civilinės atsakomybės forma, todėl neturtinei žalai priteisti būtina nustatyti visas civilinės atsakomybės sąlygas. Be to, sprendžiant atsakomybės ikisutartiniuose santykiuose klausimą, teisiškai reikšminga tai, kad asmuo, sudarydamas preliminarįją sutartį, turi prisiimti riziką, jog pagrindinė sutartis gali būti nesudaryta, ir veikti apdairiai, kad išvengtų neigiamų padarinių, jeigu sutartis bus nesudaryta²²⁹. Taigi LAT, pasisakydamas dėl neturtinės žalos atlyginimo ikisutartiniuose santykiuose, užsiminė ir apie visuotinai pripažįstama rizikos teoriją ikisutartiniuose santykiuose.

Apeliacinės instancijos teismas atmetė ieškovės reikalavimą dėl neturtinės žalos atlyginimo, padaręs išvadą, jog ieškovė neįrodė, kad jos sveikata pablogėjo būtent dėl preliminariosios sutarties neįvykdymo, t.y. teismas iškėlė priežastinio ryšio tarp neįvykdytos preliminariosios sutarties ir patirtos žalos klausimą. Taigi apeliacinės instancijos teismas pirmosios instancijos teismo sprendimo dalį dėl neturtinės žalos priteisimo už preliminariosios

²²⁷ Mindaugas Gedeikis. Pareiga elgtis sąžiningai, kai yra ikisutartiniai santykiai (2007 06 05).

[//http://www.buhalteris.lt/index.php?cid=259&new_id=42599](http://www.buhalteris.lt/index.php?cid=259&new_id=42599) (žiūrėta 2012 03 13).

²²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 12 d. nutartis c.b. J.N. v. T.M. (T.M.) ir V.M. Nr. 3K-7-304/2007.

²²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 12 d. nutartis c.b. J.N. v. T.M. (T.M.) ir V.M. Nr. 3K-7-304/2007.

sutarties neįvykdymą panaikino dėl to, kad nebuvo nustatyta visų būtinų civilinės atsakomybės sąlygų neturtinės žalos atlyginimui, kaip civilinių teisių gynimo būdui, taikyti. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad, nustatant neturtinės žalos faktą, kaip vieną iš civilinės atsakomybės sąlygų, formuojama teismų praktika, kad neturtinė žala nėra bet koks asmeniui padarytas neigiamas poveikis. *Žalą darantys veiksmai ar veiksniai turi būti pakankamai intensyvūs, jie yra nepriimtini asmens gero vertinimo požiūriu ir gali būti įvertinti pinigais*, atsižvelgiant į pažeidžiamų vertybių pobūdį, pakenkimo intensyvumą, trukmę ir kt. (CK 6.250 str. 1 d.). Įrodyti neturtinės žalos faktą, kaip ir kitas būtinas civilinės atsakomybės sąlygas neturtinės žalos atlyginimui taikyti kaip civilinių teisių gynimo būdui, yra ieškovo pareiga. Dėl to LAT konstatavo, kad nėra pagrindo naikinti teisingą apeliacinės instancijos teismo sprendimo dalį, kuriuo ieškovės reikalavimas dėl neturtinės žalos atlyginimo buvo atmestas, ar konstatuoti, kad apeliacinės instancijos teismas neištyrė surinktų byloje įrodymų (...). Taigi kasacinis teismas nusprendė, kad neturtinės žalos padarymas kasatorei nebuvo *tinkamai įrodytas*, dėl ko buvo atmestas jos kasacinis skundas.

Teismas ne apskritai paneigė neturtinės žalos atlyginimo galimybę ikisutartiniuose santykiuose, o tik konstatavo, kad tokios žalos padarymas nebuvo tinkamai įrodytas. Taigi neturtinės žalos atlyginimas kaip savarankiškas pažeistų asmens teisių gynimo būdas gali būti pripažįstamas ir ikisutartiniuose santykiuose.

Kalbant apie neturtinės žalos atlyginimo perspektyvas už ikisutartinių santykių pažeidimą, prisimintinas ir antrame darbo skyriuje paminėtas apgaulės institutas, per kurį, kaip minėta, galėtų būti aiškinamas šalies nesąžiningumas. Taigi nesąžiningų derybų atveju, kai viena šalis tyčia suklaidina kitą šalį, pagal analogiją galima būtų taikyti LR CK 1.91 str., numatanti dėl apgaulės sudaryto sandorio negaliojimą. Jeigu šalis sąmoningai nuslėpė svarbią informaciją arba pateikė kitai šaliai iš anksto žinomą neteisingą informaciją, kita šalis gali ne tik reikalauti pripažinti sutartį negaliojančia dėl valios trūkumo, bet ir reikalauti atlyginti turtinę bei neturtinę žalą.

Apibendrinus šio skyriaus teiginius galima pabrėžti, kad įsigaliojus naujam CK, kai preliminariosios sutarties institutas Lietuvos teisėje įtvirtintas ir įstatymo lygmeniu, o sąžiningai šaliai kompensuojami ne tik tiesioginiai nuostoliai, tai turėjo esminę reikšmę užpildant deliktinės atsakomybės nepakankamumą ginant iš ikisutartinių santykių kylančius interesus ir sąžiningos šalies teisėtus lūkesčius.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Ikisutartinė atsakomybė neperžengia civilinės atsakomybės, kaip vienos iš žalos kompensavimo sistemų, funkcionavimo ribų ir nepasižymi savarankiškumu, t. y. nelaikoma savarankišku pažeistų teisių gynimo būdu. Kadangi ikisutartinė atsakomybė tik parodo, kaip toli pažengę yra šalių teisiniai santykiai, tačiau iš esmės yra ta pati civilinė atsakomybė, galima teigti, tarp minėtų dviejų kategorijų yra subordinacijos santykis. Taigi vertinant ikisutartinės atsakomybės prigimtį per civilinės atsakomybės, kaip žalos kompensavimo sistemos, prizmę, galima kalbėti apie ikisutartinės atsakomybės santykinį turinį ir reikšmę civilinės atsakomybės instituto kontekste. Tai dar labiau sutvirtina poziciją, kad ikisutartinė atsakomybė nėra trečia, šalia CK 6.245 str. 2 d. paminėtų deliktinės ir sutartinės, civilinės atsakomybės rūšis – teisės teorijos kontekste ikisutartinė atsakomybė tiesiog galėtų būti laikoma kitu teisinės būties lygmeniu, dėl ko skiriasi ir suteikiamos apsaugos apimtis.

2. Įvertinus žalos už ikisutartinių santykių pažeidimą *būdus*, galima teigti, kad Lietuvos teisės sistemoje ikisutartinę atsakomybę reglamentuojančios teisės normos įtvirtina ganėtinai efektyvų bei pakankamai reglamentuotą sąžiningos ikisutartinių santykių šalies gynimą. Nors ikisutartinių santykių metu patirtų nuostolių atlyginimas dėl objektyvių priežasčių (mažiau apibrėžtas jų pobūdis) yra sudėtingesnis dėl šių nuostolių teisinės prigimties bei apimties klausimo, *culpa in contrahendo* doktrinos įgyvendinimas Lietuvos teisės sistemoje, preliminariajai sutarčiai taikant sutartinės civilės atsakomybės taisykles, paprastai neturi trūkumų. Kita vertus, visiško žalos atlyginimo principas efektyviau įgyvendinamas ginant sąžiningos šalies *status quo* interesus.

3. Atsakomybės už viešųjų konkursų procedūrų pažeidimą klausimas turėtų būti sprendžiamas taip pat, kaip ir atsakomybės už viešųjų pirkimų procedūrų pažeidimą, t.y. taikytinos bendrosios žalos atlyginimą reglamentuojančios teisės normos ir teismų praktika. Tuo tarpu asmuo, reikšdamas reikalavimą dėl žalos atlyginimo, privalo įrodyti šios žalos padarymo faktą ir dydį. Kadangi pati pirkimo sutartis konkurso organizavimo kontekste yra formalumas, kurio teisėtumas labiau priklauso nuo konkurso procedūrų teisėtumo, manytina, kad pirkimo sutartis galėtų būti pripažinta negaliojančia ir dėl konkurso procedūrų pažeidimo, o šalių teisėms apginti taikomas restitucijos institutas.

4. Šalių valia laikomas nematerialiuoju sutarties elementu. Taip galima paaiškinti, kodėl sąžiningumo reikalavimas, kuris yra sutartinių santykių imperatyvas, taip pat turi būti įgyvendinamas ir teisinių santykių ikisutartinėje stadijoje – taip siekiama užtikrinti valios (sutikimo) įtraukimą kaip būtiną sutartinių santykių elementą.

5. Atskleidus sąžiningumo, kaip filosofinės – teisinės kategorijos, turinį, siūlytina, kad principinis balansavimas tarp sutarčių laisvės ir sąžiningumo principų turėtų būti paremtas subjektyviuoju sąžiningumu.

SANTRAUKA

Darbe analizuojamas atsakomybės už ikisutartinių santykių pažeidimą institutas, šio instituto Lietuvoje teisinio reglamentavimo pakankamumo bei taikymo problema. Prieš nagrinėjant tendencijas, vyraujančias Lietuvoje, pateikiamos išsamios ikisutartinės atsakomybės Vakarų valstybėse reguliavimo tradicijos bei tokios atsakomybės istorinė raida. Ikisutartinės atsakomybės instituto teisinio reguliavimo įvairovė - *culpa in contrahendo* doktrina nepripažįstama bendrosios teisės tradicijos šalyse – leidžia daryti išvadą, kad ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo ribos kontinentinėje teisėje yra platesnės. Tačiau iš esmės visose šalyse nesąžiningas šalių elgesys ikisutartiniuose santykiuose yra netoleruojamas ir atsakomybė už pareigos elgtis sąžiningai ir rūpestingai ikisutartiniuose santykiuose pažeidimą yra pripažįstama, tačiau grindžiama skirtingais pagrindais. Darbe taip pat aptariamas reikšmingas ikisutartinės atsakomybės vietos civilinės atsakomybės sistemoje klausimas. Įvertinus ikisutartinės civilinės atsakomybės instituto teisinį reglamentavimą bei ypatumus, daroma išvada, kad ikisutartinė atsakomybė nėra trečia (taip vadinamoji *sui generis*), šalia CK 6.245 str. 2 d. paminėtų deliktinės ir sutartinės, civilinės atsakomybės rūšis.

Antrame darbo skyriuje analizuojamas sąžiningumo, kaip esminio ikisutartinių santykių elemento, turinys, bei keliams sąžiningumo ir sutarties laisvės principų teisingos bei protingos pusiausvyros klausimas. Atsižvelgiant į teisės doktrinoje esančią poziciją, kad ikisutartinių santykių rūšys yra trys – derybos, preliminarioji sutartis ir viešojo konkurso procedūros, – darbe taip pat aptariamas atsakomybės už viešojo konkurso procedūrų pažeidimą reguliavimas bei tokios atsakomybės nustatymo reikšmė.

Trečiame darbo skyriuje analizuojamas preliminariosios sutarties institutas, šios sutarties esminiai bruožai, taip pat preliminariosios ir pagrindinės sutarčių santykis. Kadangi šis ikisutartinis susitarimas dar nėra sutartis, dėl ko sąžiningos šalies teisinės apsaugos apimtis yra siauresnė, natūraliai kyla atsakomybės už preliminariosios sutarties pažeidimą apimties problema.

Paskutinio skyriaus tikslas yra nustatyti, ar ikisutartinių santykių pažeidimo atvejais sąžiningai ikisutartinių santykių šaliai yra visiškai atlyginami jos patirti nuostoliai, o tuo pačiu įvertinti, kaip Lietuvos teisės sistemoje įgyvendinamas *culpa in contrahendo* principas.

Raktiniai žodžiai: ikisutartinė atsakomybė, *culpa in contrahendo*, derybos, preliminarioji sutartis, nuostolių atlyginimas.

SUMMARY

The aim of this thesis is to discuss the question of pre-contractual liability, the problem of its application and regulation sufficiency in Lithuanian legal system. Before dealing with this point the study presents detailed regulatory traditions of pre-contractual liability in western countries and its historical development. The fact that doctrine *culpa in contrahendo* is not recognized in common law systems leads to conclusion that application of pre-contractual liability is wider in continental system of law. On the other hand, almost all countries declare not tolerating unfair dealing in pre-contractual relations, but the legal liability in cases for breach of general obligation of good faith in pre-contractual negotiations is based on different grounds. The study also examines the problem of the determination of pre-contractual liability in general civil liability system. After the evaluation of the features and legal regulation of pre-contractual liability, the research leads to the conclusion that this type of liability cannot be qualified as the third – *sui generis* – separate type of liability.

The second chapter analyzes the principle of good faith which is essential in pre-contractual stage. The problem of reasonable balance between principles of good faith and freedom of contract is being solved as well. Taking into account that three types of pre-contractual relations can be mentioned – negotiations, framework agreement and public tender procedures, - the question of violation of public tender procedures is also being discussed.

The third chapter analyzes the issue of framework agreement, its essential features and relation with the main contract. This preliminary agreement is not a contract, so the problem of liability in case of breach of framework agreement is also being raised.

The aim of the final chapter is to determine if fair parties suffered losses are fully compensated in the cases of breach of pre-contractual relations and to sum up how the principle of *culpa in contrahendo* is implemented in Lithuanian legal system.

Keywords: pre-contractual liability, *culpa in contrahendo*, negotiations, framework agreement, damages.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, Valstybės žinios, 2000, Nr. 74 (su pakeitimais ir papildymais);
2. Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas, Valstybės žinios, 2003, Nr. 94-4246 (su pakeitimais ir papildymais);
3. Lietuvos Respublikos koncesijų įstatymas, Valstybės žinios, 2003, Nr. 70-3163 (su pakeitimais ir papildymais);
4. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymas, Valstybės žinios, 1994, Nr. 94-1833 (su pakeitimais ir papildymais);
5. Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas, Valstybės žinios, 1996, Nr. I-1491 (su pakeitimais ir papildymais);
6. D. Ambrasienė, E. Baranauskas ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004;
7. Valentinas Mikelėnas. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002;
8. Valentinas Mikelėnas. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996;
9. Valentinas Mikelėnas. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995;
10. Valentinas Mikelėnas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Vilnius: Justitia, 2003;
11. Sigitas Mitkus. Statybos rangos sutartis. Vilnius: Registrų centras, 2010;
12. Romualdas Stanislovaitis. Komercinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 2005;
13. Dalia Vasarienė. Civilinė teisė. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002;
14. Renata Volodko. Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje. Vilnius: Registrų centras, 2010;
15. Julija Kiršienė, Natalija Leonova. Qualification of pre – contractual liability and the value of lost opportunity as a form of losses. Jurisprudence, 2009, 1(115);
16. Dangutė Ambrasienė, Solveiga Cirtautienė. Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar *sui generis*. Jurisprudencija, 2008 10(112);
17. Alberto M. Musy. The good faith principle in contract law and the precontractual duty to disclose: comparative analysis of new differences in legal cultures, December 2000;
18. Stasys Drazdauskas. Sąžiningumo principas Lietuvos sutarčių teisėje. Teisė, 2007 (65);
19. Mindaugas Gedeikis, Sandra Bliuvaitė. Preliminarioji sutartis. Justitia, 2005 m. Nr. 3(57), *Pradžia*;

20. Mindaugas Gedeikis, Sandra Bliuvaitė. Preliminarioji sutartis. *Justitia*, 2005 m. Nr. 3(57), *Pabaiga*;
21. Antanas Rudzinskas. Neturtinės žalos samprata bei jos kompensavimo problemos civilinėje ir baudžiamojo proceso teisėje. *Jurisprudencija*, 2001 m., t. 21 (13);
22. Giedrė Lastauskienė. Požiūrio į teisinę atsakomybę paieška. *Jurisprudencija*, 2001 m., t. 19(11);
23. Algis Norkūnas. Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas. *Jurisprudencija*, 2002 m., t. 28(20);
24. Algis Norkūnas. Sąžiningumo principo įgyvendinimas. *Jurisprudencija*, 2003, t. 42(34);
25. Leonas Virginijus Papirtis. Preliminarioji sutartis. *Jurisprudencija*, 2002 m., t. 28(20);
26. Simona Selelionytė - Drukteinienė. Deliktinės ir sutartinės atsakomybės konkurencija. *Justitia*, 2007 m., Nr. 1(67);
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. spalio 24 d. nutartis c. b. *O. M. Kabišaitienė ir J. Kabišaitis v. S. Kalininas ir kt.*, Nr. 3K-3-1008/2001;
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gruodžio 12 d. nutartis c. b. *Ž. Semenejeva v. 553 GNSB, UAB "Biveka"*, Nr. 3K-7-1156/2002;
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“*, Nr. 3K-3-38/2005;
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. vasario 28 d. nutartis c. b. *UAB „Club Baltica“ v. UAB „Alkesta“*, Nr. 3K-3-79/2005;
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 22 d. nutartis c. b. *S. J. V. T. B., D. B. ir kt.*, Nr. 3K-3-620/2006;
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 21 d. nutartis c. b. *UAB „Albonita“ v. UAB „Kauno saulėtekis“*, Nr. 3K-3-592/2007;
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 22 d. nutartis c. b. *S. J. V. T. B., D. B. ir kt.*, Nr. 3K-3-620/2006;
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugpjūčio 11 d. nutartis c. b. *A. L. v. A. K., K. L., ir A. L.* Nr. 3K-3-366/2008;
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 1 d. nutartis c. b. *UAB „Semerta“ v. Vilniaus apskrities viršininko administracija*, Nr. 3K-3-577/2008;
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 3 d. nutartis c. b. *A. S. v. UAB „Pajūrio viešbučiai“*, 3K-3-126/2009;
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 3 d. nutartis c. b. *I. R. v. M. K.*, Nr. 3K-3-87/2009;

38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 28 d. nutartis c. b. *UAB „ACDC“ v. V. V. ir kt.*, bylos Nr. 3K-3-122/2009;
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio 26 d. nutartis c. b. *Č. S. v. E. M., D. L., A. P.*, Nr. 3K-3-299/2009;
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio 19 d. nutartis c. b. *R. T. v. V. A. B.* Nr. 3K-3-425/2009;
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis c. b. *J. K. v. T. R.*, Nr. 3K-3-489/2009;
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo 15 d. nutartis c. b. *E. Ž. v. R. J.*, Nr. 3K-3-106/2010;
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio 22 d. nutartis c. b. *Lietuvos ir Vokietijos UAB „Autopunktas“ v. UAB „Daivera“*, Nr. 3K-3-288/2010;
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio 22 d. nutartis c. b. *UAB „Autovygređa“ v. UAB „Baltik vairas“*, 3K-3-279/2010;
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio 28 d. nutartis c. b. *UAB „JLA“ v. Z. T. K.*, Nr. 3K-3-295/2010;
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 8 d. nutartis c. b. *V. Č. v. „Ilgalaikių investicijų kompanija“*, Nr. 3K-3-435/2010;
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 9 d. nutartis c. b. *UAB „Pireka“ v. UAB „Neringos vanduo“*, Nr. 3K-3-425/2010;
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 28 d. nutartis c. b. *UAB „Trevena“ v. Ž. V.*, Nr. 3K-3-129/2011;
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. sausio 31 d. nutartis c. b. *UAB „Otega“ v. „Ekranas“*, Nr. 3K-3-81/2011;
Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2009 m. rugsėjo mėn. 3 d. Viešųjų pirkimų reglamentavimo ir teismų praktikos apžvalga Nr. 31;
50. Asta Dambrauskaitė. Restitucijos taikymo sandorių pripažinimo negaliojančiais bylose problemos // <http://www3.mruni.eu/padaliniai/leidyba/jurisprudencija/juris29.doc> (žiūrėta 2012 03 13);
51. Erika Jovsa. Derybų principai ir dokumentai. UAB verslo konsultacijų spektras, // <http://www.verslobanga.lt/lt/patark.full/3df1292f8895d.2> (žiūrėta 2011 10 11);
52. Mindaugas Gedeikis. Pareiga elgtis sąžiningai, kai yra ikisutartiniai santykiai // http://www.buhalteris.lt/index.php?cid=259&new_id=42599 (žiūrėta 2012 03 13);
53. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts // www.unidroit.org;

54. Kucher A. N. Pre-contractual liability: protecting the rights of the parties engaged in negotiations // www.nyulawglobal.org (žiūrėta 2011-10-12);
55. Teismų praktikos apžvalga dėl viešojo pirkimo-pardavimo sutarties sudarymo, vykdymo ir pasibaigimo, 2011 m. // <http://www.esf.lt/uploads/documents/74.pdf> (žiūrėta 2012 03 13);
56. Martin Kaerdi. The development of the concept of pre-contractual duties in Estonian law// <http://www.juridicainternational.eu/the-development-of-the-concept-of-pre-contractual-duties-in-estonian-law> (žiūrėta 2012 01 13);
57. Mirian Kene Omalu. Legal implications of precontractual agreements in energy and natural resources industries // <http://www.dundee.ac.uk/cepmlp/journal/html/vol2/article2-10.html> (žiūrėta 2011-10-01).